

BENGI

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021-1

DÜNYA YÖRÜK-TÜRKMEN ARAŞTIRMALARI DERGISİ, 2021-1

BENGI

WORLD JOURNAL OF YORUK-TURKMEN STUDIES, 2021-1

YIL/YEAR: 4, CILT/VOLUME: I, SAYI/ISSUE: 1 (SEPTEMBER 2021)

E-ISSN: 2717-6665

2021

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

BENĞİ - Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
BENĞİ - World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021 – 1

İmtiyaz sahibi

Merhum Prof. Dr. Durmuş Ali ARSLAN
Gülten ARSLAN

Dergi Yöneticisi ve Baş Editör

Doç. Dr. Haydar ÇORUH

Kapak Tasarımı

Doç. Dr. Haydar ÇORUH

Mizanpaj-Ofset Hazırlık

Doç. Dr. Haydar ÇORUH

© H. ÇORUH

İletişim:

Tel: 05525922161

E – Posta: haydarcoruh@hotmail.com

Not: Makalelerin her türlü idari, akademik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Amaç ve Kapsam

BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi (BENĞİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies) yılda iki kez (Şubat – Eylül) yayımlanan uluslararası hakemli, multidisipliner bir akademik dergidir. Dergi çokdisiplinli bir akademik dergi niteliğine sahip olup, Sosyal - Kültürel Çalışmalar ve Yörük-Türkmen olgusuna dair her alanda, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile buluşturmayı hedefler.

Yörük-Türkmen toplulukları insanlığın en önemli bileşenlerinden birini oluşturur. Yörük-Türkmen kültürü de, insanlığının ortak kültürel mirasının temel köşe taşlarından birini teşkil eder. Dergimizin temel amacı, Yörükler- Türkmenler ile ilgili toplumsal, kültürel, tarihi ve sanatsal her türlü değeri, her yönüyle kayıt altına alınıp, korumak, geliştirmek ve yeni nesillere aktarıp yaşatmak idealine hizmet etmektir.

Aims and Scope

BENĞİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies is an international multidisciplinary peer-reviewed journal published twice a year (February- September). The journal is a multi-disciplinary academic journal and aims to publish quality research and compilation articles in every area related to the Yörük-Türkmen phenomenon.

The Yörük-Türkmen communities constitute one of the most important components of humanity. Yörük-Türkmen culture is also one of the basic cornerstones of the common cultural heritage of humankind. The main aim of our journal is to record every social, cultural, historical and artistic values related to Yörük-Türkmen communities. All this is to serve the ideal of registering, protecting, developing and transferring the cultural heritage of Yörük-Türkmen communities to new generations.

ULUSLARARASI EDİTÖRLER KURULU

AD-SOYAD	ÜLKE
Haydar ÇORUH	Türkiye
Mehmet KARATAŞ	Türkiye
Galib SAYILOV	Azerbaycan
Seyfeddin RZASOY	Azerbaycan
Zümrüd MANSİMOVA	Azerbaycan
Aynur KHUZHAKHMETOV	Bashkortostan – Başkurdistan
Naile HÜSEYNOVA	Azerbaycan
Gülnaz SATTAROVA	Özbekistan
Ali TOPÇUK	Germany
Necat KEVSEROĞLU	Irak
Hüseyin BEYOĞLU	Irak
Bekezhan A. AKHAN	Kazakistan
Muhtar MIROV	Kazakistan
Roza Zh. KURMANKULOVA	Kazakistan
Obidjon SOFİYEV	Özbekistan
Selim BEZERAJ	Kosovo
Svetlana Petrovna ANZOROVA	Russia
Redzeb Skrijelj	Serbia
Radık GALİULLİN	Tataristan
Kakajan Janbekov	Türkmenistan

SAYIDAKİ MAKALELER

DÜNDEM BUGÜNE MHP MİLLETVEKİLLERİNİN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ **6**

D. ALİ ARSLAN
MUSTAFA KARADAĞ

SOCIOLOGICAL PROFILES OF NMP DEPUTIES FROM PAST TO TODAY

AZERBAYCAN FOLKLOR METİNLERİNDE TAŞA DÖNME **42**

ASMAR ŞAKIR KIZI ALİYEVA

TRANSFORMING TO STONE IN AZERBAIJANI FOLKLORE TEXTS

İSLAM RÖNESANSINDA BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİNİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER **54**

ROYA MİRZABAYOVA

THE MAIN FACTORS THAT INFLUENCE THE COEXISTENCE IN THE ISLAMIC RENAISSANCE

TÜRKİYE KAMUOYU TARİHİNDE GÜNEY AZERBAYCAN MESELESİNİN OLUŞMASI **65**

ASİM JANNATOV

FORMATION OF THE ISSUE OF SOUTH AZERBAIJAN IN THE HISTORY OF TURKISH PUBLIC OPINION

KAMUSAL BİNALARIN DİJİTAL SERGİLEME ALANLARINA DÖNÜŞMESİ: MAPPING PROJELERİ **74**

ELVAN TEKİN

TRANSFORMATION OF PUBLIC BUILDINGS INTO DIGITAL EXHIBITION AREAS: MAPPING PROJECTS

NOTLAR: **92**

SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Mehmet KARATAŞ

İBRAHİM AKTAŞ

Galib SAYILOV

Zümrüd MENSİMOVA

Farrukh RAHİMOV

Şehmus DEMİR

Faik ELEKBERLİ

Davud KAPUCU

İsa KALAYCI

Aysu SARI

Türkan İRGİN UZUN

Tamer KAVURAN

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKLER

İNDEKS COPERNICUS ASOS İNDEKS

Index Copernicus kapsamında ICI World of Journals, ICI Journals Master List Database tarafından taranan dergi, uluslararası hakemli bir dergi olup, Acarindex, AJI AcademiC Journal Index gibi dizinlerde taranmak üzere gerekli girişimler yapılmış olan dergi, TR dizinine başvuru aşamasındadır.

İNDEKS COPERNICUS
İNTERNATİONAL

ASOS
indeks

BENGI

DÜNDEN BUGÜNE MHP MİLLETVEKİLLERİNİN SOSYOLOJİK PROFİLLERİ

D. Ali ARSLAN*

(ORCID: 0000-0002-5278-3911)

Mustafa KARADAĞ**

(ORCID: 0000-0001-5336-800X)

Makale Gönderim Tarihi

05.06.2020

Makale Kabul Tarihi

28.11.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Arslan, D. A.- Karadağ, M., “Dünden Bugüne MHP Milletvekillerinin Sosyolojik Profilleri”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, (February 2021): 6-41.

APA: Arslan, D. A.- Karadağ, M. (2021). “Dünden Bugüne MHP Milletvekillerinin Sosyolojik Profilleri”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, :6-41.

Özet

Toplumsal yapı içinde çok sayıda elit grubu vardır. Bununla birlikte toplumun, karar verme sürecini ağırlıklı olarak belirleyen dört temel elit grubu vardır. Bunlar, ekonomi elitleri, siyasi elitler, askeri elitler ve medya elitleridir. Siyasi elitler toplumsal yapı içindeki, en etkin elit gruplarından birini oluşturmaktadırlar. Milletvekilleri ise bu elit grubunun ayrılmaz bileşenlerindedir. Parlamento ise, belirli bir süre için, halkın oylarıyla seçilen milletvekillerinin oluşturduğu, ülkenin yasalarını yapan, devlet bütçesini çıkaran, hükümetini denetleyen ve anayasaya göre daha başka görevleri ve yetkileri bulunan meclistir.

MHP milletvekillerini sosyolojik açıdan analiz etmeyi hedefleyen bu çalışmada, Türk siyasi elitlerinin oluşturduğu araştırma evreninden, örneklem kümesi olarak 1969–2015 yılları arasında,

* Prof. Dr., (Merhum) Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümü öğretim üyesi. Sosyolog ve Siyaset Bilimci.

** Uzman Sosyolog.

Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında görev yapmış MHP milletvekilleri seçilmiştir. Örneklem grubu, konumcu analiz tekniği kullanılarak belirlenmiştir.

Bu bakış açısından yola çıkılarak, TBMM'nin kurumsal kayıtları, yayınları ve web sitesi, özellikle de TBMM albümleri incelenip, Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurulduğu yıl ve girdiği ilk genel seçimler olan 1969 yılından itibaren Milliyetçi Hareket Partisi'nde milletvekilliği yapmış siyasi elitlerin toplumsal özgeçmişleri temelinde bir veri seti oluşturuldu. Bu veri setleri SPSS kullanılarak analiz edildi. Oluşturulan veri seti ışığında, 8 dönemlik bir süreçte toplam 4100 milletvekili içerisinde 393 Milliyetçi Hareket Partisi milletvekilinin sosyolojik profilleri yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, aile yapısı gibi sosyal ve demografik faktörler bazında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Elit, Siyasi Elitler, Türk Siyasi Elitleri.

Sociological Profiles of NMP Deputies from Past to Today

Abstract

There are many elites in the social structure. The Turkish society has four elites that determine the decision-making process. These are economic elites, political elites, military elites and media elites. This study mainly consists of elite and political elite concepts. Political elites constitute one of the most effective elite groups in the social structure. The deputies are the most fundamental components of this elite group. The parliament is a parliament with certain duties and powers, which are created by lawmakers elected by votes of the people for a certain period of time and for a certain period of time, which enact laws of the country, issue the state budget, supervise the government and have more authority than the Constitution.

It was aimed to analyse MHP deputies from a sociological perspective in this study, Turkish political elite that created the universe of research, as a sample set between the years 1969-2019, Grand National Assembly of Turkey who served under the umbrella of the Nationalist Movement Party deputies are elected.

The position was determined using analysis technique. From this point of view, the institutional records, publications and web site of the Grand National Assembly, especially the TBMM albums were examined and the data on the basis of the socialist backgrounds of the political elites who had been members of the Nationalist Movement Party since the first general elections in 1969, set will be created. These data sets were analyzed using SPSS. In the light of the generated data set, social and demographic factors such as age, sex, education, occupation, family structure of sociological profiles of 393 Nationalist Movement Party deputies will be examined in a total of 4100 deputies for an 8-period.

Keywords: Millet Party, Republican Peasant Nation Party, Nationalist Movement Party, Elite, Political elites, Turkish political elites.

Giriş

Bu çalışmada, 1969'dan 1 Kasım 2015 kadar geçen süreçte, 8 parlamento döneminde mecliste görev yapmış Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin, toplumsal profillerinin sosyolojik analizinin yapılması hedeflenmiştir. Bu amaca yönelik olarak milletvekillerinin mesleki dağılımları, eğitim durumları, yaş, bildikleri yabancı dil, cinsiyet ve doğum yeri gibi sosyal indikatörler açısından incelemesi planlanmıştır.

Türk siyasi elitlerinin oluşturduğu araştırma evreninden, örneklem kümesi olarak 1969–2015 yılları arasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında görev yapmış Milliyetçi Hareket Partisi milletvekilleri seçilmiştir. Bu bakış açısından yola çıkılarak, TBMM'nin kurumsal kayıtları, yayınları ve web sitesi özellikle de TBMM albümleri incelenmiş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurulduğu tarihten itibaren girdiği seçimlerde vekil olarak seçilen milletvekillerinin-siyasi elitlerin toplumsal özgeçmişleri temelinde bir veri seti oluşturulmuştur. Bu veri setleri SPSS kullanılarak analiz edildi. Oluşturulan veri seti ışığında, 8 dönemlik bir süreçte toplam 4100 milletvekili içerisinde, 393 Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin sosyolojik profilleri yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, aile yapısı gibi sosyal ve demografik faktörler bazında incelenmiştir.

1. Temel Kavramlar

Kavramlar, alanın uzmanlarının, uzun yıllara dayalı birikimlerinin ve uzlaşmalarının ürünü olarak ortaya çıkan tanımlamalardır. Bu başlık altında çalışmanın temelini oluşturan kavramlar ele alınacaktır.

1.1. Elit veya Seçkin Kavramı

Elitler (Seçkinler) kavramının, on yedinci yüzyılda batı toplumunda günlük dilde kullanıldığı görülmektedir (Arslan, 2005: 57). Bu yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamakta kullanılırken daha sonralarında ise, kullanımı yaygınlaşarak birinci sınıf askeri birlikler ya da soyluluğun yüksek mertebeleri (Bottomore, 1997: 7) gibi üstün nitelikli kimseleri kapsamaya başladı.

Köken olarak, “eligre” ve “electa” dan gelen elit kavramı, Türkçeye Fransızca “elite” sözcüğünden geçmiştir. Eligre, Latince seçme, electa ise seçilmiş olan parça, bölüm, en üstünü anlamını ifade eder (Arslan, 2018). Günümüz sosyal ve siyasal bilimlerinde önemli bir kavram olan seçkin kavramının, İngilizce Oxford sözlüğüne göre, toplumsal ve siyasal literatürde yaygın bir şekilde kullanımı on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren başlar; Amerika ve İngiltere’de ise Pareto’nun metinleri sayesinde 1930’larda başlar (Sala, 2009: 4).

Elit sosyolojisi, ülkemizde az çalışılmış sosyoloji alanlarının başında gelir (Arslan, 2005: 54). Bundan dolayı, günümüzde sıklıkla akademik ve popüler yazında elit/ler ya da seçkin/ler şeklinde nitelendirmelerle karşılaşılır (Yamak & Ergur& Ünsal, 2011:9-10). Halk nezdinde elit denildiğinde, kültürlü, zengin olarak bilinmektedir. Mesela, lüks villalarda yaşayanlara veya kaliteli

bir okulda okuyanlara “elit” olarak nitelendirilmektedir.

Elitler (Seçkinler)’i kısa bir şekilde tanımladığımızda, seçilmiş küçük grubun toplumu yönettiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu grup, toplumsal etkinliklerin çeşitli dallarında üstün yetenekli olan neferlerden oluşur. Toplumda iki katman vardır. Bunlardan birincisi, seçkin olmayan alt katmandır, ikincisi seçkin adı verilen üst katmandır. Üst katman yönetenlerden, alt katman da yönetilenlerden oluşmaktadır. Bunun nedeni ise “yaptıkları işin doruk noktasına gelenlerin” birinci katmanda yer almasıdır (Busino, 2003: 750).

Pareto ve Mosca, elitler veya seçkinler kavramını geliştirmişlerdir. Mosca, Fransız sosyolog Henri de Saint Simon’dan seçkinler kelimesini keşfetmiştir. Ve sosyal bilimlerde ilk kullananlardandır. Mosca’ya göre seçkinler; azınlık olmalarının sonucunda organize bir yapı sergileyen ve bu organizelikten aldıkları güçle kitleleri etki, denetim ve kontrol altına alabilen, yani üst katmanda bulunan yönetenlerin işlevini yerine getiren kişi ya da kişilerdir (Sala, 2009: 33).

Pareto, elit kavramını bilimsel alanda popüler (Arslan, 2007: 3) olarak kullanılmasını sağlamıştır. Pareto seçkinlerle, ekonomi ve siyasî örgütlenme çerçevesinde ilgilenmektedir (Pareto, 2013: 13). Pareto’ya göre elit, kendi faaliyet alanlarında en üst katmanda veya zirvede bulunan insanların oluşturduğu toplumsal sınıf (Arslan, 2004: 3) olarak tanımlamaktadır. En iyi öğretmen, en iyi ekmekçi, en iyi memur, en iyi avukatın bulunduğu konuma elit diyebiliriz. Fakat elite en akıllı, zeki, yetenekli, becerikli, ahlaki ve insani nitelikler bakımından en üstün demek (Arslan, 2005: 167) doğru değildir. Kısacası elit olabilmesi için, yukarıda yazılan bu değerleri taşıyor olabileceği gibi, bu değerlerin bir kısmını hatta hiç birini taşıyor da olabilir (Arslan, 2004: 4).

Elit denildiğinde Pareto’dan sonra C. Wright Mills akla gelmektedir. Mills, ilk kez 1956’da yayınlanan "İktidar Seçkinleri" isimli sosyolojik çalışmasında, iktidar seçkinlerini bir toplumsal sınıf olarak ele almaktadır (Bahar, 2009: 237). Mills, seçkinleri toplumun başat kurumlarında ve önemli mevkilerinde yer alanlar olarak tanımlamaktadır (Sala, 2009: 53)

Giddens elit’i, hiyerarşik yapının en üst konumunda karar verme yetkisine sahip bireyler olarak tanımlar (Arslan & Arslan, 2015: 580). Bu toplumsal sınıfları oluşturan ve işgal edenler her zaman azınlıkta olmuşlardır. Elitleri halktan ayıran bir kırmızıçizgi vardır. Bu kırmızıçizgi ise, toplumun geleceği hakkında vereceği kararla toplumun kaderini belirlemesidir. Kısa bir anlatımla, devletin ve toplumun rotasını onlar çizerler (Arslan, 2004: 2) ve ona göre yönetirler.

Bu tanımlama ve açıklamalardan yola çıkarak elit kavramının daha ayrıntılı bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Elit; kurumsal iktidara sahip, sosyal kaynakları kontrol eden/edecek konuma sahip olan, toplumsal karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileyebilen, karşıtlarına rağmen istek ve amaçlarını gerçekleştirebilen bireyler (Arslan, 2004: 4) olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Siyasi Elitler

Siyasi elitler, kavramsal olarak, kararları alan veya veren, yani yönetim eylemini yerine getiren, aynı zamanda tespit yönünden en kolay elit grubunu teşkil eder. Yönetim eylemini yerine

getiren siyasal elitler, toplumsal kurumların biçimsel hiyerarşik yapısı içinde, en üst veya en üste yakın, karar verici yetkiye sahip olan bireylerdir (Arslan, 2004: 5). Siyasi parti genel başkanları, parti genel sekreterleri, bakanlar, milletvekilleri, en etkili diğer üst kurul üyeleri, meclis başkanları, cumhurbaşkanları ya da hükümet başkanları siyasal elitler tanımı kapsamında incelenebilir (Arslan, 2007:6).

Siyasal elitler, siyaseti doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyen kişilerdir. Bu bağlamda siyasal elit denildiğinde akla iktidarı elinde bulunduranlar gelmemelidir. İktidarı elinde bulundurmasa bile, bir siyasal kimliği olan iktidar dışındaki kişiler de siyasal seçkinler olabilir. Buna örnek olarak meclis içinde veya dışında ki siyasi partilerin liderleri söylenebilir. Bunun en büyük örneği, MHP genel başkanı Dr. Devlet Bahçeli, siyasal sistem içerisinde olsa da olmasa da, belirli topluluklar için aktif bir siyasal elit işlevini yerine getirmektedir.

Siyasal elitler üç şeyi yapar; durumlarını korurlar, yeni elitleri hazırlarlar ve yeni koşulların ortaya çıkmasına neden olurlar. Elitler yerlerine geçmek için yetiştirdikleri potansiyel elitleri pürüzsüzce devşirmek isterler. Bu elitler gelişen, gidenin yerini dolduran veya dolduracak, çıkarlarını ve kendisini koruyabilecek, örgütlenen toplumsal gruplardan oluşmaktadır. Bu elitler uzun bir zaman diliminde ortaya çıkarlar.

2. Kuramsal Temel: Elit Teorileri

Eşitsizlik, hemen her toplumda ve tarihin hemen her döneminde gözlemlenebilen evrensel bir toplumsal olgudur. Sosyal bilimciler, toplum hayatındaki bu eşitsizlikleri ve toplumsal yapıdaki güç ilişkilerini açıklamak için iki farklı teorik yaklaşım geliştirmiştir. Bunlar sınıf teorisi ve elit teorisidir. Sınıf teorisinde daha çok ekonomik eşitsizlikler üzerine durulmuştur (Arslan, 2016: 270). Elit teorisinde ise durum biraz daha farklıdır. Bu teoride, sosyopolitik eşitsizlikler ilk sırada olduğu gibi, farklılaşmayı da öncelik olarak incelerler. Diğer bir deyişle elit-halk farklılaşması açıklarken analizlerinin merkezine “iktidar-güç” ve “etki” kavramlarını koyarlar (Arslan, 2004: 127).

Elit teorisinin ortaya çıkış kronolojine bakıldığında, ilk teori 19. y.y.’ın son dönemlerinde ortaya çıksa da, bu teoriler 20. y.y.’ın ortalarında daha fazla kullanılmaya başlandı. Bu terimi geliştirenler Pareto, Mosca ve Robert Michels’dir. Elit Teorisi bir bakıma bir toplumsal-siyasal analiz yöntemidir. Teori günümüze kadar farklı kuramsal kaynaklarla beslenerek sürekli kendisini geliştirmeyi (Arslan, 2015: 77) ve yeniden kendisini üretmeyi başarmıştır. Elit teorisi, Marksizm’in “sınıf çatışmasını” temele koyan sınıf teorisine karşılık olarak ortaya çıkmıştır.

Güç ve elit, evrensel sosyal olgulardır. Elit ve elit olmayanlar arasındaki ayrım, bu nedenle sosyal analizinin önemli bir yönüdür (Çağrı, 2017: 17). Elit teorisinde toplumlar ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi gücü elinde tutan “azlar”, ikincisi ise yönetilen “çoklar”dır. Önemli kararları her zaman “azlar” karar alıp-verirler. Yönetilen çoklar, yani halk yığınları ise göreceli olarak güçsüzdür (Arslan, 2005: 56), bunlar her zaman yönetenlerin aldığı kararları kabul etmek zorundadır. Nedeni ise gücü azların ellerinde barındırmalarıdır.

Elit teorisi, eşitsizlikçi toplumsal ilişkilerin doğal bir sonucudur (Çağrı, 2017: 19).

Eşitsizliğin olduğu yerde bazı kişilerin, bazı kişilere karşı daha güçlü bir pozisyonu işgal etmeleri, siyasal, toplumsal ve kültürel anlamda güç eşitsizliğinin insanlar arasında asimetrik ilişkilere yol açması kaçınılmazdır (Öztürk, 2012: 135). Elit teorisi dört kola ayrılmaktadır. Bunlar; Plüralist elit teorisi, elitist elit teorisi, demokratik elit teorileri ve diğer dördüncü kol ise demo-elit yaklaşımıdır.

Plüralist (Çoğulcu) Elit Teorisi kökenini liberal ideolojiden almaktadır. Dahl'a göre, bu teori çoğulcu bir siyasal ve sosyal yapıya dayanmaktadır. Toplumda var olan çok sayıdaki elit gruplar arasında farklılıklar ve hatta çelişkilerin olduğunu belirtmekte; bu bağlamda tek bir seçkin grubun (Yenilmez, 2007: 14) toplumu yönlendirip, toplum hakkında karar alıp veremeyeceğine inanmaktadır.

Çoğulcu teoriye göre toplumsal ve siyasi güç, bir baskı grubun eline hapsedilmemiş, tam tersine birden fazla baskı grubuna (ticari dernekler, şirketler, sendikalar, meslek grupları, vb.) dağıtılmıştır. Bütün bu gruplar, elinde bulunan güce karar verme süreci üzerinde etkiye sahiptir. Freeman Plüralizmi, gerçeklik olmaktan öte, bir mitoloji (Arslan, 2006:370) olarak görmektedir.

Demokratik elit teorisi ise diğer demokrasi teorileri gibi eşitlik üzerine inşa edilmiştir; ancak diğerlerinden önemli bir farklılığı içinde barındırır. Diğer demokrasi teorileri gücün eşitliği üzerinde dururken; demokratik elit teorisi fırsat eşitliği üzerinde durur. İktidar mücadelesinde rekabet, iktidarı elde etme potansiyeline sahip birbirinden farklı elit gruplarının arasında geçer. Halkın rolü, yönetenlerin seçilmesi veya reddedilmesinden ön plana çıkar.

Öte yandan demo-elit teorisi, demokratik elit teorisinin bir açılımı olarak da kabul edilmektedir. Asıl itibarıyla, elitlerin analizinde yeni bir açılım ortaya koymayı hedefler. Bu yaklaşımın gelişim süreci içinde, sosyolog Eva Etzioni'nin oldukça önemli bir yeri vardır (Arslan, 2006: 373).

Demo-elit anlayışı toplumların iktidar yapılarını üçlü bir kategoride değerlendirir: Elitler, alt elitler ve halk (Yarma, 2006: 18). Arslan, 1990'lı yılların ikinci yarısı içinde yaptığı çalışmalarda bu üç kategoriye iki ayrı kategori daha ekleyerek, bu kategorizasyonu daha ayrıntılı ve güçlü hale getirmiştir. Bunlar, potansiyel diğer adıyla gölge elitler ile "elitimsiler" dir (Arslan, 2007: 45).

Toplumun güç pastasından en fazla payı alanlar, temel toplumsal kaynakları kontrolünde tutan elitlerdir (Arslan, 2001:8). Bu nedenle bunlar toplumun en üst kademelerini işgal ederler, en yüksek güce sahiptirler ve gücü paylaşırlar. Örneğin hükümet üyeleri, liderler, siyasi partilerin etkin ve aktif üyeleri, bürokrasinin, askeri yapının, ticari birliklerin ve şirketlerin en üst kademelerinde yer alırlar (Yarma, 2006: 18). Alt elitler, güç pastası içerisinde orta düzeyde bireylerden oluşur (Arslan, 2003:128).

Elitimsiler ise özgeçmişlerinin getirdiği şans ile kişisel yetenekleri ve kişilikleri sayesinde, elit dolaşım süreci içinde önce alt elit, sonra da elit konumuna ulaşma şansına ve potansiyeline sahip bireylerdir. Gölge elitleri bir bakıma en avantajlı kesimdir. Alt elitlerle iç içedir. İktidar mücadelesi içinde elit konumuna ulaşma potansiyeline sahip olan bireylerdir (Arslan, 2007: 47).

Güç pastasının alt katmanında yer alan ise halktır. Demo-elit teorisinde halkın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Elitler ancak halkla var olabilirler ve amaçlarını da ancak halkla ve halkın açık desteğiyle gerçekleştirebilirler (Yarma, 2006: 19). Kısacası bütün elitler her şeyden öte oy verene,

okuyucuya, dinleyiciye, müşteriye ve bu listeye eklenebilecek daha birçok şeye olan ihtiyaçlarından dolayı halka zorunlu olarak bağımlıdırlar (Arslan & Arslan, 2015: 583).

Araştırma konusunun, en etkin şekilde elitist (seçkin) elit teorisi kapsamında açıklanabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple çalışmada kuramsal temel olarak seçkin elit teorisi seçilmiştir. Elitist elit teorisi, çoğulcu teorinin karşıtı görüşlere vurgu yapar. Bu teorinin temelini “güç, toplumun iktidar yapısı içindeki sayıca az fakat güç bakımından en güçlü insanların oluşturduğu elit grubunun elinde yoğunlaşmış ve merkezileşmiştir” tezi oluşturur. Mosca’ya göre, toplumu daima bir azınlık grubu yönetir. Doğal seçilme ya da siyasi seçimle çoklar içinden çıkan bu başat grup, ötekilerin bilmediklerini bilecek, ötekilerin yapamadıklarını yapabilecek pozisyona sahiptir (Arslan, 2007; Arslan, 2017). Bu teorinin gelişmesi Pareto, Michels ve Mosca’ya kadar iner (Arslan, 2006: 370-371). Kuramcılar, ortak yönleri olsa da farklı çizgilere değinmişlerdir. Mosca “Yönetici sınıf” derken Pareto “Yönetici elitler”, Michels “Oligarşi” olarak ele almıştır.

3. Materyal Ve Yöntem

3.1. Araştırma Probleminin Tanımı

Bu araştırmanın temel problemi Türk siyasi hayatında Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin yeri ve sosyolojik profilleridir. Daha net bir ifadeyle, Milliyetçi Hareket Partisi’nin kuruluşundan günümüze kadar Parlamento’da, MHP çatısı altında milleti temsil eden milletvekillerinin sosyolojik profilleridir.

3.2. Araştırma Amaç ve Kapsamı

Bu çalışmada, Türk siyasi hayatında önemli bir yer tutan ve ülke yönetiminde öneli roller üstlenmiş Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin sosyolojik analizlerinin yapılması hedeflenmiştir. Bu değerlendirme; 1969, 1973, 1977, 1995, 1999, 2002, 2007, 2011, 2015 Haziran ve 2015 Kasım genel seçimleri çerçevesinde, MHP saflarından TBMM’nin yolunu tutan milletvekillerin, seçilmiş oldukları illerin genel özellikleri, ait oldukları kültürleri, toplumsal sorunları algılamaları sosyolojik eksenli analizleri yapılırken, siyasi elitlerin ülkenin gidişatında ne kadar önemli olduğu da gözler önüne serildi. Daha net bir ifadeyle bu çalışmada, Milliyetçi Hareket Parti’nin kuruluşuyla, 12 Eylül 1980 darbesi öncesi ve sonrası Milliyetçi Hareket Partisi ile 8 parlamento döneminde mecliste görev yapmış Milliyetçi Hareket Parti milletvekillerinin, toplumsal profillerinin sosyolojik analizinin yapılması hedeflendi.

3.3. Araştırmanın Soruları

Araştırma, genel hatlarıyla daha çok betimleyici türden bir sosyolojik araştırma türünde gerçekleştirildi (Arslan, 2018; Çağrı, 2017: 75). Bu çalışmada denenceler yerine araştırma soruları bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında şu ve benzeri nitelikteki soruların cevapları bulunmaya çalışıldı:

1. Milliyetçi Hareket Parti içinde milletvekili seçilebilmek için yaş faktörü belirleyici bir etkiye sahip midir?
2. Genç (Orta-genç) yaş grubu milletvekili adaylarının, Milliyetçi Hareket Parti içinde milletvekili seçilme olasılığı, ileri yaş grubu bireylere oranla daha mı yüksektir?
3. Bazı meslek grupları, Milliyetçi Hareket Parti içinde siyasi elit dolaşım sürecinde daha belirleyici etkiye sahip midir?
4. Milletvekili adaylarının üst düzey bürokrat-yönetici olması, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesinde pozitif yönde bir etki yapar mı?
5. Meslek olarak hukukçu milletvekili adaylarının Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilebilme olasılığı öteki meslek gruplarına oranla daha mı yüksektir?
6. Meslek olarak tüccar ve sanayicilik kökenli olmak, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilme sürecinde pozitif yönde bir etki yapar mı?
7. Milletvekili adaylarının cinsiyeti, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçimi sürecinde belirleyici bir etkiye sahip midir?
8. Milletvekili adaylarının erkek olması, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçimi sürecinde pozitif yönde bir etki yapar mı?
9. Yabancı dil bilmek, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçimi sürecinde pozitif yönde bir etki yapar mı?
10. Eğitim durumu Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçimi sürecinde belirleyici bir etkiye sahip midir?
11. Aldığı eğitimin miktarı arttıkça, milletvekili adayının Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilme olasılığı da artar mı?
12. Üniversite mezunu olmak, milletvekili adayının Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesinde pozitif yönde belirleyici rol oynar mı?
13. Alınan eğitimin türü, milletvekili adayının Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesinde pozitif yönde etki yapar mı?
14. Metropol kentlerdeki köklü üniversitelerden alınan diplomalar, milletvekili adayının Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesinde pozitif yönde etki yapar mı?
15. Milletvekili adayının medeni durumu, Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesinde olumlu yönde etki yapar mı?
16. Evli olmak, bireylerin Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmesini olumlu yönde etkiler mi?

3.4.Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi öncelikle, Milliyetçi Hareket Partisi'nin, kurulduğu günden itibaren

hemen her dönemde, Türkiye'nin “Kilit” siyasi partisi olmasında yatar. Dolayısıyla Türkiye üzerinde siyasi hesap yapanlar, Milliyetçi Hareket Partisi gerçeğini hesaba katmadıkları müddetçe, çabalarının sonuçsuz kalacağını çok iyi bilmektedirler. Bir bakıma Milliyetçi Hareket Partisi, Türk toplumunun ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin çimentosu ve sigortası olmuştur. Türkiye'nin değişim sürecinde aktif roller üstlenmiş ve ülkenin toplumsal-siyasal hayatında belirleyici rol oynamıştır.

Bunun da ötesinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin en büyük davasının, Türk-İslam birliği ülküsü olması sebebiyle, yalnızca Türk toplumunun değil, başta Türkiye ve Türk-İslam ülkelerinin de bulunduğu coğrafya açısından da ayrı bir anlam ve önem arz eder. Üstlendiği tarihsel ve toplumsal misyonları da dikkate alındığında, Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerine yönelik bir araştırmanın sosyolojik değeri daha bir anlaşılır hale gelecektir. Özellikle Milliyetçi Hareket Partisi bünyesinde Parlamento'da görev alan milletvekillerine yönelik özgün bir çalışma olmaması, konumuzu daha da ayrı bir önemli kılmaktadır. Araştırmada, bu gerçekleri de göz önünde bulundurarak, Milliyetçi Hareket Partisi'nin Türk siyasal hayatındaki konumu, ülkede söz sahibi olan siyasi elitleri, bunun en büyük bileşenleri olan Milliyetçi Hareket Parti milletvekilleri sosyolojik faktörler temel alınarak elit teorisi ışığında analiz yapıldı.

3.5. Değişkenler

Araştırmada kullanılan başlıca değişkenler şöylece sıralanabilir: Doğum yeri, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek, eğitim türü, mezun olunan üniversite, yabancı dil bilgisi, seçildiği ve doğduğu şehir, seçilme sayısı...

3.6. Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada temel veri toplama tekniği olarak doküman taraması ve arşiv araştırması tekniği kullanıldı. Başta Milliyetçi Hareket Partisi, Ülkü ocakları, Taş medreseliler olmak üzere mevcut kaynaklardan yararlanılmıştır. Türk siyasi elitlerinin oluşturduğu araştırma evreninden, örneklem kümesi olarak 1969-2019 yılları arasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında görev yapmış Milliyetçi Hareket Parti milletvekilleri seçilmiştir. “Konumsal Analiz Tekniği” kullanılarak, TBMM'nin kurumsal kayıtları, yayınları ve özellikle de TBMM albümleri incelenerek: Milliyetçi Hareket Parti'nin kurulduğu yıl ve girdiği ilk genel seçimler olan 1969 yılından itibaren Milliyetçi Hareket Parti milletvekilliği yapmış/yapmakta olan siyasi elitlerin toplumsal özgeçmişleri temelinde bir veri seti oluşturuldu. Bu veri seti, SPSS kullanılarak analiz edildi. Oluşturulan veri seti ışığında, 8 dönemlik bir süreçte 393 Milliyetçi Hareket Parti milletvekilinin sosyolojik profilleri yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, aile yapısı gibi sosyal ve demografik faktörler bazında incelendi.

3.7. Sınırlamalar

Bu araştırma, 1969-2019 yılları arası Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili seçilmiş

kişilerle sınırlandırılmıştır.

4. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Sosyolojik Tahlili

Araştırmada, elit teorisini temel alarak Milliyetçi Hareket Partisi'nin çatısı altında 14. 15. 16. 21. 23. 24. 25. ve 26. dönemlerde seçilip parlamentoya giden milletvekilleri -393 milletvekili ayrıntılı olarak incelendi. Siyasi elitlerden bir parçası olan milletvekillerini sosyolojik profillerini ortaya koymayı hedeflendiğinde öncelikli olarak yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aile yapısı, çocuk sayısı, eğitim durumu, bildiği yabancı dil, mesleki faktörler ışığında analizler edilir. Çalışmamızda, TBMM verileri temel alınarak, yukarıda saydığımız faktörlerden yararlanarak MHP milletvekillerinin sosyolojik analizi yapılmıştır. İlk olarak ele alınan 8 dönemde, MHP saflarında milletvekilliği yapmış vekillerin, yaş faktörü esas alınarak incelendi.

4.1. Yaş Özellikleri Bakımından Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekilleri

Yaş olgusu, hem dünya hem de Türk siyasetinde, özel ve geleneksel bir statü sembolü olarak (Arslan, 2005: 168) halen varlığını devam ettirmektedir. Türk siyasetinde yaş çok önemli bir sosyolojik faktördür. Türk siyasetinde siyaset, yaşı büyük olan insanların yapması gereken bir iş olarak görünmektedir. Bunun nedeni ise hayat boyunca elde ettikleri tecrübelerini siyasette daha akılcı kullanacağı, olaylara daha temkinli yaklaşacağı ve sözünün herkes tarafından dinlenecek biri olacağından yaşı büyük insanlar aday gösterilmektedir.

Yaş olgusu, siyasi elitlerin toplumsal profillerini incelemede ve elit dolaşım süreci (Arslan & Arslan, 2013: 49) üzerinde belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Bundan yola çıkarak, yarım asırlık Milliyetçi Hareket Partisi'nin sosyolojik profilini incelerken ilk olarak yaş değişkeni temelinde araştırıldı. TBMM kayıtları esas alınarak hazırlanan veriler ayrıntılı şekilde incelendiğinde orta-yaşlı yaş aralığı ile karşılaşır.

Tablo 4.1. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin yaş özellikleri.

	Geçerli	393
	Eksik	0
Aritmetik Ortalama		50,5165
Mod		43,00
Minimum		32,00
Maksimum		77,00

Araştırma, MHP'nin kurulduğu zamandan günümüze, 2015 Kasım seçimleri de dâhil sekiz defa parlamentoya milletvekili göndermiş olduğunu ortaya koymaktadır. MHP'nin en genç milletvekilin yaşı 32 en yaşlısı ise 77'dir. Tablo 4.1.1. de görüldüğü gibi MHP milletvekillerinin ortalama yaşı 50,4'tür.

Tablo 4. 2.'de ise MHP milletvekillerinin içinde, 43 ve 52 yaşında olan kişiler en fazla milletvekili seçilmeyi başarmış olduğu görülür. 42-58 yaş aralığı ise MHP milletvekillerinin en fazla milletvekili seçildiği yaşlardır.

Tablo 4. 3. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin yaş gruplarına dağılımı.

		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Yaş grupları	30-34	6	1,5	1,5	1,5
	35-44	94	23,29	23,29	25,4
	45-54	175	44,5	44,5	70,0
	55-64	97	24,7	24,7	94,7
	65 ve üstü	21	5,3	5,3	100,0
	Toplam		393	100,0	100,0

Tablo 4.3'teki bulgularda da görüldüğü üzere, MHP milletvekilleri seçimlerde başarılı olduğu en yoğun yaş grubu 45-54 bandıdır. Milletvekillerinin % 44,5'u bu grupta yer alan kişilerden oluşmaktadır. MHP'de milletvekilleri seçilme durumu özellikle genç yaşta seçilme durumu düşük, orta ve ileriki yaşta seçilme durumu yüksektir.

Tablo 4. 4. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin dönemlere göre yaş ortalamaları.

Dönem	Aritmetik Ortalama	Sayı
14	52	1
15	48,66	3
16	48,37	16
21	45,34	129
23	52,53	71
24	53,96	53
25	53,45	80
26	54,15	40
Toplam	408,46	393

Tablo 4.4'te MHP milletvekillerinin dönemlere göre yaş ortalamalarına baktığımızda, 14. Parlamento döneminde 52, 15. Parlamento döneminde 48,66, 16. Parlamento döneminde 48,37, 21. Parlamento döneminde 45,34 ile en düşük dönemdir. 23. Parlamento döneminde 52,53, 24. Parlamento döneminde 53,96, 25. Parlamento döneminde 53,45, 26. Parlamento dönemi 54,15 ile en yüksek yaş ortalamasına sahiptir. Kısacası MHP milletvekillerinin profillerinin en genç dönem 21. Parlamento dönemi, en ileri yaş dönemi de 26. Parlamento dönemidir.

MHP milletvekillerinin yaş gruplarına göre dağılımı, dönemler temelinde tahlil edildiğinde, milletvekillerinin yaş özelliklerine dair çok daha ayrıntılı bilgilere ulaşılr. Tablo 4.5'te görüldüğü gibi, incelenen 8 dönem içinde MHP milletvekilleri arasında gençlerin büyük oranda temsil edilme imkânı bulduğu dönem, MHP'nin koalisyon olarak hükümet kurduğu 21. Dönemde görülmektedir. Her geçen dönemde ise genç milletvekillerinin oranı azalmıştır.

4. 2. Cinsiyet Değişkeni Bakımından Milliyetçi Hareket Partisi

Kişinin cinsiyetinin de siyasete katılmada büyük bir etkisi vardır. Ne yazık ki hem günlük hayatımız, hem de özellikle siyasi hayatta eşitsizlik vardır. Türk toplumunda da bu eşitsizlik çok belirgindir. Gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda erkekler her zaman baba, patron, komutan, dede gibi bir liderlik olarak algılanan konumları temsil eden kişiler olmuşlardır. Kadınların ise konumlarının hep “ev içi” alan olarak görülmesi sebebiyle, siyasette fazla yer almasına engel olunmuştur. MHP milletvekilleri cinsiyet açısından incelendiğinde, partinin neredeyse bütün kademelerinin erkek egemen bir karakter arz ettiği söylenebilir. Elde edilen bulgularla toplumun algısındakilerle bir birine uyumaktadır.

Tablo 4.5. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin cinsiyet özellikleri.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Cinsiyet Erkek	381	96,9	96,9	96,9
Kadın	12	3,1	3,1	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

Tablo 4.5. ve Şekil 4.2'de görüldüğü üzere, MHP çatısı altında seçilen toplam 393 milletvekillerinden 381'i, yani % 96,9'u erkektir. Geri kalan 12'si ise yani % 3,1'i kadın milletvekilidir. MHP'nin, diğer siyasi partilere göre kadın siyasetçiler açısından daha geri olduğunun altı çizilmelidir. Bunun nedeni MHP'nin ataerkil yapısından ötürü gelmektedir.

4. 3. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Medeni Durumları

Evlilik; iki yabancıнын farklı değerler, kısmen ya da tamamen farklı kültürlerle ve iki ayrı

aile öyküsüyle bir araya geldikleri ve kendilerini yeniden tanımladıkları, yeni ve özel bir yapı olarak tanımlanabilir. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da evlilik kurumuna büyük önem arz etmektedir. MHP milletvekillerinin sosyolojik profilleri, medeni durum kriteri dikkate alınarak incelendiğinde de çok önemli sonuçlar ortaya çıkar.

Tablo 4.6. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin medeni durumları.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Medeni Durumu				
Evli	368	93,6	93,6	93,6
Dul	8	2,0	2,0	95,7
Bekâr	17	4,3	4,3	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

Tablo 4.6. ve Şekil 4.3'teki bulgulara bakıldığında, MHP milletvekillerinin % 93,6'sı, yani 368 milletvekili evlidir. Bekârların durumu ise % 4,3 civarındadır. Diğer bir deyişle milletvekillerinin 17'si bekârdır. Bulgulardan yola çıkarak bir yorum yaparsak MHP milletvekillerinin çoğunlukla evli bireylerden seçilmesi olağan bir durumdur.

Tablo 4.7'de, vekillerin medeni durumları dönemlere göre incelendiğinde; MHP'de evli milletvekillerinin en çok seçilmesi, 21. Parlamento Döneminde gerçekleşmiştir. Bu döneme baktığımızda MHP 123 evli milletvekili (toplam MHP milletvekillerinin % 33,44'ü) parlamentoya gönderilmiştir. 23. Dönem ise toplam MHP milletvekillerinin % 17,7'si ile ikini sırada yer alır. Dul milletvekilleri tüm dönemlerde azınlıktadır. En çok dul milletvekillerinin seçildiği dönemler ise 23, 24 ve 25. dönemlerdedir. Bekâr milletvekilleri ise dul milletvekillerine göre daha çoktur. En çok bekâr milletvekilleri 21. Dönemde seçilmiştir. Evli vekiller, MHP'li parlamenterler arasında incelenen tüm seçim dönemlerinde en yoğun grubu oluşturur.

4.4. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Aile Yapısı Ve Çocuk Sayısı

Medeni durum faktörünün yanı sıra incelenmesi uygun görülen toplumsal değişkenlerden bir diğeri de, çocuk sayısı üzerinden aile yapısıdır. Toplumun devamlılığı için her zaman aile kurumuna ihtiyaç vardır. Aile her toplumda önemli bir kurumdur. Önemli olmasını kılan şey ise toplumun devamlılığını getirme gibi bir göreve sahip olmasıdır. Bu yapı ne kadar güçlü ve sıhhatli olsa toplumda o kadar güvenli ve huzurlu olur.

MHP milletvekillerinin yaygın aile büyüklüğünü bulmak için, milletvekillerinin çocuk sayılarının incelenmesi gerekir. Sayısal veriler göz önüne alındığında MHP milletvekillerinin ortalama çocuk sayısı 2,33'dir. Tablo 4.1.4.1. tablosuna bakıldığında MHP milletvekillerinin arasında 2 çocuk sahip olma eğilimi ağır basmakta olduğu görülür.

Tablo 4.9. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin çocuk sayıları.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Çocuk sayısı	,00	23	5,9	5,9
	1,00	37	9,4	15,3
	2,00	181	46,1	61,3
	3,00	106	27	88,3
	4,00	37	9,4	97,7
	5,00	5	1,3	99,0
	6,00	1	0,3	99,2
	7,00	3	0,8	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

Tablo 4.9. ve Şekil 4.4'teki bulgulara göre üç ya da daha az sayıda çocuk sahibi olup, çekirdek aile yapısını göstermektedir siyasi elitler. MHP milletvekilleri dört ve daha fazla sayıda çocuk oranı ise yaklaşık yüzde 12'dir. Çocuksuz milletvekillerinin oranı ise 5,9 'dur.

Çocuk sayısı temelinde MHP milletvekillerinin profilleri dönemsel olarak ele alındığında değişim, Tablo 4.1.4.3'te ayrıntılı bir şekilde görülebilir. Dönemlerin tümünü incelediğimizde milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu, iki çocuk sahibi olduğu görülür. İki çocuk sahibi milletvekillerinin en çok olduğu dönem 21. Parlamento dönemidir. MHP milletvekillerinin çok büyük bir kısmı, iki ve üç çocuk sayısına sahiptir.

4.5. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Eğitim Durumu.

Sosyolojik bağlamda son derece önemli bir diğer faktör, eğitim olgusudur. Diğer bir deyişle sosyolojik olarak eğitim olgusu bağlamında yapılan çalışmalarda alınan eğitim süresi, kişilerin aldıkları eğitim türü ve alınan eğitimlerin kurumları gibi pek çok alt değişken olarak dikkate alınmaktadır. Günümüzde milletvekillerinin eğitim durumu, deyim yerinde ise toplum yapısının meclise yansımaları olarak görülmektedir. Öyle ki eğitim durumu, siyasal bağlamda her geçen gün daha etkili duruma gelmektedir. Bu değerlendirme Türk siyasi yapısı içinde bulunan MHP milletvekilleri açısından da geçerlidir. Bu çalışmada, araştırmanın konusu ve hedefleri dikkate alınarak MHP milletvekillerinin eğitim durumları bağımsız değişken olarak, araştırma

kapsamında gerçekleştirilen analizlerde dikkate alınmıştır.

Tablo 4.10. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Eğitim Durumu.

	Sayı	Yüzde	Geçerli yüzde	Birikimli yüzde
Eğitim durumu				
Üniversite	362	92,1	92,1	92,1
Lise	27	6,9	6,9	99,0
Ortaokul	3	,8	,8	99,7
İlkokul	1	,3	,3	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

Eğitimin, toplumsal tüm alanda olduğu gibi siyasi alanda da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Tablo 4.10. ve Şekil 4.5'teki bulgularda görüldüğü gibi, MHP milletvekili seçilebilmek için neredeyse üniversite eğitiminin gerekli olduğu görülmektedir. İstatiksel açıdan ifade etmek gerekirse, MHP milletvekillerinin yüzde 92,1'inin üniversite mezunu olarak en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Lise mezunları ise milletvekillerinin yaklaşık olarak yüzde 7'sini oluşturmaktadır.

Dönemler temelinde MHP milletvekillerinin eğitim durumu ele alındığında, Tablo 4.11'de görüldüğü gibi tüm dönemler ortalaması incelendiğinde, üniversite mezunlarının önemli oranda çoğunluğa sahip olduğu görülür. Üniversite mezunlarının en yoğun olduğu dönemin, yüzde 33,4 ile 21. parlamento dönemi olduğu görülmektedir. Lise mezunlarının ise en çok seçildiği dönem, 11. dönem olarak yaklaşık yüzde 38'i olduğu görülürken, seçilen vekiller içerisinde ortaokul ve ilkokul mezunu vekillerin sayısal azlığı dikkat çeker.

4. 6. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Aldıkları Eğitim Türü

Eğitim türü de, eğitim düzeyi gibi günümüz toplumlarında bireylerin toplumsal statüleri bağlamında etki ve önemi yadsınamaz bir gerçektir. Hatta diplomanın hangi üniversiteden alındığı ya da diplomanın üzerindeki etiket de, çoğu zaman diplomadaki uzmanlık alanı kadar önem taşımaktadır (Arslan, 2007; 12). Bu genelleme Türk siyasi açısından da geçerlidir. Bu etkenler bireyin toplumsal konumu ve mesleki kimliğinin şekillenmesinde de belirleyici roller oynamaktadır.

Tablo 4.12. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin aldıkları eğitimin türü.

	Sayı	Yüzde	Geçerlilik yüzdesi	Birikimli sayısı
Eğitim Hukuk türü	37	9,4	9,4	9,4
Mühendis-mimar	38	9,7	9,7	19,1
Sosyal-politik-ekonomik-ticari Bilimler	115	29,3	29,3	48,3
Tıp	35	8,9	8,9	57,3
Askeri	13	3,3	3,3	60,6
Eğitim	81	20,6	20,6	81,2
Orman-ziraat	26	6,6	6,6	87,8
İlahiyat	8	2,0	2,0	89,8
Tıbbi bilimler	5	1,3	1,3	91,1
Öteki	3	,8	,8	91,9
Üniversite eğitimi yok	32	8,1	8,1	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

MHP milletvekillerinde üniversite de aldıkları eğitimin türü hakkında Şekil 4.12. ve Tablo 4.6'daki bulguları incelediğimizde, sosyal-politik-ekonomik-ticari bilimler alanda görülen eğitimler yüzde 29,3'ü oluşturarak bariz üstünlükleri ile karşılaşılır. Eğitim bilimleri mezunu milletvekilleri yaklaşık yüzde 20,6 oranla görülürken, mühendis-mimar ise yaklaşık yüzde 10'luk oranda, hukuk ise yüzde 9,4'lük oranla sıralamayı takip etmektedir. En küçük grubu ise tıp, orman-ziraat, askeri ve ilahiyat mezunu vekiller oluşturmaktadır. Başat eğitim türü olarak sosyal-politik-ekonomik-ticari bilimler üniversite mezunu vekiller içerisinde yaklaşık olarak yüzde 48,3'lük bir kesime denk gelmektedir.

Dönemler temelinde MHP milletvekillerinin eğitim türlerine bakıldığında, Tablo 4.13'te görüldüğü gibi, sosyal-politik-ekonomik-ticari bilimler bölümleri mezunlarının her dönem büyük bir kesimi oluşturmakta olduğu görülür. Sosyal politik, ekonomik ve ticari bilimler bölümleri mezunları vekillerin en yoğun olduğu dönem 21. parlamento dönemi olarak karşımıza çıkar. Yine bu dönem içerisinde eğitim bilimleri mezunu, mühendis-mimar, tıp ve hukuk mezunu milletvekillerinin yoğun şekilde oluşu görülür. Diğer yandan geçen sürece ters orantılı olarak, hukuk mezunu milletvekillerinin oranlarının azaldığı da görülmektedir. Öte yandan MHP içerisinde asker kökenli milletvekilleri ise küçük bir bölümü oluşturmaktadır. Askeri eğitim almış en fazla milletvekili 16. ve 23. parlamento döneminde bulunmaktadır.

4.7. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Eğitim Gördüğü Üniversiteler

Günümüz toplumlarında, bir önceki bölümde de vurgulandığı gibi, bireylerin eğitim düzeylerinin yanı sıra bu eğitimin hangi üniversiteden alındığı da büyük oranda etkilidir. Öyle ki

Türkiye’de bazı üniversiteden mezun olmak bireylere önemli oranda avantaj sağlamaktadır (Arslan, 2017). Türk siyasi elitlerinin önemli bileşenlerinden birini oluşturan MHP milletvekillerinin mezun oldukları üniversitelerin incelenmesinden ortaya çıkacak bulguların da önemi artmaktadır.

Tablo 4.14. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin eğitim gördükleri üniversiteler.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Üniversiteler				
19 Mayıs Üniversitesi	2	,5	,5	,5
Üniversite okumayanlar	31	7,9	7,9	8,4
Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	1	,3	,3	8,7
Ain Shams Üniversitesi	2	,5	,5	9,2
Akdeniz Üniversitesi	1	,3	,3	9,4
Almanya Aachen Üniversitesi	1	,3	,3	9,7
Amasya Meslek Yüksekokulu	1	,3	,3	9,9
Anadolu Üniversitesi	5	1,3	1,3	11,2
Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi	2	,5	,5	11,7
Ankara Eğitim Enstitüsü	1	,3	,3	12,0
Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi	2	,5	,5	12,5
Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi	17	4,3	4,3	16,8
Ankara Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulu	2	,5	,5	17,3
Ankara Üniversitesi	75	19,1	19,1	36,4
Atatürk Üniversitesi	19	4,8	4,8	41,2
Azerbaycan Devlet Beden Eğitimi Enstitüsü	1	,3	,3	41,5
Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü	2	,5	,5	42,0
Buca Eğitim Enstitüsü	1	,3	,3	42,2
Bursa Eğitim Enstitüsü	4	1,0	1,0	43,3
Cumhuriyet Üniversitesi	1	,3	,3	43,5
Çukurova Üniversitesi	11	2,8	2,8	46,3

Devlet Mimarlık ve 2 Mühendislik Akademisi	,5	,5	46,8
Doğu Akdeniz 1 Üniversitesi	,3	,3	47,1
Dokuz Eylül Üniversitesi 1	,3	,3	47,3
Ege Üniversitesi 6	1,5	1,5	48,9
Eğitim Enstitüsü 2	,5	,5	49,4
Erciyes Üniversitesi 4	1,0	1,0	50,4
Eskişehir Eğitim 1 Enstitüsü	,3	,3	50,6
Fatih Eğitim Enstitüsü 1	,3	,3	50,9
Gazi Eğitim Enstitüsü 5	1,3	1,3	52,2
Gazi Ticaret ve Turizm 1 Yüksek Öğretmen Okulu	,3	,3	52,4
-			
Gazi Üniversitesi 32	8,1	8,1	60,6
Hacettepe Üniversitesi 6	1,5	1,5	62,1
Hava Harp Okulu 1	,3	,3	62,3
İktisadî ve Ticari İlimler 3 Akademisi	,8	,8	63,1
İstanbul Devlet 4 Mühendislik ve Mimarlık Akademisi	1,0	1,0	64,1
İstanbul Gazetecilik 1 Yüksek Okulu	,3	,3	64,4
İstanbul Gençlik ve Spor 1 Akademisi	,3	,3	64,6
İstanbul Üniversitesi 66	16,8	16,8	81,4
İstanbul Yıldız Teknik 9 Üniversitesi	2,3	2,3	83,7
İstanbul Yüksek İslâm 1 Enstitüsü	,3	,3	84,0
İstanbul Yüksek 1 Öğretmen Okulu	,3	,3	84,2
İstanbul Yüksek Ticaret 1 Akademisi	,3	,3	84,5
Kara Harp Akademisi 10	2,5	2,5	87,0

Karadeniz Üniversitesi	Teknik	9	2,3	2,3	89,3
Kayseri Enstitüsü	Yüksek İslam	1	,3	,3	89,6
Kazım Karabekir Enstitüsü	Eğitim	2	,5	,5	90,1
Konya Enstitüsü	Yüksek İslam	1	,3	,3	90,3
Kütahya Enstitüsü	Eğitim	1	,3	,3	90,6
Marmara Üniversitesi		3	,8	,8	91,3
Münih Maximilians Üniversitesi	Ludwig	2	,5	,5	91,9
Necatibey Enstitüsü	Eğitim	1	,3	,3	92,1
Newport İlişkiler Üniversitesi	Uluslararası	2	,5	,5	92,6
ODTÜ		1	,3	,3	92,9
Polis Akademisi		2	,5	,5	93,4
Sakarya Mühendislik Akademisi	Devlet Mimarlık	1	,3	,3	93,6
Selçuk Üniversitesi		8	2,0	2,0	95,7
The City University London		1	,3	,3	95,9
Trabzon Öğretmen Okulu	Erkek	1	,3	,3	96,2
Trakya Üniversitesi		2	,5	,5	96,7
Uludağ Üniversitesi		11	2,8	2,8	99,5
Viyana Üniversitesinde	İktisat	1	,3	,3	99,7
Webster Üniversitesi		1	,3	,3	100,0
Toplam		393	100,0	100,0	

Şekil 4.7. ve Tablo 4.14’te sergilenen bulgularda görüleceği gibi, MHP milletvekillerinin arasında Ankara Üniversitesi mezunları, yüzde 19,1’lik oranla ilk sırada görülürken, bu sıralamayı

yaklaşık yüzde 17'lik oranla İstanbul Üniversitesi izler. Ardından yaklaşık yüzde 8'lik oranla Gazi Üniversitesi mezunları takip etmektedir. Aynı zamanda MHP milletvekillerinin yaklaşık yüzde 2'sinin de Avrupa ülkelerinde üniversite eğitimi aldığı görülmektedir.

MHP milletvekilleri mezun oldukları üniversiteler bakımından incelendiğinde, Tablo 4.15'te görüldüğü gibi, bütün dönemde Ankara Üniversitesi'nin ilk sırada yer alan üniversite olduğu görülür. Bu üniversiteden mezun olan milletvekillerinin en yoğun olarak görüldüğü dönem 15. parlamento dönemidir. Bir diğer mezun olunan üniversite olarak öne çıkan üniversite, İstanbul Üniversitesi'dir. Bu üniversiteden mezunlarının yoğun olduğu dönem ise 24. parlamento dönemi olarak görülmektedir. Diğer yandan Harp okullarından mezun milletvekilleri sayısı ve oranı giderek azaldığı görülmekte olup, Harp okullular en çok 15. dönem parlamentosunda seçilmiştir.

4.8. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Yabancı Dil Bilgisi

Dil insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber, bilgi aktarımını sağlayan en önemli iletişim aracıdır. Küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak ve günümüz 21. Yüzyılda, deyim yerinde ise Batılı sosyolog Manuel Castells'in de belirttiği gibi içinde bulunduğumuz dönem olarak bilgi toplumunda, başka dilleri öğrenme gerekliliği ile karşı karşıyayız. Günümüzde en az bir yabancı dil bilmenin önemi büyük önem arz etmektedir. Öyle ki toplumsal hayatta siyasi elitlerin belirlenmesinde yabancı dil bilme faktörü, bu hususların haklılığını ispatlar nitelikte bulgular sergilemektedir.

Tablo 4.16. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin yabancı dil bilgisine dair istatistikî bulgular.

	Geçerli	393
	Eksik	0
Aritmetik Ortalama		1,0636
Medyan		1,0000
Mod		1,00
Minimum		,00
Maksimum		8,00

Tablo 4.16'da görüldüğü gibi, MHP milletvekillerinin yabancı dil bilgisine sahip olma ortalama oranı 1,06'dır. Öyle ki 393 milletvekili içinde hiç yabancı dil bilmeyenler olduğu gibi en fazla sekiz dil bilen kişiler de bulunmaktadır.

Tablo 4.17. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin yabancı dil bilgisi.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Yabancı Dil	80	20,4	20,4	20,4
,00	246	62,6	62,6	83,0
1,00	49	12,5	12,5	95,4
2,00	6	1,5	1,5	96,9
3,00	9	2,3	2,3	99,2
4,00	2	,5	,5	99,7
6,00	1	,3	,3	100,0
8,00				
Toplam	393	100,0	100,0	

Tablo 4.17 ve Şekil 4.8’de açıkça görüldüğü gibi, MHP milletvekillerinin yüzde 62,6’sı bir yabancı dil bilgisine sahip iken, buna karşın hiç dil bilmeyenlerin oranı ise yaklaşık yüzde 20’dir. Diğer bir deyişle bir ve üstü yabancı dil bilenlerin oranı yaklaşık yüzde 80’i oluşturmaktadır. İki ve üstü yabancı dil bilgisine sahip olanların oranı ise yaklaşık yüzde 17’dir. Bu bulgularda görüldüğü gibi MHP milletvekili seçilebilmek için yabancı dil bilmek büyük önem taşımaktadır.

MHP milletvekilleri yabancı dil bilgileri dönemsel olarak incelendiğinde, Tablo 4.1.8.3’te görüldüğü gibi, vekillerin en fazla 21. parlamento döneminde yüzde 62,8’lik bir oranla yabancı dil bildiği görülmektedir. Aynı zamanda bu dönemde hiç yabancı dil bilgisine sahip olmayanlar ise yüzde 24’lük bir oranı oluşturmaktadır. 24. parlamento döneminde ise milletvekillerinin yüzde 66’sı bir yabancı dil bilgisine sahip iken, yaklaşık yüzde 13’ü hiç yabancı dil bilgisine sahip değildir. Yaklaşık yüzde 2’sinin ise sekiz yabancı dil bilgisine sahip olduğu görülmektedir.

4.9. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Mesleki Özgeçmişleri

Önceden olduğu gibi günümüz 21. yüzyıl toplumlarında da toplumsal yapı içinde servet, saygınlık gibi toplumsal kaynakların dağılımında önemli bir yere sahip olan meslekler, siyasal yapının şekillenmesinde de büyük role sahiptir. Öte yandan başat durumda olan meslek gruplarına mensup bireyler, mesleklerinin sağladığı avantajları ile sahip oldukları ekonomik ve toplumsal gücü de kullanarak, deyim yerinde ise siyaset sahnesinde önemli bir konuma ulaşabilmektedir (Arslan, 2007: 6).

Tablo 4.20. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin mesleki durumu.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzdeler	Birikimli Yüzde
Meslek durumu				
Sivil bürokrat-yönetici	102	26,0	26,0	26,0
Hukukçu	25	6,4	6,4	32,3
Mühendis-mimar	28	7,1	7,1	39,4
Doktor	33	8,4	8,4	47,8
Müteahhit	7	1,8	1,8	49,6
Tıbbi bilimler	7	1,8	1,8	51,4
Eğitimci	88	22,4	22,4	73,8
Asker-polis	13	3,3	3,3	77,1
Tüccar-sanayici	23	5,9	5,9	83,0
Ziraat ve orman Mühendisi	14	3,6	3,6	86,5
Sendikacı	19	4,8	4,8	91,3
Din adamı	1	,3	,3	91,6
Diğer	17	4,3	4,3	95,9
Gazeteci-yazar	8	2,0	2,0	98,0
Çiftçi	7	1,8	1,8	99,7
Memur	1	,3	,3	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

MHP milletvekillerinin mesleki geçmişleri incelendiğinde, Şekil 4.9. ve Tablo 20'de açıkça görüldüğü gibi, en başta meslek grubu yüzde 26'sı ile sivil-bürokrat yöneticilerden oluşmaktadır. Bu sırayı yaklaşık yüzde 22 ile eğitimciler (üniversite ve öteki) takip etmektedir. Doktorlar ise MHP milletvekillerinin yaklaşık yüzde 8'ini oluşturmaktadır. Oranı çok az olsa da din adamı ve memur kökenli milletvekillerinin de MHP sıralarında yer aldığı görülmektedir. Görülen o ki, MHP toplumda hemen her meslektan temsilci bulundurduğu için siyasi elit deviniminde elit çeşitliliği bakımından oldukça zengin bir partisi görünümündedir.

MHP milletvekillerinin mesleki geçmişleri parlamento dönemleri bağlamında incelendiğinde, Tablo 4.21'de görüldüğü gibi, sivil-bürokrat yöneticilerin tüm dönem için MHP içinde belirleyici üstünlüğü görülmektedir. Daha açık ifade ile Sivil-bürokrat yöneticilerin oranı en fazla 26. parlamento dönemdedir ve yaklaşık yüzde 47,5 olarak görünmektedir. Eğitimci meslek grubuna sahip olan milletvekilleri ise genel olarak tüm dönemler için yüzde 22,4'ü oluşturmaktadır. Doktorlar ise meslek gruplarının yüzde 8,4'ünü oluşturmaktadır. Din adamı ve memur grupları olarak ise yaklaşık yüzde 1'i oluşturduğu görülmektedir.

4.10. Milliyetçi Hareket Partisi'nde Elit Dolaşım Hızı

Araştırmada incelenen bir başka önemli konu ise MHP'de elit dolaşımıdır. Seçilen milletvekillerinin kaç defa seçildiği, bize elit dolaşımına dair bize ipucu vermektedir. Elit dolaşım hızını belirleyen en önemli hususun toplumun fırsat eşitliğine sahip olmasıdır denebilir. Bu da demokrasinin gelişmesinin alametidir. Elitlerin parlamentoda yenilenme oranının yüksekliği, fırsat eşitliğinin varlığı devam ettiği göstergesi olarak kabul edilebilir. MHP içinde siyasi elit dolaşımını anlayabilmek için öncelikli olarak, Milliyetçi Hareket Partisi parlamenterlerinin yenilenme oranlarına bakmak faydalı olacaktır.

Tablo 4.22'deki istatistik bulgulara bakıldığında, 393 milletvekilini içeren bu bulgularda milletvekili seçilme oranının 1,6 olduğu görülmektedir. Bu oran ise elit dolaşımın, MHP milletvekillerinin kendi içinde yenilenme durumu bağlamında, gayet yüksek bir oran olarak görülmektedir. Aynı zamanda, çok az da olsa MHP milletvekilleri içinde maksimum 8 defa seçilen kişilerin de bulunduğu tanık olunmuştur.

Tablo 4.22. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin milletvekili seçilme sayıları.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Seçilme sayıları	1,00	254	64,6	64,6
	2,00	76	19,3	84,0
	3,00	37	9,4	93,4
	4,00	19	4,8	98,2
	5,00	4	1,0	99,2
	7,00	2	,5	99,7
	8,00	1	,3	100,0
	Toplam	393	100,0	100,0

Şekil 4.10 ve Tablo 4.22'de görüldüğü gibi MHP milletvekillerinin milletvekili seçilme sıklığı incelendiğinde, MHP içinde elit dolaşım hızının yadsınamayacak kadar yüksek olduğu kanısına varılabilir. MHP içerisinde sekiz dönem boyunca milletvekillerinin yaklaşık yüzde 65'i yalnızca bir kez milletvekili seçilmiştir. Aynı zamanda MHP milletvekilleri arasında iki ya da daha fazla dönem milletvekilliği yapmış parlamenterlerin oranı ise yaklaşık yüzde 35'dir. Dört kez ve üzeri milletvekili seçilen kişilerin oranı ise yaklaşık yüzde 7i olarak görülmektedir.

4.11. Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Doğduğu İller

Çalışmada araştırılan bir diğer önemli faktör ise, MHP milletvekillerinin doğum yerleridir. Milletvekillerinin doğduğu yerler bağlamında yapılan istatistik duruma bakıldığında, Tablo 4.11’de de görüldüğü gibi MHP de en çok temsil edilen il, yüzde 5,3’lük oranla İstanbul’dur.

Tablo 4.23. Milliyetçi Hareket Partisi milletvekillerinin doğum yerleri.

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Doğum yerleri				
Kars	3	,8	,8	,8
A.B.D.	1	,3	,3	1,0
Adana	18	4,6	4,6	5,6
Adıyaman	4	1,0	1,0	6,6
Afyonkarahisar	8	2,0	2,0	8,7
Ağrı	4	1,0	1,0	9,7
Aksaray	6	1,5	1,5	11,2
Aliefendi	2	,5	,5	11,7
Almanya	4	1,0	1,0	12,7
Amasya	5	1,3	1,3	14,0
Ankara	16	4,1	4,1	18,1
Antalya	7	1,8	1,8	19,8
Ardahan	1	,3	,3	20,1
Aydın	7	1,8	1,8	21,9
Balıkesir	5	1,3	1,3	23,2
Bayburt	3	,8	,8	23,9
Bilecik	1	,3	,3	24,2
Bitlis	1	,3	,3	24,4
Bolu	2	,5	,5	24,9
Bulgaristan	1	,3	,3	25,2
Burdur	7	1,8	1,8	27,0
Bursa	7	1,8	1,8	28,8
Çanakkale	3	,8	,8	29,5
Çankırı	6	1,5	1,5	31,0
Çorum	5	1,3	1,3	32,3
Denizli	7	1,8	1,8	34,1
Diyarbakır	5	1,3	1,3	35,4
Düzce	1	,3	,3	35,6
Edirne	1	,3	,3	35,9

Elazığ	4	1,0	1,0	36,9
Erzincan	2	,5	,5	37,4
Erzurum	8	2,0	2,0	39,4
Eskişehir	4	1,0	1,0	40,5
Gaziantep	7	1,8	1,8	42,2
Giresun	3	,8	,8	43,0
Gümüşhane	4	1,0	1,0	44,0
Hatay	6	1,5	1,5	45,5
Iğdır	2	,5	,5	46,1
Isparta	6	1,5	1,5	47,6
İstanbul	21	5,3	5,3	52,9
İzmir	2	,5	,5	53,4
Japonya	2	,5	,5	53,9
Kahramanmaraş	9	2,3	2,3	56,2
Karabük	3	,8	,8	57,0
Kars	5	1,3	1,3	58,3
Kastamonu	7	1,8	1,8	60,1
Kayseri	8	2,0	2,0	62,1
Kenya	1	,3	,3	62,3
Kıbrıs	3	,8	,8	63,1
Kırıkkale	1	,3	,3	63,4
Kırşehir	5	1,3	1,3	64,6
Kilis	2	,5	,5	65,1
Kocaeli	3	,8	,8	65,9
Konya	12	3,1	3,1	69,0
Kütahya	5	1,3	1,3	70,2
Malatya	4	1,0	1,0	71,2
Manisa	5	1,3	1,3	72,5
Mersin	9	2,3	2,3	74,8
Mısır	2	,5	,5	75,3
Muğla	5	1,3	1,3	76,6
Nevşehir	3	,8	,8	77,4
Niğde	4	1,0	1,0	78,4
Ordu	5	1,3	1,3	79,6
Osmaniye	12	3,1	3,1	82,7

Rize	2	,5	,5	83,2
Sakarya	3	,8	,8	84,0
Samsun	6	1,5	1,5	85,5
Sırbistan	2	,5	,5	86,0
Sivas	9	2,3	2,3	88,3
Suriye	3	,8	,8	89,1
Şanlıurfa	4	1,0	1,0	90,1
Tekirdağ	2	,5	,5	90,6
Tokat	8	2,0	2,0	92,6
Trabzon	10	2,5	2,5	95,2
Uşak	3	,8	,8	95,9
Van	1	,3	,3	96,2
Yalova	2	,5	,5	96,7
Yozgat	10	2,5	2,5	99,2
Yugoslavya	1	,3	,3	99,5
Yunanistan	1	,3	,3	99,7
Zonguldak	1	,3	,3	100,0
Toplam	393	100,0	100,0	

MHP milletvekillerinin doğum yerlerinin incelenmesinden elde edilen bulgularda, İstanbul'dan sonra en yüksek oranda görülen doğum yerinin yaklaşık yüzde 5'i Adana olarak görülürken, diğer sırayı yaklaşık yüzde 4'lük oranda Ankara ili takip etmektedir. MHP milletvekillerinin doğum yeri az görülen iller ise genel olarak yüzde 0,3'lük oranla, Zonguldak, Van, Kırıkkale, Edirne, Düzce, Bitlis, Bilecik ve Ardahan olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yurtdışı doğumlu milletvekilleri ise yüzde 6,1'lik orana sahiptir.

Sonuç

Araştırmada, 14. 15. 16. 21. 23. 24. 25. 26. Parlamento dönemlerini kapsayan yaklaşık 50 yıllık süreçte MHP'de milletvekilliği yapmış siyasi elitlerin toplumsal profilinin ortaya konması hedeflendi. Genel hatlarıyla araştırma, daha çok betimleyici türden bir sosyolojik çalışma olarak planlanmış, elit sosyolojisinin yöntem ve teknikleri kullanıldı.

Çalışmanın kuramsal temelini ise elit teorisinin bir açılımı olan seçkinci-elitist elit teorisi oluşturdu. Seçkinci-elitist teorisi, bir ülkedeki siyasal yapı içinde siyaseti yönlendiren, siyasette belirleyici olan seçkin bir grubu ya da sınıfı anlatmak için kullanılır. Toplum hayatında güç ve yetki bakımından ağır basan önemli elit gruplarının varlığına işaret eder seçkinci-elitist elit teorisi.

Öte yandan, siyasi elitlerin en temel taşıını milletvekilleri oluşturmaktadır. Bir başka

ifadeyle, milletvekillerinin elinde bulunan toplumun yasama sürecini kontrol etme ayrıcalığı, onları diğer elitlerden ayrıcalıklı kılmıştır. Bu bağlamda, tek başına iktidarda bulunmasa da, iktidar ortaklığı ve muhalefet partisi olarak parlamentoya milletvekili gönderen Milliyetçi Hareket partisi milletvekillerinin sosyolojik analizleri, olgusal faktörler ve belli değişkenler içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Daha net bir ifade ile bu çalışmada, 1969-2019 yılları arasında geçen süreçte, 8 parlamento döneminde mecliste görev yapmış MHP milletvekillerinin, toplumsal profillerinin sosyolojik analizinin yapılması hedeflenmiştir.

Meslek, eğitim durumu, yaş, yabancı dil, cinsiyet, seçilme sayısı, seçildiği il, aile yapısı, medeni durumu gibi sosyal değişkenler açısından incelendiğinde; öncelikle MHP milletvekillerinin “orta ve orta üstü yaş grubu” karakteri sergilediği gerçeği ile karşılaşılır. En genç MHP milletvekili 32, en yaşlısı ise 77 yaşındadır. Ortalama yaş ise 50,51’dir. Türk siyasi tarihinin 75 yıllık sürecini kapsayan bir araştırmada, Türk siyasi elitlerinin yaş ortalaması yaklaşık 45 olarak ortaya çıkmıştır (Arslan, 2007: 4). Merkez sağ siyaset geleneğinin öncüsü DP Parti milletvekillerinin yaş ortalaması ise 46,36’dır (Çağrı, 2017: 81). 22. Dönem AK Parti milletvekillerinin yaş ortalaması ise 46,52’dir. Bu bulgulardan yola çıkarak MHP’nin, DP ve AK Parti’ye kıyasla, yaş değişkeni bağlamından daha ileri yaşlı vekilleri parlamentoya göndermişmiş olduğu söylenebilir. Hatta denilebilir ki DP ve AK Parti milletvekillerinin yaş ortalaması, Türkiye ortalamasına oldukça yakın olmakla birlikte, buna karşın MHP milletvekillerinin yaş ortalaması, Türkiye ortalamasının da bir hayli üstündedir. Özellikle MHP’de yaş ortalaması farkı çok belirgindir. Bu sonuçlarla, MHP’de genç milletvekili olarak seçilme oranının oldukça düşük olduğu söylenebilir.

MHP siyasi elitleri ağırlıklı olarak 45-54 “orta ve orta üstü yaş grubu” kategorisinde yer almaktadır. Öte yandan 22. Dönem AK Parti milletvekilleri arasında 55-64 “orta yaş grubu”, DP arasında ise daha farklı olarak 35-44 “genç ve orta yaş grubu” kategorisi ön plana çıkmaktadır. Türk siyasi elitleri geneli arasında ağır basan yaş grubu ise 45-54’dür (Arslan, 2007: 89). AK Parti Türkiye ortalamasının üstünde, DP ise ortalamasının altındadır. MHP vekillerinin ise ağırlıklı olarak, “orta ve orta üstü yaş grubu” bireylerden oluştuğunu kolaylıkla söylenilebilir. Bu yaş grubu bulgularından yola çıkarak, Türk siyasi elitleri yaş grubuyla birebir örtüşmektedir. Bu bağlamda kısaca denilebilir ki MHP’de genç yaş grubu vekil adaylarının, orta yaş grubu bireylere göre seçilme oranı çok düşüktür.

Cinsiyet, değişkeni bağlamında konu ele alındığında ise MHP saflarından seçilen milletvekillerinden sadece yüzde üçü, yani 12’si kadın milletvekilidir. Buna karşın MHP saflarında 381 erkek milletvekili parlamentoya gönderildi. 22, 23, 24, 25. ve 26. dönemler bazında iktidar ve muhalefet partilerinde kadın milletvekillerine yönelik bir çalışmada AK Parti 162, ANAP 1, BAĞIMSIZLAR 1, BDP 15, CHP 90, HDP 53 ve MHP’nin ise 12 milletvekili gönderebildiğine işaret edilir (Arslan, 2017: 13). Bununla birlikte cinsiyet eşitsizliği yalnızca MHP’de değil, diğer siyasi partilerde de görülmektedir. Bu eşitsizlik, yaş konusunda olduğu gibi, ancak seçkin-elitist teorisi ile açıklanabilir. Sonuçlara baktığımızda MHP yöneticileri ile seçmenlerinin siyaseti, maskulin bir uğraş alanı olarak gördüğüne dair bir sonuç çıkarılabilir.

Öte yandan MHP milletvekilleri, medeni durum kriteri temelinde incelediğinde milletvekillerinin çok büyük çoğunluğunun evli bireyler arasından seçilmiş olduğu görülür: Evli

vekillerinin oranı yüzde 93,6'tır. Bekâr milletvekillerinin oranı ise yüzde 4,3'tür. Küçük bir kesim olarak dul vekiller % 2 oranındadır. Türk siyasi elitleri genelinin ise yaklaşık % 96'sını evli vekiller oluşturmaktadır. Evli milletvekillerinin oranı MHP'de, Türkiye ortalamasının biraz altında çıksa da, yine de MHP çatısı altında göreve yapmış parlamenterlerin çoğunluğu evli vekillerden oluşmaktadır. Evlilik ve aile, Türk toplumunun en önemli kurumudur. Türk toplumunun siyasi yaşamında, milliyetçi ve muhafazakâr bir siyasi kimliğe sahip olan partilerin de ağırlıklı olarak evli vekillerden oluşması beklenir. MHP'ye yönelik bulgular da bu tespiti fazlasıyla desteklemektedir.

MHP'li siyasi elitlerin aile yapısını ortaya koymaya yönelik olarak yapılan araştırmada bu hususta önemli bulgular ortaya çıkmıştır. Bulgular incelendiğinde, MHP milletvekilleri arasında ortalama çocuk sayısının 2,33 olduğu görülür. Bu sonuçlardan hareketle bir yorum yapmak gerekirse MHP elitleri arasında 2 çocuk sahibi olma eğiliminin ağır bastığını söylenebilir. Kısaca, bu değişken esas alındığında, MHP milletvekilleri arasında çekirdek aile yapısına sahip olan milletvekillerinin büyük çoğunluk oluşturduğu söylenebilir.

Alınan eğitim türü bakımından milletvekillerinin profillerine bakıldığında, MHP'de siyasi elit dolaşımı sürecinde, sosyal-politik-ekonomik, eğitim, mühendis-mimar, hukuk ve tıp alanından görülen eğitimler ön plana çıktığı görülür. En küçük eğitim gruplarını ise ilahiyat ve tıbbi bilimler mezunu vekiller oluşturmaktadır. Ak Parti'nin, 22. Dönem genel seçimlerinde meclise gönderdiği vekillerin eğitim türüne baktığımızda da sosyal-politik-ekonomik, mühendislik, hukuk (Arslan, 2007: 13) ön plana gelmektedir. 1999'dan 2007'ye kadar Türk toplumunun yasama sürecine yön veren Türk siyasi elitlerinin aldıkları eğitim türü MHP ve AK Parti'den seçilen siyasi elitlerle aynıdır. Buradan da görüldüğü gibi belli başlı bazı eğitim türleri, hem MHP, hem Ak Parti ve hem de Türk siyasi hayatında vekil seçilmede büyük bir önem arz etmektedir.

Aynı şekilde üniversite eğitiminin alındığı mekân ve üniversitelerin bizatihi kendisi de elit dolaşım sürecinde etkili olabilmektedir. MHP milletvekillerinin mezun olduğu üniversiteler ağırlık olarak; İstanbul, Ankara ve Gazi üniversitelerinden eğitim almıştır. Oransal olarak yorumlarsak seçilen milletvekillerinin % 45'i bu üniversitelerden mezun olmuşlardır. Aynı şekilde Parlamentoda görev yapmış Türk siyasi elitlerin büyük çoğunluğu yukarıda adı geçen üniversiteden eğitim almıştır (Arslan, 2017).

MHP milletvekillerinin milletvekili olarak tekrardan seçilme durumları gösteren istatistik bulgulara baktığımızda 393 milletvekili arasında milletvekili seçilme oranınının 1,6 olduğu görülür. Bu oran MHP içinde yenilenme durumu, yani elit dolaşımının yüksek oranda olmadığını göstermektedir.

Milletvekillerinin doğum yerleri de onların profillerini anlamlandırmada büyük önem arz eder. Bu bağlamda MHP sıralarında en çok temsil edilen yerler arasında İstanbul, Adana ve Ankara dikkat çekmektedir. İstanbul ve Ankara illerinden biri metropol şehri diğeri ise başkent olmasından dolayı ülkeyi domine eden iki şehir ile ilintili bir sonuca götürür. Adana MHP'nin kurulduğu şehir özelliği taşımasından dolayı ikinci olarak çıkmıştır.

Son olarak vurgulamak gerekir ki Milliyetçi Hareket Partisi, Türk siyasi hayatında önemli işlevler üstlenmiş, Türkiye'nin yarım asırlık bir siyasi partisidir. MHP'yi diğer partilerden ayıran en önemli özellik, bu partinin Türk milliyetçisi bir parti olmasıdır. 1980 darbesinden önce ve

sonrasında komünist militanlarla girdiği silahlı eylemler sonucunda, vatani ve milleti için binlerce ölkücü şehit olmuştur. Kurucu lideri ve önemli bir siyasi elit olan Alparslan Türkeş de, aldığı askeri eğitimle ve liderliği sayesinde Türk milletinin gönlünde büyük yere sahip olmuştur.

Ancak ne büyük çelişkidir ki, milyonları arkasında sürükleyen MHP, kurulduğu günden bugüne hiçbir zaman tek başına iktidara gelip Türkiye'yi yönetme şansı yakalayamadı. Bununla birlikte iktidara ortak olma şansı yakalayarak, devletin ve Türk milletinin içinde güçlü bir yapıya sahip olmuştur. MHP saflarından, dönemim önde gelen askerleri, politikacıları, sivil bürokrat yöneticileri, sendikacı, eğitimci, doktor, hukukçu, sanayici ve tüccarlar, özellikle milliyetçi-muhafazakâr kesimin yüksek olduğu İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinden milletvekili seçilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2010). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayın.
- Akgün, B. (2002). Türkiye'de siyasi parti sisteminin gelişimi ve demokratik istikrar. *Liberal Düşünce Topluluğu*, 27-yaz, 152.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili demokrasinin seçim ayağı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 60, 72.
- Aljazeera, (2013). Türkiye'de başörtüsü yasağı: Nasıl başladı, nasıl çözüldü?, 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu> adresinden alınmıştır.
- Akpınar, H. (2016). *Kurtların kardeşliği CKMP'den MHP'ye Ölkücü hareketin kısa tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Alkan, H. & Eroğlu, M. (2011). Türk cumhuriyetlerinde siyasal partiler: Kazakistan ve Özbekistan siyasal parti sistemleri üzerinde karşılaştırmalı bir analiz. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, 6-12, 68-69.
- Altındağ, N. (2016). Türk Milliyetçiliğinin siyasallaşması ve batı/batılılaşma algısı. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2-2, 6.
- Altunoğlu, M. (2015). 2015 seçimleri ve Türkiye'de hâkim parti dönemi. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 145, 11.
- Andrew, H. (2015). *Siyaset teorisine giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Andrew, H. (2014). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayın Grubu.
- Arslan, D. A. (2017). *Siyasetin sosyolojik temelleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Arslan, D. A. (2016). *Geçmişten günümüze, yerel ve genel seçim sonuçları temelinden Türkiye'nin siyasi yapısı ve milletvekillerimiz*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Arslan, D. A. (2007). *Elit sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Arslan, D. A. (2007). AKP iktidarının sosyal anatomisi: Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekillerinin sosyolojik analizi. *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, 12-14, 4-2.
- Arslan, D. A. (2007). 1999'dan 2007'ye Türk toplumunun yasama sürecine yön vermiş Türk siyasi elitlerinin sosyolojik analizi. *Yasama Dergisi*, 87-94, 4.
- Arslan, D. A. (2006). Sınıf teorisinin açmazları ve iktidar analizinde bir alternatif olarak elit teorisi, Eşitsizliğin teorik temelleri: elit teorisi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 363-373.
- Arslan, D. A. (2005). Tek partili dönem ve çok partili dönem Türk siyasi elitlerinin toplumsal profillerinin karşılaştırmalı incelemesi. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7-1, 161-168.
- Arslan, D. A. (2004). Temel sorunları ve açılımları ile sınıf teorisi, sınıf bilinci ve orta sınıflar, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 127.
- Arslan, D. A. (2004). Türk iktidar seçkinleri, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 3, 2-5.
- Arslan, D. A. (2003). Eşitsizliğin teorik temelleri elit teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 129.
- Arslan, D. A. (2001). Cumhuriyet dönemi (1920-1995) Türk siyasi elitlerinin toplumsal profili. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 8.
- Arslan, D. A., Çağlayandereli, M., ve Arslan, G. (2015). Genel seçim sonuçları temelinde Üsküdar'ın siyasi yapısının sosyolojik analizi. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 4-13, 141.
- Arslan, D. A. ve Çağrıca, A. (2017). Elit teorisi perspektifinden demokrat parti milletvekillerinin sosyolojik analizi, *Journal Of Human Sciences*, 14-1, 918-919.
- Arslan, D. A. ve Arslan, G. (2015). *Halk, iktidar ve iktidar seçkinleri: Mersin araştırması*. Konya: Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Arslan, D. A. ve Arslan, G. (2013). Geçmişten günümüze Artvin milletvekilleri: 1946'dan bugüne Artvin milletvekillerinin sosyolojik analizi, *Karadeniz Araştırmaları*, 36, 49.
- Arslan, G. (2017). *Üçüncü bin yılda Türkiye'de iktidarda kadının temsili: üçüncü bin yılda iktidar partisi kadın milletvekillerinin sosyolojik analizi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Arslan, M. (2015). Elit teorisinin doğuşu ve kitle korkusu, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13-50, 76-77.
- Ateş, F. (2013). *Seçim sistemleri bağlamında Türkiye'de iki binli yıllarda genel seçimler üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Babayeva, Z. (2014). *Azerbaycan siyasi sistemi ve yeni Azerbaycan partisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Usak Yayınları.

- Bahçeli, D. (2010). *Gizli gündemler "Demokrasi, Özgürlük, Anayasa"-III*. Ankara: Milliyetçi Hareket Partisi.
- Balkaya, F. (2009). *1980 sonrası değişen Türk Milliyetçiliği*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Başer, B. (2011). *Ali Fuat Başgil'de demokrasi ve laiklik*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bayraktar, Ö. (2015). Lider, teşkilat, doktrin'in iflası: Ülkücü harekette 1980 sonrası dönüşüm, bölünme ve iç çatışma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17-28, 3-35.
- BBC, (2018). *Devlet Bahçeli'nin Türkiye'de son 16 yılda siyasete yön veren kararları*. 21 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/43799117> adresinden alınmıştır.
- Beriş, H. M. (2014). 29 Mart'a doğru Milliyetçi Hareket Partisi. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 84, 20.
- Berle, A. A. (1980). *İktidar*. İstanbul: Tur Yayınları.
- Bila, F. (2011). Erbakan'ın ittifak planı. 18 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/erbakan-in-ittifak-plani-1358793/> adresinden alınmıştır.
- Bottomore, T. B. (1997). *Seçkinler ve toplum*. Ankara: Gündoğan
- Bottomore, T. B. (1987). *Siyaset sosyolojisi*. Ankara: Teori Yayınları.
- Bozatalay, Ş. A. (2011). 12 Eylül 2010 Referandumunu ve referandum sürecinin üniversite öğrencileri tarafından algılanmasına ilişkin bir araştırma: Biga iktisadi ve idari bilimler fakültesi örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9-2, 12.
- Bölükbaşı, D. (2012). *Siyaset iskelesi MHP'de siyaset yılları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bulut, Y. (2014). *Geçmişten bugüne MHP ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri*. 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.ortadogugazetesi.net/haber.php?id=35134> adresinden alınmıştır.
- Busino, G. (2003). Siyaset felsefesi sözlüğü. Raynaud, P., ve Rials, S. (Ed). *Seçkin* içinde (ss.750). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can, T. A. (2016). *Ülkücülük tarihi*. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Cengiz, O. (2017). *Alparslan Türkeş ve dokuz ışık*. İstanbul: Bilge oğuz.
- Coşkun, R. (2008). *Kent ve insan yerel siyaset çözümlenmeleri*. Ankara: Plato Danışmanlık.
- Çağrı, A. (2017). *Elit teorisi perspektifinden Demokrat parti milletvekillerinin sosyolojik analizi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Çiçek, M. (2014). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk siyasi hayatındaki yeri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çubukçu, M. İ. (2005). *Siyaset pazarlaması genel ve yerel seçim ayırımına göre seçmen davranışlarının analizi*.

Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Çukurçayır, M. A. (2006). *Siyasal katılım ve yerel demokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Demir, M. S. (2013). Milliyetçi Hareket Partisi. Kabasakal, M. (ed.) *Türkiye’de siyasal partiler* içinde (ss.73). İstanbul: Es Yayınları.

Demirel, T. (2012). Siyasal güçler. Dursun, D. & Altunoğlu, M.(Ed.) *Siyaset bilimi* içinde (ss.181). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Demir, T. (2013). *Çoğulcu demokratik siyasal sistemler ve siyasal toplumsallaşma*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Diñer, H. E. (2006). *Türkiye’de siyasal parti ideolojileri: Demokrasi ve ekonomi temel kategorileri ekseninde parti programları üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Düzgün, S. (2016). ‘9 Işık’ı bilmeden Başbuğ’u Anlamak. 10 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.siyasetcafe.com/9-isiki-bilmeden-basbugu-anlamak-2382yy.htm> adresinden alınmıştır.

Erdoğan, M. (2005). Çoğulculuk. *Liberal düşünce*. 10, 5.

Eroğul, C. (2014). Siyaset. Atılgan, G., ve Aytekin, E. A. (Ed.). *Siyaset bilimi* içinde (ss.17). İstanbul: Yordam Kitap.

Ertan, B. (2006). Demokrasi ve yerel yönetimler. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 2, 205.

Eylemer, S. (2010). *Avrupalılaşıma sürecinde siyasi koşulluluk ve elitler: Türkiye örneği*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gazetevatan, (2008). MHP’den AKP’ye türban önerisi. 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.gazetevatan.com/mhp-den-akp-ye-turban-onerisi-157233-siyaset/> adresinden alınmıştır.

Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Gökçe, O., Akgün, B., ve Karaçor, S. (2002). 3 Kasım seçimlerinin anatomisi: Türk siyasetinde süreklilik ve değişim. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2-4, 1.

Göktürk, G. (2016). Siyasal partilerin doğuşu: Tarihsel ve toplumsal kökenleri. *Sosyoloji Konferansları*. 54-2, 245.

Güçbilmez, K. B. (2005). *İktidar ve kadın*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gülbay, A. (2017). *12 Mart’tan 12 Eylül’e Türkiye’de seçimler ve sonuçları*. Yayınlanmış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Haber7, (2007). İşte MHP’nin seçim beyannamesi. 08 Ağustos 2018 tarihinde

<http://www.haber7.com/siyaset/haber/248610-iste-mhpnin-secim-beyannamesi> adresinden alınmıştır.

Haber7, (2014). İşte CHP-MHP'nin çatı adayı: Ekmeleddin İhsanoğlu. 27 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.haber7.com/partiler/haber/1169561-iste-chp-mhpnin-cati-adayi-ekmeleddin-ihsanoglu> adresinden alınmıştır.

Haber7, (2018). MHP lideri Devlet Bahçeli kimdir? Kaç yaşında, aslen nereli? 20 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.haber7.com/guncel/haber/2614922-mhp-lideri-devlet-bahceli-kimdir-kac-yasinda-aslen-nereli/?detay=1> adresinden alınmıştır.

Haberturk, (2015). Ak Parti'de '1991' endişesi. 19 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1096251-ak-partide-1991-endisesi> adresinden alınmıştır.

Heyd, U. (1980). *Ziya Gökalp Türk milliyetçiliğinin temelleri*. İstanbul: Sebil Yayınevi.

Hürriyet, (2008). Başbakan'dan "türban" çıkışı. 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-turban-cikisi-8024104> adresinden alınmıştır.

Ilıman, A. ve Dönmez, C. (2015). 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında kurulan koalisyonlara örnek: Birinci ve ikinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11-21, 163-181.

Kabasakal, M. (2008). *Sivil toplum ve demokrasi*. Yayınlanmış denetçi yeterlilik tezi, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Karaoğlu, M. (2009). *Siyasal katılım ve demokrasi teorileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kapani, M. (2006). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karakoyun, Y. (2005). *Türkiye'de elit değişimi ve toplumsal yapıya etkileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Karasu, H. (2013). *Türkiye'de hükümetlerin ekonomi üzerine etkisi:1990-2012*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.

Karlı, İ. (2009). *1946- 2007 Türk basınında milletvekili genel seçimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, (Yayınlanmış doktora tezi).

Karpat, K. H. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kervegan, J. F. (2003). Demokrasi. Raynaud, P., ve Rials, S.(Ed.).*Siyaset felsefesi sözlüğü* içinde (ss.100). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılavuz, O. (2017). *Ülkü ocakları mensuplarının internet bağımlılığı ile fiziksel aktiviteye katılım düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi, Düzce.

Kırçak, Ç. (1994). *Mesrutiyetten günümüze gericilik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kışlalı, A. T. (1995). *Siyasal çatışma ve uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kışlalı, A.T., ve Özgün, Y. (2011). Siyaset bilimi. Gerek, N. (Ed). *Siyasal güç olarak seçkinler içinde* (ss.167-170). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Kuçuradi, İ. (1988). Yirmi birinci yüzyılın eşiginde demokrasi kavramı ve sorunları. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 5-2, 1.
- Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda millet sistemi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 61-65.
- Kushner, D. (1998). *Türk Milliyetçiliğinin doğuşu (1876-1908)*. İstanbul: Fener Yayınları.
- Mahmandarov, D. (2015). *Max Weber'de din ve siyaset*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.
- Mhp, (2015). *Lider Türkiye'ye doğru Milliyetçi Hareket Partisi seçim beyannamesi 18 Nisan 199*. Ankara: Milliyetçi Hareket Partisi.
- Mhp, (2015). *MHP 1995 seçim beyannamesi*. Ankara: Milliyetçi Hareket Partisi.
- Mhp, (2018). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin hayatı. 20 Temmuz 2018 tarihinde http://mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/hayati/mhp/Devlet_Bahceli.html adresinden alınmıştır.
- Mhp, (2018). *Türk dünyasının bilge lideri Türk Milliyetçiliğinin kurucusu Başbuğ Alparslan Türkeş'in Hayatı*. 15 Temmuz 2018 tarihinde http://mhp.org.tr/htmldocs/basbug/hayati/mhp/basbugumuzun_hayati.html adresinden alınmıştır.
- Milliyet, (2011). Hilal kart nedir?, 09 Ağustos 2018 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr/hilalkart-nedir-/Blog/?BlogNo=300163> adresinden alınmıştır.
- Muhammetdin, R. (1998). *Türkçülüğün doğuşu ve gelişimi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Önder, Ö. (2009). *Türkiye'de sivil bürokratik elitlerin dönüşümü(1960-1980)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özbudun, E. (2010). Partiler ve parti sistemleri. Kılıç, L.(Ed). *Türk siyasal hayatı içinde* (ss.76). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Özbudun, E. (2010). *Türk siyasal hayatı*. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.
- Özbudun, E. (1964). M. Duverger'in " Siyasal partiler" ve siyasal partilerin incelemesinde bazı metodolojik problemler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-21, 28.
- Özçelik, A. (2012). *367 Tartışmaları bağlamında siyasi krizler: Aktörler, sebepler, boyutlar*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özdemir, E. ve Atılgan, G. (2014). Siyasal partiler. Atılgan, G., Ve AYTEKİN, E.A. (Ed.). *Siyaset*

bilimi içinde (ss.239). İstanbul: Yordam Kitap.

Özdemir, H. (1985). Siyasal tarih 1960-1980. Akşin, S. (Ed.) *Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde (ss.240). İstanbul: Cem Yayınevi.

Özdemir, Z. (2007). *1965-1969 Yılları arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi. Ankara.

Özhan, D. (2001). *Türk Milliyetçiliğinin kökenleri ve Milliyetçi Hareket Partisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Öztamur, D. (2012). *2011 genel seçimleri sürecinde yazılı basının siyasal iletişim yönünden incelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, A. (2012). Schumpeter, Sartori ve Dahl özelinde demokratik elit teorileri perspektifi üzerine düşünceler. *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, 28, 135-158.

Özyurt, K. (2008). *Demokrasinin yaygınlaştırılması açısından yerel yönetimler*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Pakış, A. (2013). *Kimlik ve siyaset bağlamında Anadoluculuk hareketi*. Yayınlanmış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Pareto, V. (2013). *Seçkinlerin yükselişi ve düşüşü kurumsal bir sosyoloji uygulaması*. (Çev. M. Z. Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Parlak, İ., ve Öztürk, A. (2015). 2009-2015 aralığında “Açılım” süreçlerine yönelik siyasi parti söylemleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *EUL Journal of Social Sciences*, 2, 87.

Ranciere, J. (2015). *Demokrasi nefreti*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Sala, B. (2009). *Türkiye’de seçkin sınıflar ve siyasal yapı*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Sarıbay, A.Y. (1996). *Siyaset sosyolojisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınevi.

Sarı, A. Ş. (2010). *Milliyetçi Hareket Partisi’nin halkla ilişkiler faaliyetleri ve iletişim stratejileri*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Solak, M. (2012). TBMM araştırması: Bir doğrudan demokrasi aracı olarak referandum. Şen, İ. G. (Ed.) *Demokrasi ve siyasal katılım* içinde (ss.59). İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği.

Süer, S. S. (2011). “Catch-all” siyasi partileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 96, 52.

Taşkın, Y. (2014). *Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Temizkan, A. (2017). Alparslan Türkeş’in hayatı. Gömeç, S.Y. ve Tombuloğlu, T. (ed.) *Doğumunun 100. Yılında Alparslan Türkeş’e armağan* içinden (ss.10). Ankara: Berikan Yayınevi.

Tosun, E. G. ve Tosun, T. (2007). 1983’den günümüze Türkiye’de siyasal parti üyeliğinin gelişimi: Karşılaştırmalı bir inceleme. *Toplum Ve Demokrasi*, 1, 45.

TUİK, (2018). Seçim yılına göre milletvekili genel seçimi sonuçları. 5 Aralık 2018 tarihinde

<http://rapory.tuik.gov.tr/05-12-2018-18:21:33-14266657291082772288465594141.pdf>
adresinden alınmıştır.

TUİK, (2012). *Milletvekili genel seçimleri 1923-2011*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye’de siyasal partiler cilt: I ikinci Meşrutiyet dönemi*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Uçkan, K. A. (2010). *Post modern söylemde güç-iktidar ilişkisi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Ülküocakları, (2018). 27 Mayıs hareketinin hazırlık safhasında Alparslan Türkeş’in yeri ve rolü. 12 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.ulkuocaklari.org.tr/ulkucuhareket/basbug-alparslan-turkes/hayati/27-mayis-ihtilali-ve-alparslan-turkes/27-mayis-hareketinin-hazirlik-safhasinda-alparslan-turkesin-yeri-ve-rolu> adresinden alınmıştır.

Uzun, T. (2010). Osmanlı döneminde Türk Milliyetçiliği ideolojisinin kaynakları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 2-8.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Varlık, Ü. ve Ören, B. (2003). Demokrasi ve temsil. *Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5, 175.

Yamak, S., Ergur, A. ve Ünsal, A. (2011) *Türkiye’de ekonomik seçkinlerin küreselleşme karşısındaki farklı bütünleşme eğilimleri*. İstanbul.

Yarma, Z. (2006). *Avrupa ülkelerindeki Türk kökenli milletvekillerinin siyasal kimlik ve elit oluşumu: Almanya örneği*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Yeniakit, (2018). *Dün Türkeş bugün Bahçeli... Türkeş, Erbakan için böyle oy istemişti*. 19 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.yeniakit.com.tr/haber/dun-turkes-bugun-bahceli-turkes-erbakan-icin-boyle-oy-istemisti-411622.html> adresinden alınmıştır.

Yenilmez, M. (2007). *Türkiye’de mühendisler ve siyaset*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yenişafak, (2018). Koalisyonlar yıllar başlıyor: 1973 genel seçimleri. 30 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.yenisafak.com/secim-1973> adresinden alınmıştır.

Yılmaz, M.(2010). *2010 Referandumu siyasal partilerin tutumları*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Yiğit, H. H. (2018). *Türkiye’de 1980 sonrasında gerçekleşen milletvekili genel seçimleri üzerine mekansal bir analiz*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Isparta.

Zarakolu, C. D. (2013). *Thomas Hobbes’un siyaset felsefesi*. İstanbul: Bilge Yayınları.

AZERBAJYCAN FOLKLOR METİNLERİNDE TAŞA DÖNME

Asmar Şakir Kızı ALİYEVA*

(ORCID ID: 0000-0002-3606-9726)

Makale Gönderim Tarihi

22.09.2020

Makale Kabul Tarihi

25.11.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: ALİYEVA, A. Ş. K., “Azerbaycan Folklor Metinlerinde Taşa Dönme”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, (February 2021): 42-53.

APA: ALİYEVA, A. Ş. K. (2021). “Azerbaycan Folklor Metinlerinde Taşa Dönme”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1 :42-53.

Özet

Folklor motifi olarak dönüşüm motifinin Azerbaycan folklorunda zengin türleri ve biçimleri vardır. Bu motifin incelenmesi, ona öncelikle mitolojik anlambilim bağlamında bir yaklaşım gerektirir. Çünkü dönüşüm motifinin temelinde, mifik düşüncenin özelliği olan dönüşüm formülü dayanmaktadır. Folklor metinlerinde karakterlerin dönüşümü, yani görünüşlerinin değişmesi, bir varlıktan diğere dönüşmesi ve bir ciltten diğere dönüşmesi (metamorfoz) şeklinde ortaya çıkar. Dönüşüm, öncelikle folklor metinlerine has bir motiftir. Folklor metinlerindeki şekil değişmeler kökenini doğada meydana gelen dönüşümlerden alır. İnsanlar doğada meydana gelen değişiklikleri gördüklerinde, doğanın canlı olduğunu düşünür ve doğadaki tüm varlıkların bir ruhu olduğuna inanmışlar.

Dönüşüm motifi aynı zamanda kozmolojik yaratılış eylemidir. Bilindiği gibi, Azerbaycan mitleri, efsaneleri ve masallarında insanların, özellikle kadınların, kızların, gelinlerin taşa, kuşa, hayvana dönüşmesi ve dönüşüm sonucunda başka varlıkların yaranması yaygın olarak kullanılmıştır. Bir efsane metnine dikkat edelim: “Gelin başını yıkadığında kayınpederi gelir ve gelin çok utanır. Gelin kafasındaki tarakla kuşa donmuş, ama uzağa uçamaz”. Bu dönüşüm kozmolojik yaratılış hadisesidir. Burada insandan (gelinden) bir kuş (şanapipik) yaranır. Kayınpeder gelinini başı açık veya elbisesiz başını yıkadığını gördüğü için, gelin bir daha mahçup görünmek istemez, yüzünü

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Humanitar Bilimler Bölümü, Folklor Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan, bashirova116@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3606-9726

göge çevirir ve “kuş”a, “taş”a dönüşmesini diler. Gelinin dileği gerçekleşir, “Gelin kayası”na, taş, kayaya, tarak başında kuşa, elleri kınalı keklige dönüşür. Dönüşüm çoğu örneklerde evren doğumsal yaratılışın gerçekleşmesine hizmet etmiştir.

Dönüşüme aynı zamanda şaman (gam-şaman, derviş) uygulamasında da rastlanmaktadır, bu meditasyondur, yani bir yerden (dünyadan) diğerine dönüşüm eylemi, mitolojik folklor metinlerindeki hileci görüntülere özgü davranış biçimlerinden biri, rotasyon, yani görüntünün orijinal biçimine geçici olarak geri dönmesi, kozmolojik yaratım eylem, geçiş törenlerinde bir diriliş ve travesti (cinsiyet değişikliği) mekanizmasıdır.

Azerbaycan folkloru, canlıların cansız nesnelere, cansız varlıkların diğer cansız nesnelere dönüşmesi ve bu zeminde meydana gelen dönüşümler sonucunda doğal nesnelere yaratılması örnekleri bakımından zengindir.

Nesneler dünyasının yaratılmasıyla ilgili dönüşümler arasında çoban ve sürüsü taş, gelin kayaya, kocanın veya damadın altına, kulübenin gümüş sütunlu eve, saraya, kırk kızın Kırkhbulag'a¹, iğneye, haliya, samana vb. dönmesi, kızların gözyaşlarından Kız Gölü'nün oluşumu, okun taşı yaralaması ve taşın kalbinden kan akması - taşın "Kanlı Taş" olarak bilinmeye başlamasında kendini gösterir. Dağ, taş, tepeye, kar'a, denize, göle, nehre, kara, yağmura, kasırgaya, rüzgara, şimşeğe ve gökkuşağı gibi coğrafi nesnelere ve olaylara dönüşün yanı sıra bunlar genellikle efsanevi yaratım kavramının bir parçası olarak kabul edilir.

Nesneler dünyasının yaratılması altın, gümüş sütunlar, evler, saraylar, iğneler, halılar, çöpler vb. ya da tam tersi. Coğrafi nesnelere dönüşüm, kayaların, dağların, tepelerin, toprağın, denizin, göllerin, su kaynaklarının, nehirlerin, alevlerin vb. oluşumudur.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Folklor, Mıt, Taşa, Nesne, Masal

Transforming to stone in Azerbaijani folklore texts

Abstract

Transformation is a typical motive for epic folklore texts. It appears as metamorphosis (change of the shape). As a folklore motive, the transformation has many types and shapes in the Azerbaijani folklore. The study of this motive firstly requires to approach to it in the context of mythological semantics, as the transformation motive is based on the transformation formula specific for the mythical thought. It happens in the form of the changing of their shapes by the personages in folklore texts, i.e. changing of their external appearances, transformation from one being into another being, and transformation from one cover into another one (metamorphosis).

Transformation is firstly a motive specific for folklore texts. In this motive, the nation's mythical beliefs are reflected. Transformations in folklore texts derive from natural transformations. When people saw the changes in nature, they thought that nature was alive and believed that all beings in nature had spirits.

Transformation is also a cosmogonic genesis act. As known, in Azerbaijani myths, legends and tales, the motive of transformation of human beings, in particular girls and women into birds, stones or animals, and the motive of transformation in the generation of other beings

¹ Pirsultanlı, S.P. *Azerbaycan türklerinin halk efsaneleri*. Bakü: Azərneşr, 2009

are widely used. Let's see the text of a legend:

“While a daughter-in-law washes her hairs, her father-in-law comes in and the daughter-in-law feels ashamed. The girl transforms into a bird with the comb on her hairs. But she fails to fly far away”. This transformation is a cosmogonic genesis case. That is, here, a bird (hoopoe) generates from the human being (daughter-in-law). As the father-in-law sees his daughter-in-law while she washing her hairs, when being with an open head or naked, the daughter-in-law does not want to show her face again due to her shyness and turns her face to the sky and begs for becoming “a bird”, “a stone”. The desire of the daughter-in-law comes true. She transforms into “The Rocks of Bride”, a stone, a hoopoe with a comb on her head, a partridge with hennaed hands. So, the cosmogonic genesis occurs.

The transformation also is an act of mediation, that is, changing the shape to transit from one space (world) to another one in the practice of shamans (gam-shaman, darvish), one of the behavioral forms specific for trixter characters in myth-folklore texts, turning, i.e., return of a character to his/her original shape, a cosmogonic genesis act, and a mechanism of dying-reviving (changing of the status) and travestism (changing of the sex) in transition rituals.

The Azerbaijani folklore is rich enough with examples discussing the issue that live beings were generated from the transformation of live beings into lifeless ones and lifeless beings into another lifeless beings, nature objects were generated as a result of transformations occurred under these conditions.

We can give the facts of transformation into gold, a house with silver columns, palace, needle, carpet, stick and etc. or viceversa as examples to the genesis of the world of subjects (items). And the transformation into geographical objects covers examples of transformation into a stone, mountain, hill, land, sea, lake, spring, river, fire and etc.

Key Words: Azerbaijani folklore, myth, transformation, stone, turning to objects.

Giriş

Azerbaycan folklorunda “çevrilme” (dönüşüm) folklor motifi olarak zengin tip ve formalara maliktir. Bu motifin araştırılması ona ilk olarak mitolojik anlambilim bağlamında bir yaklaşım gerektirir. Çünkü çevrilme motifinin temelinde mitik düşüncenin doğasında olan

dönüşüm formülü duruyor. Bu anlamda, dönüşümün anlamını mitolojik bağlama getirmeden doğru bir şekilde incelemek imkansızdır. Araştırmacılara göre, folklordeki dönüşümler, doğadaki dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. İnsanlar çevrelerindeki dünyada değişen ne gördü ise, onu sembolik bir imgeye dönüştürdüler. Azerbaycan folklorunda mitlerinde, efsanelerinde, masallarında vb. insanların, diğer varlıkların taşla dönmesi, taşlaşması en yaygın motiflerden biridir. Taşlaşmaya dair inançlar, hemen hemen tüm ulusların, halkların folklorunda ve kültürlerinde bulunur.

Thompson'ın araştırmasında yaygın olarak tartışılan taşla dönüş motifi "D Magic" bölümünde incelenmiştir. S.Thompson bu tartışmayı 3 gruba ayırmıştır.

- 1) D O - D 699 görüntü değiştirme
- 2) D 800 - D 1699 sehrlı eşyalar
- 3) D 1700 - D 2199 büyü güçler ve tezahürler.

S.Thompson, birinci grubun farklı bölümlerindeki taşlaşma motifine dokunmuş ve bunu insanların taşlaşması üzerine D 230, hayvanların taşlaşması üzerine D 420 ve nesnelere taşlaşması üzerine D 470 bölümlerine yerleştirmiştir (Thompson, 1955: D).

Azerbaycan folklorunda sadece insanlar değil, diğer canlı ve cansızlar da taşa döner. Bunların aralarında insanlara ait örnekler baskın olsa da, hayvanların, bitkilerin, nesnelere ve doğaüstü yaratıkların taşlaşması üzerine metinler de bulunur. Örneklerde dönüşüme uğrayanlar, ağırlıklı olarak çok fakir ve sade bir hayat yaşayanlar, aynı zamanda kötü niyetli kişilerdir. Folklor kahramanları bazen tek başlarına, bazen toplu halde taşa dönüşürler. Örneklerde kız, gelin, hamile bir kadın, oğlan, çoban vb. tek başına taşa dönüşmenin yanı sıra, nişanlı oğlanların adamları ile, nişanlı kızın kırk kızla, çoban sürüsü ile, sarvanın develeri ile, düğün katılımcılarının vb. ayrıca kitlenin taşa dönüşme vakalarına da rastlıyoruz. Aynı zamanda bazı durumlarda hayvanlar (atlar, inekler, koyunlar, öküzler, develer, köpekler vb.) sahipleriyle birlikte taş olurlar. Buradaki hayvanların taşlaşması, sahiplerinin bir nedenle taşa döndüklerinde yanlarında olmalarından kaynaklanır, yani bu durumda hayvanlar bağımsız bir folklor imgesi olarak ilgi odağı olmuyor. Ancak diğer birkaç metinde, hayvanlar sihirli su içtiği vb. çeşitli nedenlerden büyülenmiş ve taşlaşmış oluyor. Burada taşlaşmanın amacı hayvanların kendisidir.

“Kara inek zağası” efsanesine dikkat edelim, Bir adam akşam eve döndüğünde, dışarıda otlayan bir inek görür. Adam, inek dışarıda kalırsa kurt tarafından yenileceğini düşünüyor. O ineği köye getirmek istiyor. Ama ineğe yaklaştıkça inek ondan uzaklaşır. Sonunda inek gelir ve bir zağaya girer. İneğin peşinden giden adam, burada oturan yaşlı bir kadın görüyor. İneğin sahibi Givah karı adamı görür ve yüzünü gökyüzüne çevirir: İlahi, şimdiki bir adam yerimizi gördü, ineğimi, süt kovamı ve beni taşa çevir (Pirsultanlı 2009: 77).

Burada sırrı açıklamanın bir nedeni var. İnek, mağara ve yaşlı kadın, sırrı insanlar tarafından bilinmemesi gereken kutsal varlıklardır. Bu, kosmos durumudur. Gizemin keşfi ile mekanın yerini kaos alıyor. Yani kutsal unsurların kutsallığı ortadan kalkar. Bu unsurlar taşa dönüştüğünde kaos ortadan kalkar dönüşüm başlar: yeni bir alan (kosmos) yaratılır.

Nesnelerin taşa çevrilmesine efsanelerde daha çok tesadüf olunur. Bu olay doğrudan insanların taşlaşmasıyla ilgilidir ve aynı zamanda meydana gelir. Böylece nedeni ne olursa olsun taşa dönme eylemi gerçekleştiğinde kişinin temas ettiği nesnelere ve üzerlerindeki kıyafetler insanların birlikte taşlanır. Çoban yapınçısı, asası vb. ile taşlaşması bunun bir örneğidir.

Bir örnek, yaz sıcağında bir çoban ve sürüsünün susuzluktan yandığını söylüyor. Burada bir pınar yaratması, yeterince su içmesi için Tanrı'ya dua ediyor, size kurban vereceğim, dua edeceğim. Ancak suyu içtikten sonra sözünü bozdu: “Birden bir ateş püskürür koyunu yakar ve çobanı kurutur, elindeki kırbaç ve ağızındaki tütek dik bir kayaya dönüşür (Acalov 1988: 117).

Bazı örneklerde insanlar kendileri taşa dönmezler, ancak herhangi yaptığı bir yanlışlık eşyalarını taşa çevirir. Düğünde yemek vermediği için düğün tencerelerinin taşa çevirilen damadın örneği, insanları cezalandırmanın bir örneğidir.

Azerbaycan folklorunda ve genel olarak Türk halklarında, bitkilerin taşa dönüşmesine dair birkaç örnek olduğu belirtilmelidir. Bu tür örneklerde ağaçların taşa dönüşmesiyle yanı sıra kıtlık günlerinde zor koşullarda insanlara yardım eden cimri insanların otlarının ve tarlalarının taşlaşmasını gösterebiliriz.

Yukarıdakilere ek olarak, dünya halklarının folklorunda kullanılmasına rağmen Azerbaycan

folklor metinlerinde bulunmayan taşa dönme motifinin bazı örnekleri de vardır. Bunlar; denizin taşa dönüşmesi, sel sularının taşa dönüşmesi, ormanın taşa dönüşmesi, düşman ile arada kalan kısmın taşa dönmesi vb. Bir örnek verelim: Bir zamanlar (Denizli bölgesinde) balık tutmaya giden bir çocuk, şiddetli hava koşulları nedeniyle karaya çıkamamaktadır. Oğlunu bekleyen anne denize küfreder ve taş olmasını ister. Deniz taşa dönüşür (Metin 1997: 285).

Taşa dönme motifinin nedenleri farklıdır. Bu nedenlerin çoğu tamamen özdeş olmamakla birlikte, birçok halkın folklorunda ortaktır ve aralarında belirli benzerlikler vardır. İlginçtir ki, dönüşme Müslümanlar arasında dua sonucunda, Müslüman olmayanların sadece taşa döndürülme istemeğiyle gerçekleşir.

Azerbaycan folklor metinleri üzerine yaptığımız araştırmalar, cezalandırma ve kurtuluşun da taşa çevirme motivine yol açan faktörlerin merkezinde olduğunu gösteriyor. Mitolojik metinlerde, efsanelerde, masallarda, destanlarda ve inançlarda taşlaşma şu nedenlerle ortaya çıkar:

- a) aşk için taşa dönmek;
- b) zor durumda olmak ve bu durumdan çıkmak;
- c) açgözlülük: fakirlere yardım etmemek, fakirlere baskı yapmak;
- ç) saygısızlık sonucunda;
- d) olumsuz düşüncenin bir sonucu olarak;
- e) yasağa uyulmaması (masalarda arkaya bakılmaması emri);
- g) çeşitli psikolojik koşulların bir sonucu olarak;
- f) bir lanet sonucunda;

Taşa dönme iyi insanlar için bir kurtuluş, kötü insanlar için bir ceza motifidir. Bazen insanlara öğretmek, örnek olmak buradaki en temel hedeftir. Bu bakımdan Azerbaycan folkloru örneklerinde sadece olayla ilgili olanlar değil, olaya karışmayan masumların da taşa çevrildiğinin şahidi oluyoruz. Metinlerde, genellikle zor durumda olan insanlar - sevgililer, kızlar, gelinler, hamile kadınlar - kurtuluşu taşa dönerek ve taşa dönmeyi dileyerek görüyorlar. Bazen tersine, başı belada olanların kurtuluşu, kötülere etikleri bir lanettir ki, onlar taşa dönüşürler. Öte yandan, bir ebeveynin çocuklarını lanetlemesi sonucunda taşa dönmeler gerçekleşir.

M.Mammadov, bir taşın veya hayvanın kökenini ve menşeyini açıklayan efsanelerde cezanın esas olduğunu, yani itaatsizlik ve kötülük gibi davranışların cezalandırıldığını göstermektedir. Bununla yanaşı "korkma" ve "utanma" gibi durumlar da taşa dönmeye önemli rol oynamaktadır (Mammadov 2011: 391).

Taşa dönme örneklerinde bu değişikliklere yol açan etkenler arasında folklor konuları arasındaki karşılıklı sevgi, bazen nakam ve tek taraflı aşk hakimdir. Folklor metinlerinde yaygın olarak kullanılan bu örneklerde birbirini seven gençler çeşitli nedenlerle taşa dönmeği istemektedir. Nedenlere dikkat edelim:

- sevgililerin kovuşmaması;
- kızların kaçırılması;
- iki sevgilinin anlaşıp kaçması;
- düğün gününde gelin arabasının kızı seven başka bir aşık veya düşman kafirler tarafından kesilerek herkesi öldürmeleri ve gelinin kurtuluş için taş veya kuş olmak istemesi;
- aşkına karşılık alamayan bir sevgilinin intikamı;
- evlenmek istemeyen, evliliğe karşı çıkan kızın evden kaçması ve b.

Birbirini seven gençlerin kavuşa bilmemesi çeşitli nedenlerden – ebeveynlerin, köy adamlarının karşı çıkması, aşık çocuğun ülkeden kovulması, aşıkların sele düşmesi, birbirlerini kayb etmeleri vb. Taş veya kuş dönüşlerindeki dönüşümler esas olarak kahramanın önce neyi istediğine bağlıdır.

“Oğlan-kız taşı” efsanesinde ise sevgililerin kovuşmasına mane olan babası kızı zengin birine vermek ister ve zalim şah onları takib etdirir. Sevgililer Allaha yalvarıp, taşa dönerler (Pirsultanlı 2009: 46).

Bu motif bayatıda böyle yansımıştır:

Ezizim gelin yaşa,

Dolmamış gelin yaşa.

Ağyara el vermeyib,

Dönmüş gelin taşa (Pirsultanlı 2009: 65).

Folklorlarda zor bir durumda kalan ve bu durumdan kurtulmak için taşa dönme motifine dair yeterince örnek vardır. Bu tür taşlaşma aşağıdaki nedenlerle gerçekleşir:

- ahd ederek kurtulmak ve verdiği ahde uymadıkta;
- düşmandan kurtulmak;
- çeşitli hayvanlardan kurtulmak;
- doğaüstü güçlerden kurtulmak için;
- farklı hal ve vaziyetden asılı olarak taşa dönüşmeyi kurtuluş yolu görmek.

Tüm dönüşüm örneklerinin ortak ve öncelikli sebebinin, iyinin kurtarılma arzusu ve kötülüğün cezalandırılması olduğu unutulmamalıdır. Buradaki en yaygın neden, zor bir durumdan kurtulmak için yemin eden, ancak bir dilek edindikten ve dilekleri yerine getirildikten sonra aldatarak, etdiği yemini hiyleli şekilde icra eden ya da asla yapmayan karakterlerin taşa dönmesidir.

Adak eden çobanların ve sarvanların* taşa dönüşmesi buraya aittir. Susayan çobanlar, Tanrı'ya su yetirmesi için kurban söyler, sonra sözlerini bozup ve sürüleri, mallarıyla taşa dönüşürler. Bir örnekte, susuzluğunu gidermiş bir çoban, koltuk altından bir biti kapıp "Bu senin kurbanın" diyerek biti öldürür. Çoban kara taşa dönüşür. Koyunlar da siyah taşa dönüşerek çobanın dört tarafına dağılmışlar (Acalov 1988: 83). Diğer örneklerde yedi koyun kesmek yerine, yedi biti öldüren (Acalov 1988: 83), bir kara ve bir beyaz koyun keseceğini söyleyip kesmeyen çobanlar (Acalov 1988: 83), su bulacağı takdirde deve keseceğini deyip kesmeyen sarvanlar develeri ile taşa dönüşürler (Acalov 1988: 84) vb.

Düşmanın saldırısı sonucunda zor durumda kalan, kurtulmak için taşa dönmeyi kurtuluşu bilen ve taş olmağı dileyen adamlara dair Azerbaycan folklorunda yeterince nümune var. Nümunelerde düşman hücumuna maruz kalan, erkekleri öldürülen kend kadınları, kızları, çocukları, mağaraya sığınan ana ve kızı, zalim şahın adamları tarafından kovalanan kız; gelin aparan desteye hücum edip, herkesi öldüren kafirlerin eline geçmemek için dua eden gelin, düşman hücumuna maruz kalan iki sevgili, düşman hücumuna maruz kalan han hızı ile kırk incebelli kız, atasına yemek apararken yolunu kesen atlılardan korkan çoban kızı, düşmandan kaçan hamile kadın dua ederek taşa çevrilmeyi diler ve taşa dönerler.

Bazı nümunelerde bunun tam aksini göre biliriz. Halka zulüm eden düşman, halkın laneti

* Deveci

ile taşa döner. Bir örneğe bakalım, bir gece dağda yaşayan bir kabile düşman tarafından saldırıya uğruyor. Aşiretin bütün üyeleri uyuyordu, ancak bebeğini beşikte sallayan anne, uzaktan gelen düşmanı görmüş ve ulaşılmaz göklere ellerini açarak onları taşa çevirmesi için yalvarmış ve bütün kabile, düşmanlar taşa dönmüş (Pirsultanlı 2009: 80).

İnsanların çeşitli hayvanlar tarafından saldırıya uğraması ve ya hayvanlarla bağlı yaşanan beladan kurtulmak için özünün ve ya hayvanın daşa dönmesini arzu etmesi sonucunda baş veren dönüşümlere ait nünuneler folklorumuzda daha çoktur. Hayvanlarla bağlı taşa dönme motivinden bahs ederken, folklorumuzda ejderhaların, yılanların, kurtların, ayıların ve develerin taşlaşması örneklerinin ağırlıklı olduğunu göstermeliyiz.

“Ayı ve insan” anlatımında deyilir ki, bir ayı Murgüz dağının eteyi ile geden adama hücum edir. Adam görür ki, ayı onu yiyecek, Allaha dua etmeye başlar. İlahi, ikimizi de taş eyle, ayı beni yemesin ve her ikisi oradaca taş olur (Pirsultanlı 2009:63).

Azerbaycan folklor metinlerinde yılanlar, kurt ve diğer hayvanlarla bağlı bir-birinden ilginç dönüşmelerle zengin örnekler vardır. Bu nünuneler için ortaklık olası bir zararı önlemek için hayvanın taşa dönmesi için yalvarmasıdır. Örneklerde hayvanlar genellikle masum insanlara, sahiplerine, sevgililerine, hamile kadınlara saldırır. Bazen bunun tam tersini görüyoruz: hayvanlar gelecekte zarar görmelerini önlemek için insanların taşa dönmesini isterler.

Örneklerde, adeten, hayvanlar günahsız insanlara, sahiplerine, sevgililerine, hamile kadınlara hücum çeker. Bazen de bunun tam aksini göre bilerik: hayvanlar insanlardan gelecek ziyarı önlemek için özlerinin taşa çevrilmesini isterler.

“Camış* daşı efsanesi”nde köyün ağası Sadığın Ahmed adlı çobanın camışına gözü düşür ve nasıl olursa olsun onu ele geçirmek istiyor. Bunu duyan camış göylere yalvarıp taş olmasını ister ve yatdığı yerde taşa çevrilir (Pirsultanlı 2009: 389).

Azerbaycan folklorundaki diğer örneklerle mükayisede olağanüstü (fövkeltebi) küvvelerin yarattığı çetinlikten kurtulmak için taşa çevrilmek motifi bir o kadar geniş işlenmemiştir. Bu örneklerde devler, kellegöz, hal anesi, kulyabani ve diğer olağanüstü (fövkeltebi) varlıkların yarattığı zorluklardan çıkış yolu olarak taşa dönüş esastır.

Ejderhalarla ilgili örneklerde Evliyaların, azizlerin, dervişlerin, Hızır'ın, Pir Baba'nın, yaşlıların, erkeklerin ve hamile kadınların dualarıyla taşa dönüşmesi gerçekleşir. Örneklerde insanlara zulmeden - suyu kesen, yiyecek çalan, hayvanlara zarar veren, gelin kaçırın ve köye saldıran ejderhalar, halkın laneti ile taşa çevrilir.

Örneklerden bazısına dikkat edelim, geçmişte Arpa çayının sahilinde yaşayan bir kişinin güzel bir kızı varmış. Bu kız bir oğlanı sever. Bir ejderha da kıza aşık olur, kıızı izler. Bir gün oğlanla kız buluşur. Ejderha da bunu görüp, onları udmak ister. Buna şahit olan baba, onları kurtarması için Tanrı'ya dua eder. Ejderha taş olur (Acalov 1988: 133).

Azerbaycan folklorunda “duruma ve şartlara bağlı olarak taşa dönüşüm”ün bir kurtuluş yolu olarak görülmesi oldukça yaygındır. Bu zaman insanlar yaşanacak gergin, tatsız, zor durumlardan kaçınmak için taşa dönmek istiyor.

Bu gruptaki taş oluşumu esas olarak aşağıdaki nedenlerle gerçekleşir:

- utanç nedeniyle;

* Buffalo

- Fırtınada, kasırgada hayatta kalmak isteyenler;
- susuz çoban su bulup içerse taşa döneceğine söz verir;
- kayıp hayvanları bulamazlarsa;
- kayınvalidelerinin zulmüne tahammül etmeyen gelinler;
- aleni kınama vb. nedeniyle taşa dönmek istiyorlar.

ctimai kınağa göre ve s. taşa dönmeyi dilerler.

Taşa dönme motifinin merkezinde yer alan efsaneler arasında, gelinin taşa dönüşmesine dair pek çok örnek vardır. Efsanelerde gelinlerin görünümünün değişirmesi motifi "kuşa dönüşme", "kaplumbağaya dönüşme" şeklinde karşımıza daha çok çıkar ve çoğunlukla utanç, tabu ilişkilidir.

Mesela, "Bir gelin başını yuyurmuş. Kayını bını görür. Gelin utanır. Der ki, Allah, beni taş eyle. Allah da bını taş eliyor. İndi Gerdeni çayının kayalıklarında bı taş kalır. "Gelin kaya" adlanır" (Acalov 1988:84). Ve yahud başını yuyarken kayınatası tarafından görünen gelin, utanıp dua eder. Arkasındaki uşağı ile birlikde taşa çevrilir (Acalov 1988: 84).

Her iki nümunedede gelin utandığından, çekindiğinden taşa çevrilir. Abır-ismetini koruyan kadınların kayını, kayınatası ve yahud diğer şahslar tarafından başı açık, münasib olmayan formada görülmesini kabullunmayan, manevi acı çeken kadınlar bir taş ya da kuş olmayı diler ve bir dönüşüm gerçekleşir.

Taşa çevrilme motivi içinde gelin kayası, gelin taşı kimi nünuneler mühüm yer tutur. Mesela, "Gelin taşı" efsanesinde, bir gelin körpesi kucacağında Murov dağından keçib atası evine gidirmiş. Aniden kuvvetli bir rüzgar esiyor. Gelin, rüzgarın çocuğu kendisinden alacağını görür. Tanrı'ya çocuğundan ayrılmaması için dua ediyor ve ikisi de taşa dönüyor (Pirsultanlı 2009: 47).

Taşa dönüşen kötülerin bir kısmı masumların dualarıyla, bir kısmı ise hiç dua etmeyerek gerçekleşir. Diğer taraftan iyi insanlar genellikle taşlanarak ölmeleri için dua ederler. "Gelin Taşı" efsanesinde, taşa dönüş, onları rüzgarın verdiği zarardan kurtarmak için bir dua olan doğal bir fenomenin bir sonucu olarak gerçekleşir.

Açgözlülük - fakirlere yardım etmemek, fakirleri ezmek de taşa dönmeye önemli bir faktördür. Eski zamanlarda insanlara zulmedenler ejderhalar, yaşlılar, hanlar vb. ya halkın laneti, ya da dua eden yaşlı adamlar ya da Hızır İlyas tarafından taşa çevrilmiştir.

Örneğin metinlerden birinde Hızır İlyaz, yolu kesmiş bir ejderhayı tekmeleyerek taşa çevirir (Acalov 1988: 82).

"Üç Kardeş" masalında yaşlı adam, bir kase kara koyun sütü ve bir salkım üzümü ona kıymayan ağabeyini ve ortanca kardeşini cezalandırarak onlara verdiği sürüyü, bahçeyi ve büyük evi taşa çevirir. Onun sınağından alnaçık çıkan küçük kardeş ve karısına uzun ömür arzulayıb gider (Mammedov 2011: 38).

Taşa dönme motifleri içinde saygısızlık, kabalık, edepsizliğe göre ceza önemli bir rol oynar. Bu motif sadece Azerbaycan folklorunda değil dünya folklorunda da yaygındır. Azerbaycan folklor metinlerinde bu tür dönüşümün nedenleri şu şekilde gruplanabilir:

- ebeveynlere saygısızlık;
- berekete, nemete karşı saygısızlık;
- dine saygısızlık, Tanrı'ya isyan edenlerin taşlanması;

- seçilmiş ve saygı duyulan insanlara saygısızlık.

Yetişkinlere, büyüklere saygısızlık, saygısızlığın ana nedenlerinden biridir. Bir örnek, Mangalan Ata'nın sihir adam (tılsımlı) olduğunu ve bin yıl yaşadığını söylüyor. Bir gün baba çok susar ve kızına hemen su getirmesini söyler. Kız su dalınca bulağa gider, sohbete dahil olur ve babasını unuttur. Sabırsız baba su bulağına koşar. Kızının konuştuğunu görünce ona lanet eder ve o da omzundaki sukabı ile bir taş olur (Acalov, Beydili, 2005: 100).

Folklorumuzda, nimete, berekete saygısızlık edip taşa dönen insanlara dair pek çok örnek vardır. Metinlerde abdestlerini bereketle edenler, çocuklarının altını bereketle temizleyen, çocuğu temizleyen ya da kutsal suyla yıkayan anneler, ya kendileri tek, ya da çocukları ile birge taşa dönerler.

Bir örnek şöyle diyor: "Bir kadın hamur yoğuruyordu. Küçük bir çocuğun ağladığını görür. Demiyesen uşak özün batırıp. Kadın ayağa durmağa erinir. Eli hamurlu uşağın zibilin siler. Aynı zamanda hem karı hem de çocukları taşa döner." (Acalov 1988: 84).

Metinlerde insanlar bazen yaptıklarının günah olduğu konusunda uyarılırken, bu uyarıyı görmezden gelenler cezalandırılır, bazen günahkarın yerine orada olmayan, rızık sağlayan kocaları hayvan sürüsü ile taşa çevrilmektedir. Bu motifin diğer motiflerle karıştırılmış bazı örnekleri vardır. Örneklerde, kutsal sayılan suda çocuğun kirli çamaşırlarını yıkayan kadının taşa çevrilmesi yerine, suyun kuruması ve köyde suyun kaybolması gibi başka durumlar da görüyoruz.

Dine karşı çıkanların taşlanmasına ait örneklerde, Allah'a inanmayanlar, Allah'a ibadet etmeyenler, din kurallarına karşı gelenler, Peygamberimiz (sav) ve diğer dindarlara saygısızlık edenler ve kutsal yerlere inanmayanlar taşlanır. Örneğin "Çoban ve Taşa Dönen Sürü" efsanesinde türbeye inanmayan bir çoban sürü ile birlikte taşa döner (*Azerbaycan folkloru 2005: 303*).

Seçkin, saygın, üst sınıfa saygısızlık (ihtiyarlar, komutanlar, savaşçılar vb.) sonucu taşa dönme nedeni folklorumuzda az gelişmiştir. "Kitabi-Dada Gorgud" destanında "Baybora'nın oğlu Bamsi Beyrak Boyu" da kılıcını Dada Gorgud'da kaldıran Dali Gajar, Dada Gorgud'un laneti ile eli taşa çevrilir:

"Dada Gorgud dedi: "Vursan, elin kurusun!"

Allah'ın emriyle Dali Garjar'ın eli yukarıdan asılı kaldı. Dada Gorgud eyaletin ruhani ağası olduğu için isteği kabul edildi" ("Kitabi-Dada Gorgud" 2004: 207).

Hızır, Pir, ermiş, ağzı dualı adamlar vasıtasıyla zulüm edenlerin cezalandırılarak taşa dönmesine ait folklorumuzda birçok örnek vardır. Ezilenler bir çıkış yolu olarak bu şahslara dua ederek zalimleri cezalandırır.

Olumsuz düşünce tarzı sonucunda taşa dönme nedenleri sistematik olarak şu şekilde sistematikleştirilebilir:

- açgözlülük;
- hırsızlık cezalandırılması;
- yalancı şahitlik yapmak;
- kıskançlık, imrenme;
- gelenek ve göreneklere karşı çıkmak;
- sırrı öğrenilmesi.

Açgözlülük sonucunda taşa dönme nedenleri hakkında sadece Azerbaycan'ın değil, Türk

dili konuşan diğer halkların da folklorunda pek çok örnek vardır. Örnekler, kıtlığın zor zamanlarında insanlara ağır şartlarla yardım eden kötü niyetli ağaların hayvanlarının, otlarının veya kendilerinin taşlara dönüşmesini içerir.

Bir örnek, eski zamanlarda hamile bir gelinin bir dağdan geçerken görünmez ucu bucağı görünmeyen bir sürüde oynayan kuzuları görür ve kuzu eti yemek ister. Çaresizlikten çobana ne istediğini söyler. Kötü niyetli çoban bunu duyunca, "hemen şimdi" dedi, ateş yaktı ve yavru köpeklerden birini çabucak kesti. Durumu öğrenen çobanın arkadaşı çobanı sürüden kenara yollar. Yavru köpeği hızla atar ve kuzulardan birini kesip yemesi için kadına verir. Sürünü getirmeye giden kötü niyetli çoban ise gitdiği yerde omuzunda çomak taşla çevrilir (Acalov 1988: 118).

Bazı taşlama örneklerinde taşlama şu nedenlerle gerçekleşir: Çalmaktan lanetlenenler; yalancı şahitlik edenler; Başkalarını kıskananlar; geleneğe ve geleneğe karşı çıkanlar.

Gizemin öğrenilmesi kimsenin bilmediği bir gizemin keşfi sonucunda ortaya çıkar. Böylece sır başkalarına ifşa edildikten sonra sır sahibi ya ortadan kaybolur ya da bir taşla, bitkiye ya da hayvana dönüşür.

Bir örnek, iki komşu padişahın kavgası düşer. Ülkesinden birçok yenilmez güreşçisi olan padişah, onları savaşmaları için komşu padişahın ülkesine gönderir. komşu padişah ise, her gün omzunda bir boğayla dağa çıkan kadını dövüşmesi için savaşa yollar. Rakiplerini yener. Sonunda rakip güreşçilerden biri onun kadın olduğunu anladı ve göğsüne dokundu. Tam o sırada kadın, güreşçi ve padişah taşla döner. Şimdi o yer "Taş Güreşçi" adlanır (Pirsultanlı 2009: 64).

Koyulmuş yasağa uymama emriyle taşla dönüş, büyülu masallarda daha çok kendini gösterir.

"Benitaş şehrinin sırrı" masalında bir abid şehrin sırrını öğrenmek isteyen kahramana deyir: "İndi bil ve agah ol, senin gettiyin şehirde tamam her şey taşla dönüb. Şehere girende göreceksen ki, ağaçlar, evler, insanlar, heyvanlar, hepsi daştır... Amma şehere girende her yerden inilti, nerilti, gurultu, zarıltı eşideceksen, ne bade dönüb geri bakasan, o dakika sen de taş olacaksın..." (Azerbaycan masalları 2005, V: 105).

"Çil madyan" masalında bacısı İlyasa bele tavsiye verir: "Çil madyandan düşersen, içeri girersen, yükün üstünden tez bağı boğçanı götürersen, çil ata minip, sürersen. Ses gelir... Olmaya, geri bakasan. Geri baksan taş olursun" (Azerbaycan masalları 2005, IV: 254).

"Şah oğlu Bahramın masalı"nda kız Bahrame: "Gazı getirende dağlar, taşlar, ağaçlar, hamısı dile gelib çıkıracaklar ki, aman günüdü, Bahram, gayıt, getme. Bak, deyirem, asla dönüb geri bakasan. Baksan, sen de, at da taş olup orda kalacaksınız" (Azerbaycan masalları 2005, III: 177).

"Hazarandastan bülbülü" masalında küçük kardaşa tavsiye veren yaşlı adam deyir: "Ele ki, bindin ata, geriye bakmadan dörddemiye çap! Geriden çok sesler gelecek ki, "ay tutun, ay vurun!", asla dönüb geriye bakasan, baksan taş olursun" (Ceferli, Babayev 2009: 176).

Gördüyümüz gim, kahramanın karşısına şart koyarak onun geri dönmesini istemeyen kömekçi kahramanlar aynı zamanda bildirirler ki, aksi taktirde o taşla dönecektir.

Çeşitli psikolojik durumların bir sonucu olarak meydana gelen dönüşümde acı, keder, korku, pişmanlık, yorgunluk, tatminsizlik ve öfke önemli rol oynar. Bunların arasında vatan, çocuklar, sevdikler, anne baba vb. özlemi çeken insanların geçirdikleri üzüntü ve çeşitli psikolojik koşullar sonucunda ortaya çıkar.

Örneklere bakalım:
Ezizim taş döner,
Bu yol çatar taş döner.
Bala derdi çeken ata,
Yol üstünde taş döner.

Yahud:

Ezizim, taş döner,
Yol çatar taş döner.
Derd çeken yazık ata,
Ağlayar, taş döner. (Pirsultanlı 2011: 79).

Korku ile alakadar baş veren çevrilmelerde düşmandan, yolunu kesen atlılardan korkan kızlar, hayvanlarını itiren eve dönmekten korkanlar, sevgilisini, çocuğunu çayda itirenler, itmiş hayvanlara göre sahibinin kazabından korkanlar ve b. keçirdiyi psikoloji korku halları neticesinde taş çevrilirler.

Örneğin bir örnekte dışarıda hayvan otladan babasına ekmek taşıyan bir kız mezarlığın önünden geçerken üç genç atlıya rastlamıştır. Onurunun bozulacağından korkarak Tanrı'ya dua etmiş ve taş dönmüştür (Pirsultanlı 2009: 66).

Bir lanet sonucu taş dönüş motifine ait metinlerde birçok örnek vardır. "Kitabi-Dada Gorgud" da oğullarının başına felaket geldiğinde hem Dırsa han'ın karısı, hem de Burla hatun Gazlıg Dağı'na seslenmişler:

Niye akar senin suların, Gazlıg dağı,
Bele akmakdansa, heç akmasın!
Niye bitir senin otların, Gazlıg dağı,
Bele bitmekdense, heç bitmesin!
Keyiklerin kaçır senin, Gazlıg dağı,

Kaçar iken kaçmaz olsun, taş dönsün! (Acalov, Beydili 2005: 182).

Yahud "Taş gelin" efsanesinde gelin çocuklara lakeylik gösterdiğine göre atasının laneti sonucunda taş çevrilir (Pirsultanlı 2009: 48).

Azerbaycan folklorunda dağlara, tepelere ve topraklara dönüşme örnekleri nadirdir. Mevcut metinlerde bu dönüşümler genellikle dua ve arzunun bir sonucu olarak meydana gelir ve buradaki asıl etken cezanın yanı sıra zor bir durumdan kurtulmaktır. İnsanlar veya diğer varlıklar, karşılaştıkları zor bir durumdan kaçmak, kurtulmak için ya da cezalandırılmak için dağlara, tepelere ve toprağa dönüşürler. Bu durumda, dönüşüme maruz kalanın orijinal görüntüsü ile yeni görüntü arasında benzerlik yoktur.

Diğer dönüşümlerde olduğu gibi, dağlara ve topraklara dönüşenler genellikle insandır ve dönüşümler esas olarak aşağıdaki durumlarda gerçekleşir:

- Sevdiklerini bulamayan ya da evliliğine karşı olan gençler zor durumda olup dağa ve tepeye dönüşmek isterler;
- Yaramaz veya itaatsiz çocuklar genellikle bir dağa dönüşürler;
- Anneleri ve babaları tarafından lanetlenen çocuklar;
- Düşman tarafından öldürülenler dağlara dönüşür;
- Harman yeri, sahibinin açgözlülüğü nedeniyle toprağa dönüşür;

- Tartışan karı kocaların yanı sıra itaatsiz insanların dağlara ve tepelere dönüştüğünü görüyoruz.

Sonuç

Taşa dönme motifi çeşitli sebeplerinden baş verir. İbtidai insanlarda fantazi güçlü olmuştur. Burada taşa dönmeler fantaziyanın gücünden aslıdır. Bu da romantizme bağlıdır. Bunlar olmasa, insanın bedii düşüncesi formalışa bilmez. Bu sebeplerin çoğu tam eyniyet taşkil etmese de, bir çok halkların folkloru için ortaktır, onlar arasında müeyyen benzerlikler vardır. Meraklıdır ki, taşa dönme motifi müslümanlar arasında, esesen dua sonucunda gerçekleşmişse, müslüman olmayanlar da ise, sadece, taşa çevrilmeyi dilemekle gerçekleşmiştir. Bu nedenle, araştırma gösterdi ki, folklorlarda dönüşme motifi menşei itibarile mitik düşünce ile bağlıdır. Mitde dönüşme formulu mitik yaratdılış vasitesidir. İnsanlar, gök cisimleri, hayvanlar, bitkiler dünyası, tabiat objeleri, esasen dönme sonucunda yaranır. Bu öz növbesinde dönüşme motifini folklorun metin poetikasının en mühüm struktur unsuru gibi tastik etmeye imkan verir.

KAYNAKÇA

- Acalov, A. *Azerbaycan mifoloji metnleri*. Bakü: Elm, 1988.
- Acalov, A., Beydili, C. *Esatirler, efsane ve revayetler* / Bakü: Şerk-Karb, 2005.
- Azerbaycan masalları. (5 cildde: III, IV, V cildler) / Bakü: Şerk-Karb, 2005.
- Azerbaycan folkloru*. Bakü: Şerk-Karb, 2005.
- Ceferli, M., Babayev R. *Nahçıvan folkloru antologiyası. I cild*. Nahçıvan: Acemi, 2009.
- Kitabi-Dede Korkud. Esil ve sadeleşdirilmiş metnler* / Bakü: Önder naşriyyat, 2012.
- Kurbanov, N. *Azerbaycan folklorunda mifoloji-kosmokonik görüşler*. Bakü: “Afpoligraf”, 2011.
- Metin, E. *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme motifi : [İki ciltde] I cilt*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997.
- Mamedov, M. *Azerbaycan efsanelerinde çevrilme (daşadönme motivi)* // (14-15 noyabr 2011-ci il). Bakü: Elm ve tahsil, 2011.
- Mamedov, M. *Azerbaycan nağıllarında dönergelik (çevrilme)* (kongre makalesi) // Bakü: 2011.
- Pirsultanlı, S.P. *Azerbaycan türklerinin balk efsaneleri*. Bakü: Azernesr, 2009.
- Pirsultanlı, S.P. *Azerbaycan türklerinin halk revayetleri* / Bakü: Azernesr, 2011.
- Tompson, S. *Motiv-index of Folk Literature*, vol. I / – Copenhagen, 1955.
- <http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/>

İSLAM RÖNESANSINDA BİRLİKTE YAŞAMA TECRÜBESİNİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

Roya MİRZABAYOVA*

(ORCID: 0000-0001-2345-6789)

Makale Gönderim Tarihi

19.12.2020

Makale Kabul Tarihi

20.11.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: MİRZABAYOVA, R., “İslam Rönesansı’nda Birlikte Yaşama Tecrübesini Etkileyen Temel Faktörler”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, (February 2021): 54-64.

APA: MİRZABAYOVA, R. (2021). “İslam Rönesansı’nda Birlikte Yaşama Tecrübesini Etkileyen Temel Faktörler”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1: 54-64.

Özet

İslam tarihinde kültürel, ekonomik, bilimsel gelişme dönemi olarak kabul edilen İslam’ın Altın Çağ’ındaki başarılar Müslüman dünyası için gerçek bir gurur kaynağıydı. Her ulus kendi özelliklerini korumuş ve o dönemde İslam medeniyeti çeşitlilik içinde bir uyum yaratmıştır. Bu uyum bir arada yaşama kültürüyle elde edilmiştir. İslam Rönesansı sırasında İslam medeniyetinde bir arada yaşamayı şekillendiren bir dizi faktör vardı.

Makale, İslam’ın ortaya çıkışı, Arapların askeri fetihleri, Arapça resmi dili, sekizinci yüzyıldan başlayan yaygın çeviri süreci ve laik bilimlerin gelişimi gibi faktörleri tartışıyor.

İslam, her şeyden önce, insanları ırkına, milliyetine, dinine, diline, cinsine, mal varlığına, siyasi görüşüne bakılmaksızın herkesin hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alan ve tek bir imanla birleştiren entelektüel ve duygusal bir güçtür. İslam’ın ortaya çıkması sonucu oluşan birlikte yaşama ve hoşgörü kültürü ortaçağ Avrupa’sına yabancıydı. Bu hoşgörü İslam içinde oluştu.

* Bilim Tarihi Araştırmacısı. Bilim Tarihi Enstitüsü, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi.
Dr. (Felsefe Enstitüsü, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi). royamirzabayova@gmail.com

Başka bir faktör de Araplar tarafından geniş alanların fethedilmesidir. Bu fetihler sonucunda bu alanlarla birlikte yeni kent merkezleri ve yeni ticaret yolları inşa edildi. Yakın ticaret ilişkileri, diğer kültürlerin benimsenmesi, çok kültürlü diyalog, dini hoşgörü İslam dünyasında bir arada yaşamının gelişmesine yol açmıştır.

İslam medeniyeti, çeviri sürecinin en yüksek modelini sunan ve medeniyetleri kültürel zenginleşmeye ve kültürleşmeye yönlendiren medeniyetlerden biri olarak kabul edilmektedir. İslam medeniyetindeki çeviri hareketi Mehdi (775-786) ve Harun el-Raşid (786-809) halifeleri döneminde kademeli olarak başladı. Bu dönemde antik el yazmaların çoğu Bağdat ve Basra'ya aktı. Çevirmenler arasında Bizans İmparatorluğu'ndan Yunanlılar ve Hıristiyan bilginler de dahil olmak üzere Türkler, Araplar vardı.

Anahtar Kelimeler: İslam, Medeniyet, Birlikte Yaşama, Çeviri, Bilim.

The Main Factors That Influence The Coexistence In The Islamic Renaissance

Abstract

The achievements of Islamic Golden Age, considered the period of cultural, economic, scientific development in the history of Islam were a real source of pride for the Muslim world. Each nation has preserved its peculiar characteristics and Islamic civilization created harmony in diversity in that period. This harmony is achieved through the culture of coexistence. There were a number of factors that shaped coexistence in Islamic civilization during the Islamic Renaissance.

The article discusses these factors such as the emergence of Islam, the military conquests of the Arabs, the official language of Arabic, the widespread translation process beginning from the eighth century, and the development of secular sciences.

Islam is, first of all, an intellectual and emotional force that unites people with a single faith, regardless of race, religion, nationality or political affiliation by the spiritual spirit. The culture of coexistence and tolerance formed as a result of the emergence of Islam was foreign to medieval Europe. This tolerance was formed within Islam.

Another factor is the conquests of large areas by the Arabs. As a result of these conquests, new urban centers and new trade routes were built with these areas. Close trade relations, the adoption of other cultures, multicultural dialogue, religious tolerance have led to the development of coexistence in the Islamic world.

Islamic civilization is also considered to be one of the civilizations that offers the highest model of the translation process and leads civilizations to cultural enrichment and acculturation. The translation movement in Islamic civilization began gradually during the caliphates of al-Mahdi (775-786) and Harun al-Rashid (786-809). Most of ancient manuscripts flowed to Baghdad and Basra during this period. Among the translators, there were Turks, Arabs, including Greeks

from the Byzantine Empire and Christian scholars.

Key Words: Islam, Culture, Coexistence, Translation, Science.

Giriş

Tarih boyunca çeşitli uygarlıklar ve toplumlar var olmuştur. Bu toplumlardan bazıları ayrımcılığı ve daha çok kendi kendine izolasyon etmeyi tercih etmiş ve sonuç olarak dini, etnik ve sosyo-ekonomik gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bazıları birlikte yaşamaya meyilli olmuş ve barış, huzur, birlik ve eşitlik içinde yaşamayı arzu etmişler. İnsanın manevi dünyasının üstünlüğü, başka milletlerden olan insanları, başka dilleri konuşan insanları, başka dine ve ırka mensub olan insanları kabul etmesiyle, onlarla aynı anda ve aynı yerde birlikte yaşama kabiliyeti ile kendini gösterir. Dünya farklılıklar açısından zengindir ve sürdürülebilir gelişme farklılıklardan gelir.

Etnik gruplar arası ilişkilerin 4 ana biçimi vardır: soykırım, asimilasyon, segregasyon ve entegrasyon. Soykırım, sayısal veya teknolojik olarak baskın olan bir etnik veya kültürel grubun temasda olduğu başka bir etnik veya kültürel grubun üyelerinin fiziksel olarak yok edilmesidir. Asimilasyon, bir etnik veya kültürel grubun baskın olan diğer bir grubun geleneklerine, değerlerine ve yaşam tarzına gönüllü veya zorunlu olarak uyum sağlamasıdır. Segregasyon, ulusal veya kültürel grupların aynı toplumda birbirlerinden ayrı olarak yaşamasıdır. Entegrasyon, eşit öneme sahip tek bir toplumda birleşen farklı grupların uzun vadeli temas koşullarında kültürel bireyselliklerini sürdürdükleri bir **birlikte yaşama** sürecidir. Soykırım, daha düşük bir uygarlık seviyesindeki insanlara özgü olsa da, uygarlık seviyesi zamanla yükseldikçe, sonraki ilişkiler, en yüksek seviye olarak ise entegrasyon gözlenmektedir. (Məmmədov, 2017: 129).

Orta çağ İslam uygarlığı ise yüksek ve baskın sivil toplumu olarak artık entegrasyon sürecinden geçmiş ve burada farklı kültürlerin ve azınlıkların her biri kendi köklerini korumak kaydıyla baskın olan bir topluma karışmış ve eşi benzeri olmayan birlikte yaşama ortamı yaratmıştır. Bu, İslam uygarlığının en önemli özelliklerinden biridir. Böyle ki, bir arada yaşamının nedeni olarak iki ana faktörü örnek gösterebiliriz:

- Devletin mevcut etnik ve kültürel çeşitliliğin korunmasına gösterdiği özen.
- Devlet tarafından toplumdaki tüm dini mezheplerin temsilcilerine eşit siyasi muamele.

İslami Rönesans devrinde, İslam uygarlığında bir arada yaşamayı şekillendiren bir dizi faktör vardı. Şöyle ki, buraya *İslam'ın ortaya çıkışı, Arapların askeri fetihleri, Arapçanın resmi dil olması, 8. yüzyılda yaygın çeviri süreci ve dolayısıyla seküler bilimlerin gelişmesi* gibi faktörleri örnek gösterebiliriz.

1. İslam Dininin Ortaya Çıkışı Ve Bir Arada Yaşama Kültürünün Oluşumu

Din, insanı yaratılış amacına uygun olarak yüceltmek ve mükemmelleştirmek ister. Onun asıl hedefi insanın iç dünyası ve davranışlarıdır. İnsanları başkalarına karşı şefkatli olmaya, diğer insanlarla hiçbir karşılık beklemez, sadece sevgiye dayalı samimi dostluklar kurmaya çağırır.

Tarih boyunca dinin iki rolü mevcut olmuştur: bireysel ve sosyal. Bir yandan insanın temel sorunlarını birey olarak çözmek için çeşitli öneriler ortaya koyan din, diğer yandan sosyal kurumları ve olayları etkilemektedir. Dinin kültürden ayrılması imkansızdır. Böylece o, önce bireylere ve bireyler aracılığıyla sosyal kurumlara öyle bir nüfuz eder ki sonuç olarak, kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelir. Din, verdiği uluslararası mesajlar yoluyla bireyleri etkileme gücü sayesinde, kültürün tüm alanlarına hakim olabilir. Din ayrıca kurumlar oluşturarak, değerlere ve ilişkilere etki ederek sosyal bilim, teknoloji vb. gibi alanlarda kendi etki gücünü gösterir. Din, sosyal entegrasyon toplumu oluşturan, farklı maddi ve manevi unsurların dinamik ve harmonik olarak bir bütün oluşturarak birbirlerini tamamlayıcılığıdır (İsmayilov, 2017: 24).

İslam medeniyetini diğer medeniyetlerden ayıran özellikleri incelediğimizde ilk göze çarpan özelliği, bu medeniyetin doğuş ve gelişiminin çok hızlı ve kapsamlı bir şekilde gerçekleşmiş olduğudur. Medeniyetlerin temel ortak özelliklerinden birisi uzun ömürlü oluşlarıdır. Fiziksel ve toplumsal anlamda bir varlığın uzun ömürlü oluşu, onun kuruluş, doğuş aşamasının kısa süreli olmamasına bağlıdır. Bu nedenle tarihte kısa zamanda kurulup büyüyen devletlerin uzun ömürlü olmadıklarını, temellerinin zayıf kalması nedeniyle aynı hızla da parçalandıklarını ve çöktüklerini görmekteyiz. Ancak bu toplumsal ve fiziksel kural, İslam medeniyeti ve onun kalıcılığı konusunda geçerli olmamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından 23 yıl gibi kısa bir sürede temelleri atılan İslam medeniyeti, bir iki asır içerisinde döneminin en büyük medeniyeti hâline gelmiş ve 14 asırlık geçmişi ile varlığını günümüze kadar sürdüren büyük medeniyetlerden birisi olmuştur. Arap Yarımadası'nda miladi 7. yüzyılda temelleri atılan İslam medeniyetinin başlangıçta asli unsurunu büyük ağırlıkla Arap ırkı oluşturmuş; ancak 1,5 asır bile geçmeden medeniyetin sınırları Mezopotamya, Kuzey Afrika, İspanya, İran, Orta Asya ve Hindistan'a kadar yayılmış ve bu bölgelerin halkları da İslam dinini seçerek hızla yayılan medeniyetin asli unsurlarına dönüşmüşlerdir. Bu hızlı gelişimin hızlı bir parçalanma ve yok oluşa dönüşmeden günümüze kadar varlığını sürdürmesi; İslam medeniyetinde birlikte yaşama kültürünün öncelikle medeniyetin asli unsurları olan Müslümanlar arasında olmak üzere oldukça güçlü bir biçimde kurulduğunu açıkça göstermektedir. İslam medeniyetinin tarihte ve günümüzde var olan diğer büyük medeniyetlerden ayıran bir başka önemli özelliği ise “dinin” İslam medeniyetindeki yeridir. Diğer medeniyetlerde (Hint, Çin, Mezopotamya, Mısır, İnka, Aztek, Yunan, Roma vd.) din, bu medeniyetlerin önemli bir kültürel değeri düzeyindedir. İslam medeniyetinde ise “din”, medeniyetin temeli ve onun asli kaynağıdır. İslam medeniyeti, İslam dini ile birlikte kurulmuş ve ortaya çıkmıştır. Bu nedenle diğer medeniyetlerde dinin medeniyetin inşasındaki rolü, bu konuda etkili olan diğer kültürel unsurlardan (siyaset, ekonomi, ticaret, coğrafi koşullar, iklim, toplumsal ve askerî yapı, kentleşme, hukuk düzeni vb.) biri olma düzeyinde kalmaktadır. (Kunduracı, 2015 : 66) İslam sadece bir din değil, onunla bağlantılı tüm sosyal ve kültürel sistem, yaşam biçimidir. Bu birlik inancın göstergesiydi. Dünyevi ve dini değerlerin birbirine zarar vermeden bir arada yaşama geleneğini yaşatan İslam kültürü, birlik kavramı, farklı üslup ve kültürel bütünlük ile ayırt edilen bir gelenek olmuştur. Bu birlik, farklılıklardan oluşan bir birlikti. İslam, her şeyden önce, sosyal ilişkileri düzenleyen bir sosyal örnekti. İslam'ın varlığı, yeni uygarlık için gerçek bir farklılık, bu medeniyet bölgenin tüm nüfusunu tek bir dini toplulukta birleştirmişti.

Müslüman toplumu her bir dini kutsal kabul ediyordu. İslam, insanlığa gerçek ve adil bir

rehber olarak gelmişti. Ve büyük bir toplum yaratmıştı. Bu dinin herkes tarafından yaygın olarak kabul edilmesinin temel nedeni, onun diğer dinlerin devamı olarak sunulmasıydı. Bu dinin özelliği, kutsal kitap olan Kur'anın tek kelime değil, sadece son kelime olarak değerlendirilmesidir. İslam hem geçmişle bir bağlantıyı hem de güvenli bir geleceği somutlaştırıyordu. Müslümanların farklı zamanlarda dünya toplumunu Müslümanlara ve Müslüman olmayanlara ayırdığı bir gerçektir. Elbette bu tür kavramlar her çağda, hatta en dini, etnik ve milli toplumlarda bile bulunur. Ancak böyle bir önyargı, Müslüman imparatorluğun kurucularının büyük bir uygarlık yaratmasına engel teşkil etmedi. Aksine toplumda birlik yarattı. Dahası, İslam İmparatorluğu etnik ve kültürel farklılıklara sahip sosyal olarak istikrarlı bir toplum yaratarak en yüksek zirvesine ulaştı.

İslam dini ve kültürü sayesinde Batı'da bir rönesans devri gerçekleşti ve bunun sonucunda güçlü bir toplum kuruldu. Böyle ki, İslam kültürü ve felsefesi Batı dünyasını farklı alanlarda etkilemiştir: 1. Hümanizm, 2. İlim, 3. İslam peripatetizmi, 4. Gizem. Hümanizm dahil İslami değerler Batı'ya iki şekilde aktarıldı: ilki Cordoba-Endülüs ve ikincisi İtalya-Sicilya. Müslüman ve müslüman olmayan kişiler iletişim kurduktan sonra İslam kültürü topluma nüfuz etmeyi başardı. İslam hayatı ve onun aşladığı hümanizm insanları düşünmeye yönlendiriyordu. O dönemde İslam, "Sizin dininiz size, benimki bana" ilkesiyle hoşgörünün somut bir örneği olarak toplumun refahını sağlamayı başardı. Endülüs ve Sicilya'dan Avrupaya gelen İslam ahlakı insanlara etkisiz geçmemiştir. İslam'ın hümanist idealizmi ve rasyonel bir temele dayanan dini dünya görüşü, kendisinin hoşgörü ilkelerinde açıkça ortaya çıkıyordu. İslam'da Ehl-i kitap sayılan Hristiyan ve Yahudilere karşı tavırlar farklıydı. Cizye vergisi toplanarak, İslam sınırları içinde onların canları ve malları korunmuştur. Öte yandan, onlar Halifeliğin sosyal hayatında da yer almışlardı. Bu eğilim Cordoba Hilafet döneminde de devam etmişti. Kilisenin zor şartları altında ezilen köylüler, bu İslam devletine sığınarak canlarını ve mallarını korumaya çalıştılar. Uzun yıllardır yaşayan Müslüman, Hristiyan ve Yahudi toplulukları birbirine etki ederek benzersiz bir toplum oluşturmayı başarmıştılar. (Səmədov, 2018: 63)

2. Arap Fetihleri Ve Bir Arada Yaşama Süreci

Birlikte yaşama tecrübesini etkileyen bir diğer faktör ise geniş alanların Araplar tarafından fethidir. Arap-Müslüman fetihleri, ortaçağ medeniyetinde yeni bir çağın başlamasına yol açtı. Arabistan, Sasani İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu bölgelerinin İslam İmparatorluğu içinde birleşmesine yol açan uzun bir tarihi süreç başladı ve Yahudilik, Hristiyanlık ve Zerdüştlük dinine mensub olan insanlarla birlikte bir İslam toplumu oluştu. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra özellikle ilk dört halife Ebu Bekir (632-34), Ömer (634-44), Osman (644-56) ve Ali (656-61) "Raşid halifeleri" olarak anıldı (Doğru yönetilen halifelik - Râşidîn Halifeliği). Bu halifeler bir dizi askeri sefer düzenlediler. (Lapidus, 2014: 46).

Sasani İmparatorluğu Orta Asya'dan Himalayalara kadar olan bölgeyi, Bizans İmparatorluğu ise Akdeniz çevresindeki alanı kaplıyordu. 7. yüzyılın başında Ortadoğu iki büyük imparatorluk tarafından yönetiliyordu: doğuda Sasani İmparatorluğu ve batıda Bizans İmparatorluğu. Bu iki imparatorluk arasındaki çatışmalar, savaşlar ve aynı zamanda veba salgınının Bizans ve Sasani imparatorluklarında yayılması her iki imparatorluğu zayıflatmıştı.

Sonuç olarak, Arap Halifeliği, Bizans ve Sasani İmparatorluklarının büyük bir bölümünü özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ve genel olarak Orta Asya'dan İspanya'ya kadar geniş bir alanı işgal etmişti. Böyle ki, bu işgallerin tarihine bakmak gereklidir.

Irak, Suriye ve Mısır 641'de, İran 654'te, Kuzey Afrika 643-711'de ve İspanya 711-759'da işgal edildi. 751'de Amu Darya ile Siri Darya arasındaki bölgeleri, Orta Asya'nın doğu kısmı tamamen fethedildi. Böylece Orta Doğu, Kuzey Afrika, İspanya ve Maveraünnehir tek bir imparatorlukta birleşti. Fetihler sonucunda halifeler bu yeni toprakların askeri ve idari liderleri oldular. Emevi hanedanı (661-750), Bizans ve Sasani imparatorluklarının yönetim sistemini yeniden düzenleyerek onu Müslüman-İslami yapıya yok ettiler. Abbasi hanedanlığının (750-1258) iktidara gelmesi neticesinde imparatorluk en yüksek siyasi örgütlenme düzeyine ulaşmış, sınırlar tamamen genişlemiş ve bu dönem siyasi güç ve kültürel yapılanma dönemi olarak tarihe geçmiştir. (Lapidus, 2014: 46).

Müslümanların, kendi dışındaki insanlara, inancı ve etnik yapısı ne olursa olsun, İslam'ın belirlediği ilkeler bağlamında sergiledikleri yönetimde, bölgenin Müslüman düşünürlerinin rolü oldukça etkili olmuştur. Müslümanların İspanya-İberia'daki fetih faaliyetlerinin değişmez prensiplerinin, Hz. Muhammed ve onu izleyen Raşit halifelerin ordu komutanlarına yaptığı tavsiyeler ile belirledikleri stratejilerin oluşturduğunda kuşku yoktur. Bu yaklaşım gereği fethin temel hedefi zulmü ortadan kaldırıp, adil yönetim imkanının sunulması olup, savaşlarda yaşlı, çocuk, kadın, ibadethaneler, ekili araziler, meyveli ağaçlar, hayvanlar ve savaşa silahlı güç olarak iştirak etmeyenlerin zarar görmemesi için azami özen gösterilmesi esasına dayanıyordu. Müslümanların soykırımı uğradığı çöküş döneminde bu bölgeye yardım için gönderilen gemilerle sadece Müslümanların değil, Yahudilerin de tahliye edilmiş olması, Müslümanların en zor zamanlarda farklı inanç grubundan insanlar için bile neler yapmış olduklarının müstesna örneklerindedir. Müslümanların bölgeyi fethinde karşılaştıkları çoğunluğu Hristiyan ve Yahudilerden oluşan yerel topluluklarla birlikte yaşam koşullarını rahatça devam ettirebilmelerine imkan tanımaları, tarihçiler tarafından Dünya tarihinde eşine az rastlanan büyük uzlaşılardan biri olarak nitelenmiştir (Bekiryazıcı, 2017: 313).

Müslüman İmparatorluğun işgal ettiği topraklar batıda İber Yarımadası'ndan doğuda Himalayalara kadar geniş bir alanı kaplıyordu. Bu fetihlerin sonucunda yeni şehir merkezleri inşa edildi ve bu alanlarla yeni ticari amaçlı yollar yapıldı. Bu yakın ticari ilişkiler, diğer kültürlerin benimsenmesi, çokkültürlülük diyalogu ve dini hoşgörü İslam dünyasında ilmin de gelişmesine yol açmıştır. İlmi geliştirmek için kurumsal eğitim (devlet yapısı vb.), ekonomik koşullar ve kültürel değerlere ihtiyaç vardır. Her şeyden önce ekonomik koşullar, bilimlerin karşılıklı zenginleşmesine ve bilimsel topluluğun ilim hakkındaki bilgisinin artmasına, ilmin daha da zenginleşmesine yol açtı. Yeni işgal edilmiş topraklardan toplanan mülk, altın, hammadde sonucunda, nüfusun artışıyla birlikte yeni şehir merkezlerinin inşası (Bağdat, Şam, Cordoba, İskenderiye), su ve kara taşımacılığını kullanarak geniş alanlarda ticaretin oluşmasıyla da ekonomi de gelişiminin zirvesindeydi. Ekonomik gelirdeki artış aynı zamanda entelektüel zenginlik anlamına geliyordu. Ve böylece ilim ve eğitime daha fazla yatırım yapıldı, büyük bilim merkezleri ve enstitüler kuruldu ve şehirler entelektüel ve bilimsel araştırma merkezleri haline geldi.

Müslümanların fetih sonrası bölge halkı ile adeta hayatın devamı için zaruri olan bütün alanlarda adil paylaşımaya dayalı sosyal birlikteliği tesis edilmiş olmaları, bölgenin kısa zamanda gelişimi ve imarı için büyük yarar sağlamıştır. Hristiyan halk zamanla İslâm kültürünün derin tesiri altında kaldı; İspanyollar da kendi ana dillerinin yanında yazı ve konuşma dili olarak Arapça'yı kullanır hale geldiler. Hem Arapça ve Latince'ye vukufu hem de İslâm kültürünü yakından tanımaları sayesinde bu cemaat Endülüs ile Hristiyan İspanya, hatta Avrupa'nın diğer ülkeleri arasındaki kültürel alışverişte köprü vazifesi görüyordu. Vizigotlar'ın sonlarına doğru dinî hakları tamamen ellerinden alınan ve köleleştirilen Yahudiler, İslâm fethiyle birlikte dinî bir cemaat olarak yeniden dirilme ve dinlerini rahatça yaşama hakkını elde ettiler. Geniş ticarî faaliyetleri sayesinde iktisadî hayatta ve İbrânîce, Latince, Arapça bilmeleri sebebiyle de idarî ve kültürel hayatta önemli bir yer işgal ettiler." Müslüman fatihler yerli Hristiyan ve Yahudi halkın dini yaşantılarına karışmıyor, İslâm'ı kabul etmeleri için onları zorlamıyorlardı. Onların bu tutumlarından dolayıdır ki, Hristiyanlar Müslümanlarla kurdukları dostane ilişkiler sayesinde Doğu'dan gelen İslâm kültür ve medeniyetinden önemli derecede yararlanmışlardır (Bekiryazıcı, 2017: 313-314). Ancak Cordoba Halifeliğinin parçalanmasından sonra Hristiyanlar ülkeye nüfuz ederek İslâm'ı kabul etmiş Avrupalıları kademeli olarak kendi dini dünya görüşleri içerisinde eritmeye çalıştılar. Böylece bu iletişim sırasında onlar İslâm ilmi ve felsefesi ile tanışmış oldular.

3. Birlikte Yaşama Kültürünün Oluşumunda Arap Dilinin Rolü

Humboldt'a göre, insanın doğumu ile birlikte uygarlığın da çekirdeği meydana gelir ve onun gelişen varlığı ile birlikte büyür. Her insan, öteki insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğundan, başlangıçtan beri insanlar aralarında topluluklar kurmuşlar, yasalar koymuşlardır. Bu topluluklar da sonraki toplumların düzenli, yasalı yaşamını hazırlamıştır. Dil de insanların bu birlikte yaşamaları ile, onların tinsel gelişmesiyle derinden bağlıdır. Böylece dillerin de insanın oluşumu ile birlikte geliştiklerini, insanın bütün tinsel özelliklerinin dilde kendini gösterdiğini kabul etmek gerekir. Dili yapan güç tek tek insanlarda olsun, bütünde olsun insanın yapıcı isteklerini yerine getirinceye kadar çalışır. Bu kabul edilince dilde ve dil çeşitlerinde insanın gelişimindeki türlü ilerlemelerin basamakları bulunabilir. Dil, insanlığın tinsel gelişmesiyle sıkı sıkıya bağlıdır. "Bu tinsel gelişmenin ileri veya geri her basamağında dil birliktedir ve her kültür durumu dilde tanınır", dilde belli olur (Akarsu, 1998: 46).

Yüzyıllar boyunca Arapça, önceler hiçbir dilin olmadığı kadar uluslararası bir dil olmuştur. Tek bir halkın, tek bir ulusun, tek bir dinin dili değil, birçok halkın, ulusun ve dinin diliydi. Arapça yazılı veya sözlü, İslami inancın ardından 14. yüzyıla kadar Müslüman topluluğunu bir arada tutan ikinci temel bağıdır. İslâm uygarlığında çeviri hareketi, el-Mehdi (775-786) ve Harun Reşid (786-809) halifelik ettiği zamanlarda kademeli olarak başladı. Çeviri süreci 2 asır sürdü. Antik çağlardan beri çeviri, uluslar ve halklar arasındaki en etkili iletişim aracı olmuştur ve çeviri yoluyla uygarlıklar birbirlerinin başarılarından faydalanmıştır. İslâm uygarlığı da çeviri sürecinin en yüksek modelini sunan ve uygarlıkları kültürel açıdan zenginleşmeye ve kültürleşmeye götüren uygarlıklardan biri olarak, hatta ilki olarak kabul edilir. Eğer biz Babil, Asur, Mısır, Hindistan, Çin, Pers, Yunanistan vd. eski uygarlıkların tarihine bakarsak, çevirinin ulusal gelişimin ana mekanizması olduğunu

görürüz. Çeviri, global kültürler arasında stratejik bir köprüdür.

Yavaş yavaş, eski el yazmalar Bağdat ve Basra'ya aktı. Çoğunlukla Yunan yazarlarının eserleri olmakla, el yazmalar Pers, Hindistan ve Çin'den ithal edildi. El-Ma'mun ve seçkinlerin diğer üyeleri, el yazmalarını bulmak için misyonerler gönderdi. Çevirmenlerin tamamı Müslüman veya Arap değildi, aralarında Bizans İmparatorluğu'ndan gelen Yunanlılar ve Suriye dilinde yazan ve konuşan Hıristiyan şahıslar da vardı. Arapça olmayan kitapların Arapçaya çevirisi ilk olarak ikinci Abbasi halifesi Ebu Cafer el-Mansur (754-775) tarafından yaptırılmıştır. Ebu Cafer al-Mansur'dan sonra çeviri bir gelenek haline geldi ve ana faaliyet olarak kaldı. Bu tür çalışmalar arasında uygulamalı bilimler üzerine çalışmalar, Galen ve Hipokrat'ın tıp üzerine çalışmaları, “Öklid'in Öğeleri” gibi matematiksel çalışmalar, Batlamyus'un Almagest gibi astronomik metinler vb. vardı. Felsefe, aynı zamanda Aristoteles ve Platon'un eserlerinin çevirileriyle de ünlendi (Masood, 2009: 46).

Halifeler, devlet destekli resmi kurumlar kurdu. Belə institutlardan biri de Bağdat'ta Beyt-al Hikma idi. Böyle bir kurum Bağdat'taki Bilgelik Evi (Beyt'ül-Hikme) idi. Kurumda çok sayıda araştırma ve çeviri salonları ile Harun Reşid ve Mamun'un nadir kitap koleksiyonlarının kütüphaneleri vardı. Bağdat'ın en büyük kütüphanesi ve çeviri merkezi olan Bilgelik Evi'nin açılmasıyla, klasik bilimsel bilgiler Yunanca, Çince, Sanskritçe, Farsça ve Suriye dilinden Arapçaya çevrildi. Bu, dünyanın farklı yerlerinden ve farklı kültürlerden bilginlerin Bilgelik Evi'ne akınına yol açtı. Çeviri süreci, hoşgörü, hümanizm, iletişim ve diğer kültürlerle adaptasyon pratiğini destekledi. (Bsoul, 2019: 2-4).

Böyle ki, insan türünün geçirdiği bütün ilerlemeler, değişimler dil üzerine etki yapmadan tek tek insanlara, uluslara etki yapamazlar. Her dönem, önceki dönemlerden birtakım etkiler alır ve bu etkiler insanların ve ulusların gelişmesinde en derinlere kadar işler. Tek tek özellikler dillere yeni bir karakter verir. Böylece dil öyle bir güç kazanır ki, "tümüyle içten bir şey olmasına karşın, aynı zamanda dıştan ve bağımsız olan, giderek insana karşı güçlülük gösteren bir varlık olur. Dil kendi üzerinde gelip geçen etkilerle, tümüyle kendi karakterine ilişkin olacak olan bir bireysellik kazanır ve dil bu karakter üzerine yeniden etkide bulunur (Akarsu, 1998: 47).

4. Bilimin Gelişmesinin Bir Sonucu Olarak Diğer Milletlerin İslam İmparatorluğu'na Akını

XII-XIII. yüzyıllarda antik bilim ve felsefenin gelişmesinin yeniden canlanması Avrupa entelijansiyasında büyük bir dönem olmuştu. Renan, Batılı bilim adamları tarafından Arapça metinlerin elde edilmesinin ortaçağ bilim ve felsefe tarihini iki farklı döneme böldüğünü yazıyor. İlk dönemde insan, Greko-Romen okulunun eksik kısımlarını kendi çıkarlarını tatmin etmek için topluyor ve böylelikle yeniden sirkülasyon onların tarihten silinmesini engelledi. İkinci aşamada antik bilim bu kez Müslüman alimlerin yorumlarıyla yeniden Batı'ya ulaşır (Renan, 1852: 158).

Müslüman ilminin ana sloganı, diğer medeniyetlerin en iyi bilimsel bilgilerini özümsemek, değiştirmek, yeni inovatif fikirler getirmek, zenginleştirmektir. Müslümanlar, eski Asya, klasik Yunan ve Roma erken kültürlerinin birleşik mirasına sahip olmuş ve çoğunu bu güne kadar

korumuştur. Bunlardan biri İslam filozoflarının, matematikçilerin, astronomların, natüralistlerin ve teknoloji uzmanlarının tarihsel başarılarıdır. Elbette bu seçkin topluma Yahudiler ve Hıristiyanlar da dahildi. İslam toplumu, dünya tarihindeki ilk çok ırklı ve çok uluslu gruptu. Bu açıdan bakıldığında, Müslüman ilimi ilk gerçek uluslararası bilim olarak adlandırılabilir.

Böyle ki, Kuran'ın büyük bir kısmının tarihi olaylara dayanmasının İslam kültüründe yetişmiş alimleri tarihi bilime sevk ettiğini de belirtmek gerekir. Onlar Yunan tarihçi Herodot'tan sonraki ilk tarihsel metodolojiye dayanan temel tarihi eserler kaleme almışlardı. Bunlar arasında Al-Tabari, Mes'ud, İbn Fadlan ve İbn-i Haldun gibi tarihçiler vardı. Onların tarih ve toplum araştırmalarındaki deneyleri, sonraki yüzyıllarda Batı'ya büyük katkılar sağladı ve bu bilimsel keşifler ve buluşlar, Avrupalılar tarafından yaygın olarak kullanıldı. Belirtelim ki, ilk kez, Müslüman Doğu bilimsel ve tümevarımsal metodoloji (Zekeriyâ er-Râzî ve İbn-i Heysem) kullanarak araştırma yürütmüşler. Bu tümevarımlı yöntem bilimsel literatürde ilk kez Batı'daki İngiliz antropolog Briffault tarafından belirtilmiştir. O belirtmiştir ki, Arap dili ve biliminin ustası olan Bacon'un, İslam ilminin ve metodolojisinin Batı'ya aktarıcılarında biri olmuştur. İslam ilmi ve metodolojisinden sonra Sühreverdî el-Maktûl, bu alanda çalışarak Yunan mantığını geliştirdi. Bîrûnî, gözlem ve deney yöntemlerini bilime tanıttı ve bu bilimsel deney sonucunda bilimsel keşiflere imza attı (Səmədov, 2018: 64).

IX-XI yüzyıllarda Müslüman dünyasının entelektüel genişlemesine yol açan ana unsur *insan ilgisiydi*. Yeni uygarlık inancı Müslümanları etraflarındaki her şeyi incelemelerine sevk etti. Orta Çağların başlarından beri Müslümanlar, yaratılışın her yönü, evrenin yaratılışı, insanların (beşeriyetin) kaderi, insanoğlunun toplumdaki rolü vd. gibi birçok sorulara cevap aramaya çalışıyorlardı. İlk günlerden itibaren, yeni işgal edilen bölgelerden gelen entelektüel mirası derinlemesine araştırdılar (Turner, 1995: 18-19) Gazali, Fahreddin er-Râzî, Seyfeddin Âmidî, Siraceddin Urmevi, Seyid Şerif Cürcânî ve Teftazanî gibi düşünür ve filozofların eserleri Batı'da incelendi ve üniversitelerin ilahiyat fakültelerinde okutuldu. Ayrıca felsefe alanında Fârâbî, İbn-i Sînâ, İbn Rüşd ve Fahreddin Razi'nin felsefi eserleri, özellikle onların Aristoteles'in eserlerine ilişkin yazdıkları Arapça yorumları Latince'ye çevrilmiştir. Onların hakikat, nedensellik ve bilimlerin sınıflandırılmasına ilişkin görüşleri ve bu yöndeki yazıları tüm Avrupa üniversitelerinde çokça tartışma konusu olmuştur. İbn Rüşd'ün ikili hakikat kavramı, Hristiyan teolojisinde Kilise ve Devlet kavramlarına yeni bir anlam kazandırmıştı. Böylece, skolastikanın hüküm ettiği Batı düşüncesinde ikinci hakikat kaynağı olan devlet kendi diktasını ortaya koymaya başlamıştı. İslam kültürünün ve felsefesinin etkisi sonraki dönemlerde de hissediliyordu, böyle ki, Descartes'tan Kant'a kadar olan devirde bu etkiyi hissetmek mümkün. Özellikle Gazali'nin varoluş hakkındaki fikirleri, Batı'da Descartes'la başlayan modern felsefi düşünceye ışık tutmuştur. Descartes'tan sonra Leibniz, Spinoza ve Kant gibi filozoflar İslami felsefi düşünceyle ilgilenmeye başladılar ve ondan kullandılar. Arap dili ve felsefesi hakkında derinlemesine bilgi sahibi olan C. Locke ve D. Hume, İslam düşüncesi ile peripatetizmi sentezlemiş ve yeni Batı düşüncesinin örneklerini vermiştir (Səmədov, 2018: 65).

Sonuç

Farabi, İbn Sina, Gazzali, İbn Miskeveyh, Nasiruddin Tusi, İbn Haldun, Kınalızade Ali vb. büyük İslam filozof ve düşünürlerinin belirttikleri üzere herşeyden önce insanoglunun anlaması gereken gerçek onun ontolojik olarak sosyal veya medenî bir varlık olduğu gerçeğidir. Filozofların tabiri ile ifade edersek “el-İnsan medeniyyun bi`-t-tab`i” (İnsan doğal olarak medeni/sosyal bir varlıktır). Platon ve Aristo`ya dayan bu tez insanın doğası ve tabiatı itibariyle medeni bir varlık olduğunu, onun yalnız yaşayamayacağını ve bir toplum içinde birlikte yaşamak zorunda olduğunu söyler. Çünkü insan ontolojik yapısı itibariyle başkalarına muhtaç bir varlıktır. Ayrıca insanların sahip olduğu doğal özellik ve imkanları gerçekleştirme başarısında da derece ve ölçü farklılıkları vardır. Kur`ân-ı Kerim`de de “Şüphesiz sizin iş, çalışma ve çabalarınız elbette farklı farklıdır” (Leyl 92/4) şeklinde işaret edilen bu duruma göre gerçeğin algılanmasına ilişkin sözkonusu farklılık ve derecelenme bir taraftan birlikte yaşamayı zorunlu kılarken, bir yandan da insanların sosyal statülerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Filozoflara göre insan gelişmesi ve en yüksek kemale ulaşabilmesi için o kadar çok şeye muhtaçtır ki, bunları tek başına sağlayabilmesi imkansızdır. Dolayısıyla bir yandan insanın anlama, düşünme ve kavrama gibi fitri yetenekleri konusundaki eşitsizlik ve eksiklikler, diğer yandan da yaşam için gerekli olan iş ve sanat alanlarının zenginliği insanların birlikte yaşamasını zorunlu kılmıştır. (Gafarov, 2016 : 93)

Sonuç olarak, İslam dini bir arada yaşama geleneklerini güçlendirmiş, hümanist bir manevi ortamın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır ve karşılıklı saygı, diyalog, barış ve hümanizm değerlerinden oluşan bir hiyerarşiyi bünyesinde barındırmaktadır. Aramızdaki ortak noktaları, benzerlikleri keşfettikçe, paylaşılan birlik duygusu daha da artabilir. Bilimsel ve teknik evrim paralel aydınlanma ve karşılıklı anlaşma ile gerçekleştirilir. Bütün ulusların bir araya gelmesi, aralarındaki rekabeti güçlendirir, çünkü onlar birbirlerinden öğrenirler ve karşılıklı zenginleşirler. Uluslar arasındaki farklılıklar, ayrılık değil, zenginlik olarak görülmelidir. Bütün bu farklılıkları hesaba katarsak, bir arada yaşamının gerçekleşmesinin hümanizm ruhundan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tüm bu başarılar, bir arada yaşama kültürünün sonucuydu. Yedinci ve sekizinci yüzyıllarda Yunan yazarların eserlerinin çevirisiyle Müslümanlar entelektüel mirası özümsemiş ve sistematik hale getirmiş, onu yeni inovatif ve buluşlarla zenginleştirerek, özellikle matematik, optik, tıp ve astronomi gibi alanlarda büyük başarılar elde etmişlerdir. Onların Arap halifeliğinde yaşayan halklarla birlikte bilim ve kültürün gelişmesi gibi ortak bir hedefleri vardı ve bir arada yaşama, ilerleme, insanlık ve diğer halklara ve toplumlara saygı gibi yüksek kültürel nitelikleri aşilayarak bu hedefe belirli bir süre de olsa hayata geçire bildiler.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1998). *Dil-Kültür Bağlantısı*, 3. Basım. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Bekiryazici, Eyüp. (2017) İslam Felsefe Düşüncesinde Endülüs'te Birlikte Yaşama Katkisi. *Medeniyet ve birlikte yaşama kültürü*. Editör: Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar, Prof. Dr. Ertan Özensel. Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları.

Bsoul, L. (2019) *Translation Movement and Acculturation in the Medieval Islamic World*. Switzerland: Springer Nature.

İsmayılov, M. (2017, May - İyun). Din, Cəmiyyət və Sosial İntegrasiya. *Dövlət və Din* - № 03 (50), 24-32.

Gafarov, A. (2016, Haziran) Felsefî ve Dinî Açından Birlikte Yaşamının Temel Değerleri Üzerine Bir Analiz. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Cilt 13, No. 31, 87-133.

Lapidus, I. (2014). *A History of Islamic Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Masood, E. (2009). *Science and Islam: History*. London : Icon Books Ltd.

Məmmədov, C. (2017). *Diplomatik psixologiya: siyasi, ideoloji və psixoloji diversiya və anti-diversiyaların metodları*. USA: "Political Technologies".

Kunduracı, N. (2015, Ocak – Haziran). İslam Medeniyetinde Birlikte Yaşama Kültürü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, № 34, 61-88

Renan, E. (1852). *Averroes et l'averroïsme: Essai Historique*. Paris: A.Durard Libraire Rue Des Grès.

Səmədov, E. (2018). *Birgəyaşayış fəlsəfəsi: Özüniütəcriddən vəbdətə doğru*. Bakı: Tuna.

Turner, H. (1995). *Science in Medieval Islam: An Illustrated Introduction*. (First pr. 1918). Austin: University of Texas Press.

TÜRKİYE KAMUOYU TARİHİNDE GÜNEY AZERBAYCAN MESELESİNİN OLUŞMASI

Asim JANNATOV*

(Orcid: 0000-0002-8394-3682)

Makale Gönderim Tarihi

21.12.2020

Makale Kabul Tarihi

21.11.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: JANNATOV, A., “Türkiye Kamuoyu Tarihinde Güney Azerbaycan Meselesinin Oluşması”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, (February 2021): 65-73.

APA: JANNATOV, A. (2021). “Türkiye Kamuoyu Tarihinde Güney Azerbaycan Meselesinin Oluşması”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1: 65-73.

Özet

Güney Azerbaycan meselesi Türkoloji ve İran bilimleri alanında her zaman kendine özgü bir yer tutmuştur. Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarından başlayarak bu konu tarihi araştırmalarda ve kamuoyunda gündeme gelmiştir. İran’da Türklerin, özellikle Azerbaycan Türklerinin sayıca çok olmalarına karşın Pehlevi yönetiminin milli esaret baskıları ile hak ve özgürlük talepleri bastırılıyordu. Bu dönemde Kafkasya, Kırım, Volgaboyu, Türkistan ve Sibirya Türkleri Rusya Boşevizmi’nin etkisi altında kâğıt üzerinde bağımsız görünseler de, aslında Moskova tarafından yönetilmekteydiler. Sonuç olarak bu gerçek 1923 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nin Türk Dünyası’nda yegâne bağımsız devlet olduğunu gösterdi. Zor şartlar altında yalnız kalan Cumhuriyet kendi bağımsızlığını ne pahasına olursa olsun korumak zorundaydı. Bütün tarihi zorluklara rağmen Türkiye Cumhuriyeti aynı etnik köken ve kültüre sahip olduğu Güney Azerbaycan’la (İran) Anadolu Türklerinin dostluk ilişkilerini sürdürmüştür.

Anahtar Kelimeler: İran, Azerbaycan, Güney Azerbaycan, Türkiye Kamuoyu

* Dr.Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Şarkşinashık Enstitüsü, Güney Azerbaycan Şubesi, aze.asim93@gmail.com.

Formation Of The Issue Of South Azerbaijan In The History Of Turkish Public Opinion

Abstract

The issue of South Azerbaijan has always had a special place in the field of Turkology and Iranian Studies, and from the first years of the establishment of the Republic in Turkey, this issue has been in the center of attention in the history of public opinion. Although the Turks in Iran, especially the Azerbaijani Turks, were in large numbers, the Pahlavi regime's policy of national oppression suppressed their rights. At the same time, the Turks of the Caucasus, Crimea, Volga, Turkestan, and Siberia, although formally independent under the influence of Bolshevism, were in fact ruled by Moscow. This fact shows that after 1923, real independence in the Turkic world existed only in Turkey. Turkey, isolated under difficult conditions, at that time thought only of its independence. However, Turkey's proximity to Southern Azerbaijan (Iran) could not break the ties of people with the Turks in Anatolia who shared the same roots and culture.

Key Words: Iran, Azerbaijan, South Azerbaijan, Turkish Public Opinion

Giriş

Güney Azerbaycan meselesi bilim tarihinde her zaman önemli bir yere sahip olmuştur ve bugün de bilimsel önemini korumaktadır. Bu konunun Türk kamuoyu tarihine girişi 20. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Ancak uzun yıllar Türkiye kamuoyunda Güney Azerbaycan konusu İran Türkleri çerçevesinde incelenmiş ve konuya yüzeysel yaklaşılmıştır. Bunun en bariz örneklerinden biri, popüler Türk gazetesi Yeni Şafak'ın 23 Aralık 2015 tarihli sayısında, editör İbrahim Karagül'ün "21-ci yüzyılın Şah İsmaili ve Türkiye-İran savaşı" başlıklı bir yazısında I. Safevi Şahı İsmail'in İran Şahı olarak sunulmasıdır. Bu konu Azerbaycan kamuoyunda ciddi bir memnuniyetsizlikle karşılandı ve Azerbaycanlı tarihçi Samed Bayramzade, "Respublika" gazetesinin 10 Mart 2017 sayısında yer alan "Yeni Şafak kzetesinin Genel Yayın Yönetmeni İbrahim Karagüle Yanıt" başlıklı yazıda kısa ve öz bir cevap verdi (Bayramzadə və Rüstəmov 1995: 5).

Türkiye kamuoyu tarihine dikkatle bakacak olursak, araştırmacıların bu konudaki ortak tutumunu gözlemlemenin ne kadar zor olduğunu açıkça görebiliriz. Kamuoyu nedir ve Türkiye kamuoyu tarihinde Güney Azerbaycan konusu hangi yönde incelenmiştir? Öncelikle sorunun cevabını netleştirelim. Kamuoyu, herhangi bir ulusun ve toplumu ilgilendiren ortak görüşlere verilen genel bir isimdir. Kamuoyu tarihine dahil olan konular sosyal, bilimsel, gazetecilik, siyasi vb. Yönlerde analiz edilir. Güney Azerbaycan meselesi Türkiye kamuoyu tarihinde daha fazla bilimsel ve gazetecilik yönleriyle incelenmiştir. Ancak Güney Azerbaycan meselesinin Türkiye kamuoyu tarihindeki oluşumu bilimsel yönde kendisini gösterir. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucuları, Türk milliyetçileri ve Azerbaycan göçmenleri bu sorumlu çalışmada önemli rol oynamışlar.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Gazneliler'den 1925'e, yani iktidarın Kaçarlardan

Pehlevilere geçişine kadar uzun bir süre günümüz İran topraklarında var olan hanedanlar Türk kökenliydi. Bazı tarihçiler Gazneli, Selçuklu, Atabey (Eldeniz), Celairi, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevi hanedanları tarafından yönetilen devletleri İran devleti olarak görmekte ve Azerbaycan'ı İran'ın ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Ancak Babek önderliğinde Azerbaycan, Arapların Hurremleri işgalinin sona ermesiyle 9. yüzyıldan itibaren bağımsız bir devlet haline geldi (Al-Tabari, 1870: 74). Aynı zamanda Karakoyunlu ve Akkoyunlu hanedanlarının hükümdarları da tarihi kaynaklarda Azerbaycan hükümdarı olarak geçmektedir (Rumlu, 2017: 257, 290). Safevi devleti aslen bir Azerbaycan devleti olarak kuruldu, ancak Osmanlı-Safevi savaşları ve günümüz Azerbaycan topraklarının Osmanlı tarafından işgali, başkentin Tebriz'den Kazvin'e ve ardından İsfahan'a taşınmasına yol açtı. Bu nedenle de Şah Abbas, İran soylu memurları saraya çekmek zorunda kalmış ve zamanla temsil ettikleri Azerbaycan devleti İran devletine dönüşmüştür. Ancak bu isim değişikliği Safevilerin Fars olduğu anlamına gelmez. Hem Safeviler, hem Afşarlar, hem de Kaçarlar Türk kökenliydi. Güney Azerbaycan'ın, özellikle de Tebriz'in, Azerbaycan ve İran'ın devlet yapısında her zaman merkezi bir rol oynadığını belirtmek de önemlidir. Bugün Tebriz, hem Güney Azerbaycan'ın hem de İran Türkçülüğünün merkezidir.

19. yüzyılın ortalarında, Mirza Fatali Ahundzade önderliğinde Kuzey Azerbaycan'da bir aydınlanma (maarifçilik) hareketi başladı. Bu süreç daha sonra Güney Azerbaycan, İran ve tüm Türk dünyasına yeni fikirlerin yayılmasına yol açtı. Türkçülükten bahseden Yusuf Akçura bu soruyu gündeme getiriyor: *“Batı Türklerinden önce, Türkçülük fikriyle, yani Türk milliyetçiliği fikriyle dil, tarih ve siyaset sahalarında uğraşmış diğer Türkler var mıdır?”* (Akçura 2015: 55). Yusuf Bey, sorunun cevabını bulmak için Azerbaycan Türklerinden M.F.Ahundzade'yi incelemeyi tavsiye etmişti. Çünkü Ahundzade, tüm Türk dünyasında Türkçülüğün ve aydınlanmanın ilk babası olarak kabul edilebilir. İran aydınlanmasının babası olarak kabul edilen Mirza Hasan Ruşdiye bile Ahundzade'nin fikirlerinden etkilenmişti (Tağıyeva vd. 2000: 351-354). Azerbaycan'da aydınlanmanın başlamasıyla Azerbaycan tarihinde yeni bir aşama başlamış ve bu süreç nihayetinde 28 Mayıs 1918'de Mehmet Emin Resulzade önderliğinde modern Azerbaycan devletçiliğinin kurulması ile sonuçlanmıştı. Bu anlamda Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, tüm Türk ve Müslüman dünyasında ilk cumhuriyet olmuş ve Ahundzade'nin başlattığı aydınlanma hareketinin sonucuydu. Ahundzade'nin fikirlerinin Güney Azerbaycan üzerindeki etkisi her zaman Kuzey Azerbaycan ile bağları korumuş ve bu bağlantı Azerbaycanlılar arasındaki farklılıkların derinleşmesine asla izin vermemiştir. Bugün bile kuzeyli-güneyli tüm Azerbaycanlılar arasındaki dilsel ve kültürel birlik korunmaktadır.

1920'lerden başlayarak Sovyet Rusya'sı, Türk halklarını (Kafkasya, Azerbaycan, Kırım ve Türkistan) yeniden köle haline getirdi ve onları uzun bir süre sıkı komünist yönetiminde tutmayı başardı. O dönemde Osmanlı Türkiye'si, işgalden hemen sonra Rusya'nın kurduğu zalim rejimden kaçan Türk toplumlarının aydınları için bir sığınak ülkesi haline geldi. Türk dünyasının farklı yerlerinden İstanbul'a gelen bu aydınlık, Osmanlı Türkiye'sinde Türkçülük ve Türk birliği fikrini sağlamışlardır (Saray 1995: 108-109). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucu ve aydınlıklarının önemli bir kısmı da 27 Nisan 1920 işgalinden sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınmış ve bundan sonra faaliyetlerini burada sürdürmüşler.

1. Türkiye kamuoyu tarihinde Güney Azerbaycan sorununun oluşumu

İran Türkleri meselesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından önce Osmanlı İmparatorluğu'nun dikkatle üzerinde durduğu bir meseleydi. Viyana'nın kapılarına kadar Avrupa'nın geniş alanını fetheden Osmanlı hanedanlığı daha sonra topraklarının çoğunu kaybetti. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş alanlarının kaybı onu komşu ülkelerde güvenlik önlemleri almaya zorladı. Afrika ve Avrupa'daki büyük fetihlere rağmen, Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile savaşlarda topraklarının ve askerî gücünün çoğunu kaybetti. Bu faktör Rusya'ya karşı daha ciddi adımlar atmalarına neden oldu. Rusya'nın daha da ilerlemesini engellemek için Kafkasya ve İran'daki Azerbaycan Türklerini Rusya'ya karşı birleştirmek, Osmanlı devletinin güvenliği bakımından doğru seçimdi. Asker eksikliği nedeniyle savaş sırasında kurulan, İran ve Kafkasya'da faaliyette bulunmuş Teşkilat-i Mahsusa, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun güvenliğini artırmak için çok çaba sarf etti. Teşkilat-i Mahsusa, Azerbaycan Türklerini Çarlık Rusya'sına karşı yetiştirmede ve Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumunda Azerbaycan meselesinin oluşmasında önemli bir katkı sağladı.

Elbette 1000 yıl boyunca Türk hanedanları tarafından yönetilen doğu komşusu, tarihin belli bir noktasında Osmanlılar için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu tarihinde en ağır darbeyi Rusya tarafından almıştır. Ne yazık ki Kızıl Orda'nın tarih sahnesinden silinmesi, Rusya'yı imparatorluk ve iki komşu Türk hanedanı için tehlikeli bir rakip haline getirdi. Kaçar egemenliğinde bulunan İran devletinin zayıflaması, Rus makamlarının Kafkasya'daki planlarının uygulanmasında belirleyici oldu. Fetali Şah Kaçar döneminden itibaren İran da Rus tehdidine yenik düşmüş ve giderek gerilemeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı arifesinde Kaçarlar, Osmanlı'ya ciddi bir rakip değildi ve Rusya'nın İran'ı etkilemesi, Osmanlıları bu konuda ciddi adımlar atmaya zorladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü yakınlılaştıran bir dizi faktör ve yukarıda bahsedilen Rus tehdidi, Osmanlıları doğu komşularında alternatif bir devlet yaratmaya yöneltti. Bu açıdan Azerbaycan Türklerini Rusya'ya karşı birleştirmek Osmanlılar için büyük önem taşıyordu. Osmanlı Harbiye Nazırı Envar Paşa'nın Azerbaycan hakkında düşüncelerinin olduğu bize malumdur (Sarısaman 1995: 503).

Genel olarak Türkiye kamuoyunda Güney Azerbaycan meselesinin gündeme gelmesinin sebepleri şu şekilde değerlendirilebilir:

- Azerbaycan Türklerini Rus tehdidine karşı birleşik bir cephede birleştirmek;
- Rusya'nın Türkiye sınırındaki Güney Azerbaycan (İran) topraklarını işgal etmesi ve Rusya'nın desteğiyle Türkiye'nin doğu topraklarındaki Ermenilerin tehlikeli faaliyetleri;
- Rusya'nın kışkırtmasıyla Ermenilerin Azerbaycan Türklerine karşı etnik temizleme politikası uygulaması ve aynı tehdidin Türkiye'nin doğusunda da yaşanması tehlikesi.

Kurtuluş savaşını kazanmış Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün başlattığı reformlar sonucunda bağımsızlığını korumayı başarmış ve “Yurtta sülh, cihanda sülh” sloganı ile komşu ülkelerle sıcak ilişkiler kurmuştu. Fakat Atatürk hükümeti, Türkiye dışında büyük bir Türk varlığının gayet farkındaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden hemen sonra bağımsızlığını korumayı başaran Türkiye, dışındaki Türk halklarına açıkça yardım edemedi. Ancak

Azerbaycan'dan ve diğerk Türk ölkelerinden milli düşünürlerin Türkiye'ye sığınması, Türkiye dışındaki Türkleri unutmadığını gösterirdi. Nitekim, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin 27 Nisan 1920'de Sovyet Rusya'sı tarafından işgal edilmesi ve 1925 yılında İran'daki Kaçar hanedanının devrilmesinden sonra birçok Azerbaycan kökenli milli aydınlar kardeş Türkiye'ye sığındılar ve faaliyetleri döneminde Azerbaycan meselesini kamuoyu tarihine getirmeye çalıştılar. Türkiye hükümetinin kendileri için iyi şartlar yaratmış olması hatta o zamanlarda bile Azerbaycan'ı ne kadar önemseydiğinin bir göstergesidir. Türkiye kamuoyu tarihinde İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesinin oluşumunda önemli katkı sağlayan milli aydınları şu şekilde nitelendirebiliriz:

1. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurucuları
2. Türk milliyetçileri
3. Azerbaycan göçmenleri

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucuları, hem Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumunda hem de Türkiye Cumhuriyeti kamuoyu tarihinde İran Türkleri ve Güney Azerbaycan kavramının oluşmasında çok önemli rol oynadılar. Bağımsız Azerbaycan devletinin 27 Nisan 1920'de Sovyet Rusya'sı tarafından işgal edilmesinin ardından Cumhuriyet kurucusu olmuş milli aydınlarımız kardeş Türkiye'ye sığınarak Rusya'ya karşı ideolojik savaşlarını sürdürmekle kalmamış, Azerbaycan konusunu da gündemde tutmuş ve İran'da büyük bir Türk varlığını kanıtlamaya çalışmışlar. Türkiye kamuoyu tarihinde İran Türkleri kavramı ilk kez 1911 yılında M.E.Resultzade tarafından gündeme getirilmiş ve Güney Azerbaycan meselesini İran Türkleri çerçevesinde ele almıştır. Daha sonra bu alanda sürekli araştırmalar yaparak Türk toplumunda İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesini oluşturmaya çalışmış araştırmacılar Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurucularının yazılarına dayanmışlar. Bunların arasında Mehmet Emin Resultzade, Mirza Bala Memmedzade ve Ahmet Ağaoğlu'nu gösterebiliriz.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurucularından sonra, Türkiye kamuoyu tarihinde İran Türkleri ve Güney Azerbaycan sorununun oluşumunda en büyük katkı sağlayanlar Türk milliyetçileri olmuştur. Hatta Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucularından önce rahmetli Yusuf Akçura ünlü "Üç Tarz-ı Siyaset" eserinde İran Türkleri meselesine yer vermiştir (Akçura 2019: 24). Türkiye Cumhuriyeti kamuoyu tarihinde İran Türkleri kavramının ve Güney Azerbaycan meselesinin oluşmasında Türk milliyetçilerinin gösterdiği çabaları unutmamamız gerekir. Milliyetçi araştırmacılar İran türleri ve Güney Azerbaycan meselesini Türkçülük çerçevesinde incelemişler. Konuya katkı sağlamış Türkçülük hareketinin parlak yüzleri sayılan Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Nihal Atsız'ın isimlerini sayabiliriz.

Azerbaycanlı göçmenlerin kuzeyli-güneyli Azerbaycan meselesini Türkiye kamuoyu tarihinde gündeme getirmesinde gösterdiği çabaları özellikle takdir edilmelidir. Bunlar arasında Murtaza Nizamettin Tebrizli, Ahmed Caferoğlu ve Huseyn Baykara gibi önemli isimler vardır. Türkiye kamuoyu tarihinde Güney Azerbaycan terimi bilim literatürüne ilk kez M.N.Tebrizli tarafından getirildi (Tebrizli 1946: 8-9). H.Baykara'nın gençliği, Azerbaycan'da milli hareketin güçlenmesi ve bağımsız devlet geleneklerinin kurulması ile aynı zamana denk gelmiş ve 27 Nisan işgalinden sonra ise hayatını sonuna kadar Türkiye'de sürdürmüştür. Konu ile ilgili onun en büyük hizmeti, Türkiye kamuoyu tarihinde kuzeyli-güneyli Azerbaycan meselesini yeniden gündeme

getirmesi olmuştur. Prof. Dr. Ahmed Caferoğlu Azerbaycan'da doğmuş olmasına rağmen, çocukken yoğun tarihi gelişmeler sonucunda ailesi Azerbaycan'dan Türkiye'ye göç etti. Tanınmış araştırmacı, 1966 tarihli Türk Kültür Dergisi'nde yayınlanan "İran Türkleri" başlıklı makalesinde hem Kuzey hem de Güney Azerbaycan konusunu gündeme getirdi. Bahsettiğimiz önde gelen isimler Azerbaycan'ı hiçbir zaman unutmamış ve araştırmalarında Azerbaycan ile ilgili konuları Türkiye kamuoyunun gündemine geri getirmişlerdir.

Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucuları, Türk milliyetçileri ve Azerbaycan kökenli milli aydınlar araştırmalarında İran, Azerbaycan, Azerbaycan Türkleri, İran Türkleri, Azerbaycan'ın Türk Birliği'ndeki yeri, İran İnkılabı, Güney Azerbaycan, bölgenin coğrafi konumu, etnik kökeni ve diğer bu gibi hayati konuları inceleyerek hem Kuzey hem Güney Azerbaycan meselesinin Türkiye kamuoyu tarihinde hep gündemde tutmaya çalışmışlar. Sonuç olarak, gelecek araştırmacılar, bu yazarlara başvurarak İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesini yeniden incelemeye çalışmışlar.

İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesinin devamlı olarak incelenmesi, konu ile ilgili yayımlanan "Maduniyet", "Azerbaycan", "Güney Azerbaycan" ve "Aras" dergileri ve Mehmet Metin Ören, Metin Elendor, Ali Bademci, Ali Kafkasyalı, Mehmet Saray, Recep Albayrak, Sonay Ünal ve diğer önemli araştırmacıların yazıları İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesinin Türkiye kamuoyunda gündemde olmasını sağlamaktadır. Bugün İran'da yaşanan ufak bir olay bile Türkiye medyasında hemen yer alıyor. Bütün bunlar İran Türklerinin ve Güney Azerbaycan'ın Türkiye'deki önemini göstermektedir.

2. Neredir Güney Azerbaycan?!

Güney Azerbaycan arazisi farklı zamanlarda farklıydı. Bunu kanıtlamak için önce tarihsel kaynaklara bakmalıyız. Arapların Azerbaycan'ı ve İran'ı işgalinden sonra Abbasi Halifeliğinin yeni bir coğrafi idari bölümü kuruldu. Bu idari bölünmeye göre kuzeyde Derbent şehriden güneyde Hemedan'a kadar uzanan topraklar Azerbaycan coğrafyasına dahil edilmiştir (Al-Istakhri 1870: 180-181). Modern İranlı tarihçilerin neredeyse tamamı Azerbaycan'ın tarihi sınırlarını hep daraltmaya çalışıyorlar. Pehlevi döneminde uygulanan idari bölünme politikası bunu açıkça göstermektedir. Rehim Reisniya, Faslı coğrafyacı Şerif İdrisi'nin Hicri 549 yılında çizdiği haritaya göre Azerbaycan'ın tarihi topraklarını ve sınırlarını böyle göstermişti: Araz Nehri'nin güney kısmına "Bilad-i Azerbaycan", Araz ve Kür nehirleri arasındaki araziye "Yukarı Azerbaycan", Kür nehri ve dağlar arasındaki bölgeye ise "Yukarı Azerbaycan'ın devamı" denilebilir (Ræisniya 1371: 81). Ortaçağ boyunca birçok seyyah ve tarihçi bu toprakları Azerbaycan toprakları olarak adlandırmıştır. Safeviler döneminde İran federal bir imparatorluk olarak kuruldu ve 4 büyük vilayete bölündü. Azerbaycan da bu vilayetlerden biri ve merkez oldu. Azerbaycan'ın 1828'de bölünmesiyle Araz Nehri sınır haline geldi ve "Güney Azerbaycan" kuzeyde Araz Nehri'nden, batıda Osmanlı sınırından, doğuda Hazar Denizi'nden başlayarak güneyde Kum kentine kadar uzanan toprakları içine almaktaydı.

Kaçarların devrilmesi ve Pehlevilerin 1925'te İran tahtına geçmesiyle ülkenin federal yapısı tamamen değişti. İran Milli Meclisi, Rıza Han Pehlevi'nin talimatı üzerine, 1937'de ülkenin yeni bir idari-bölgesel bölünmesi hakkında bir yasa çıkardı. Yeni yasaya göre, ülke ilk olarak 10 vilayete,

1938'de 17 eyalete bölünmüştür (Tağiyeva vd. 2000: 55). Bu idari bölünmeyle Güney Azerbaycan toprakları büyük ölçüde küçültüldü. Tarihsel olarak Azerbaycan sınırları içinde yer alan Zencan, Kazvin, Hemedan, Azerbaycan'dan ayrılarak bağımsız eyaletler haline gelmiş ve Astara şehri Gilan'a, Save ise Tahran'a verilmiştir. Bütün bunlar kasıtlı olarak Türk karşıtı politikanın bir parçası olarak gerçekleştirildi. Güney Azerbaycan topraklarının Pehleviler tarafından bölünmesi bununla bitmedi. Daha sonra Irak sınırındaki Azerbaycan topraklarında ve tarihsel olarak Azerbaycan sınırları içinde yer alan yeni bir vilayet oluşturulmuş ve Kürdistan olarak adlandırılmıştır (Ören 1980: 6). Pehleviler, Kürtlerin Aryan ırkından olduğunu kabul eder ve onlar için tüm imkanları sağlayırdı. Kürdistan Eyaleti'nin Azerbaycan topraklarında kurulması aslında gelecekte etnik çatışma yaratmayı amaçlıyordu. Güney Azerbaycan'ın idari bölünme süreci 1993 yılında da gerçekleştirildi. Bunun da malum bir nedeni vardı. Kuzey Azerbaycan 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandı. İran devleti Kuzey Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından çok korkuyordu. Çünkü Doğu Azerbaycan Eyaleti Azerbaycan Cumhuriyeti sınırında bulunuyordu. Bu nedenle İran hükümeti Erdebil'i mantıksız nedenlerle Doğu Azerbaycan Eyaletinden ayırdı ve onu bağımsız bir eyalet haline getirdi. Ancak Azerbaycan ordusunun 27 Eylül 2020'de başlattığı İkinci Karabağ Savaşı, Ermeni işgalcileri Azerbaycan-İran sınırından çekilmeye zorladı. Azerbaycan Cumhuriyeti yeniden İran'ın Azerbaycan ismini taşıyan Doğu Azerbaycan Eyaleti ile sınır oldu.

Şu anda İran'ın idari bölümüne göre Azerbaycan Türkleri Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Kazvin, Hemedan eyaletlerinde, Save ve Astara ilçelerinde çoğunluktadır. Ancak Azerbaycanlılar, İran'ın Merkezi, Kum, Tahran, Gilan ve Kürdistan eyaletlerinde de yaşıyorlar. İran'ın başkenti Tahran'da çok sayıda Azerbaycan Türkünün yaşadığını belirtmek de çok önemlidir (Shaffer 2000: 8). Tahran şehrine ilk defa Ağa Muhammed Şah Kaçar tarafından İran'ın başkenti statüsü verilmiş ve o günden bu yana bu statüsünü korumaktadır. Pehlevi döneminde Azerbaycan şehirlerinin ekonomik açıdan ihmal edilmesi, birçok Azerbaycanlının Tahran'a göç etmesine neden oldu. Ancak Azerbaycanlılar tarihsel olarak Tahran'da yaşamışlar. Ünlü tarihçi Jean Paul Roux bile Tahran'ı bir Azerbaycan kenti olarak nitelendirmiştir (Roux 2007: 462). Son yıllarda, resmi olmayan tahminler Tahran nüfusunun yarısından fazlasının Türk olduğunu gösteriyor. Tarihi kaynaklara göre Güney Azerbaycan toprakları, güneyde Hemedan, Arak, Save, Tahran hatları, kuzeyde Araz Nehri, doğuda Hazar Denizi ve Gilan vilayeti, batıda Türkiye Cumhuriyeti arasındaki toprakları kapsamaktadır (Tağiyeva vd. 2000: 66). Bu sınırlar içinde yer alan aşağıdaki iller "Güney Azerbaycan" topraklarını oluşturur.

1. Doğu Azerbaycan eyaleti
2. Batı Azerbaycan eyaleti
3. Erdebil eyaleti
4. Zencan eyaleti
5. Kazvin eyaleti
6. Hemedan eyaleti
7. Astara ilçesi
8. Save ilçesi

Son yıllarda İran Türkleri ve Güney Azerbaycan üzerine yapılan sürekli ilmi araştırmalar Azerbaycanlıların İran'da daha geniş bir alanda yaşadığını göstermektedir. Tarihçi Recep Albayrak, 2012 yılında Ankara'da yayınlanan “Türklerin İranı” adlı kitabında bu konuya net bir açıklık getirdi. Albayrak'ın çalışmasında Güney Azerbaycan toprakları 3 ana bölgeye ayrılmıştır: Dar'üs-Saltana Azerbaycan'ı, Hamse Azerbaycan'ı ve Cibal Azerbaycan'ı (Albayrak 2013: 190). Bugün İran'da yaşayan Azerbaycanlıların yaşadığı yerlere dikkat edersek söz konusu bölgelerde onları görebiliriz. Bir başka Türk tarihçi Ali Bademci de R. Albayrak'a atıfta bulunarak “İranda Türklerin Bin Yılı” adlı kitabında aynı fikirleri savunmuştur (Bademci 2018: 664). Şimdi adları geçen bölgelerde bulunan eyaletlere bakalım:

- Dar'üs-Saltana Azerbaycan'ı – Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Gilan, Kürdistan eyaletleri;
- Hamse Azerbaycan'ı – Zencan və Kazvin eyaletleri;
- Cibal Azerbaycan'ı – Kirmanşah, Hemedan, Merkezi, Luristan, Kum, Tahran və Elbruz eyaletleri.

Yukarıda göstermiş olduğumuz ayaletler Güney Azerbaycan coğrafyasını kapsamaktadır.

Kaynak: Ali Kafkasyalı, “İran Coğrafyasında Türkler”, BİLGEOĞUZ, İstanbul 2011, s. 51

Yukarıda belirtilen bölgelerden Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Kazvin, Hemedan eyaletleri, Save ve Astara ilçelerinin yüzölçümü 174.670 km²'dir ve 1997 istatistiklerine göre bu bölgelerin toplam ahali yaklaşık 10.9 milyondur. Bu vilayetlerin nüfusunun büyük çoğunluğu Azerbaycan Türkleridir. Ancak, İran'ın idari bölümünde Azerbaycan toprakları pahasına oluşturulan Kürdistan Eyaletinin kapsadığı alanı ve Merkezi, Kum ve Tahran eyaletlerinde yaşayan Azerbaycan Türklerinin toplam sayısını da dikkata alırsak Güney Azerbaycan'ın coğrafi olarak daha büyük bir alanı kapsadığını və daha büyük nüfusa sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç

Gördüğümüz gibi, Güney Azerbaycan meselesine farklı yaklaşım ve bakış açısı olmuştur. Türkiye kamuoyunda İran Türkleri ve Güney Azerbaycan meselesinin oluşmasında önemli yerin Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurucularına ve Türk Birliği düşüncesini savunan Türkçülere ait olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Onlardan esinlenerek Türk araştırmacılar da bu konuya İran Türkleri çerçevesinden bakmışlar. Bu konu ile ilgili araştırmalarda uzun yıllar Türkiye'de Güney Azerbaycan terminolojisi değil, İran Azerbaycanı tanımlaması daha çok kullanılmıştır. Lâkin 1940'li yıllardan başlayarak M.N.Tebrizli, daha sonralar H.Baykara ve Prof. Dr. A.Caferoğlu gibi Azerbaycan uyruklu araştırmacılar ilmi edebiyatta Güney Azerbaycan terminolojisini sıkı olarak kullanmaya başlamışlar. Bundan sonra İran Türkleri konusunda yapılan devamlı araştırmalar kamuoyunun dikkatini yeniden bu meseleye çekmiştir.

Konu ile ilgili yapılan devamlı araştırmalar son dönemde Güney Azerbaycan meselesinin

Türkiye’de güncel bir konu haline geldiğini gösteriyor. İran’da son bin yılda Türklerin yönetimde olması Türkiye kamuoyunda dikkat çeken ve belirgin ifade edilen meselelerden biridir. Kamuoyu tarihinde bu konu ilk oarak Azerbayca Halk Cumhuriyetinin feal kurucularından ve ulusal aydınlarımızdan biri olan rahmetli Ahmet Ağaoğlu tarafından çalışılmıştır. Bu çalışmaların ışığında Türkiyeli alim Ali Bademci’nin “İran’da Türklerin bin yılı” adlı büyük hacimli eseri basılmış ve konuya aydınlık getirmiştir. Sonuç olarak Türkiye kamuoyunda İran Azerbaycanı tanımlaması ile birlikte Güney Azerbaycan terminolojisine de üstünlük verildiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Akçura, Y. (2015). *Türkçülük, türkçülüğün tarihi gelişimi*. İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık
- Akçura, Y. (2019). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Albayrak, R. (2013). *Türklerin İranış* Ankara: Berikan Yayınları, C. I-2
- Al-Istakhri (1870). *Kitab al-masalik wa-al-mamalik*. ed. M.J. de Goeje, Leiden: Brill
- Al-Tabari (1991). *History*, Volume XXXIII, English translation by C.E.Bosworth, State University of New York Press.
- Bademci, A. (2018). *İranda Türklerin Bin Yılı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Baykara, H. (1978). *İran İnkılabı ve Azatlık Hareketleri*. İstanbul: Emek Matbaacılık Tesisleri
- Bayramzadə, S., Rüstəmov, R. (2017) *Türkiyənin “Yeni Şafak” qəzetinin baş redaktoru İbrahim Qaraqülə cavab*. Bakı: Respublika qəzeti, No. 53 (5796)
- Kafkasyalı, A. (2011). *İran Coğrafiyasında Türkler*. İstanbul: BİLGEOĞUZ
- Ören, M. M. (1980). *İran Türkleri Hüriyyət Hareketleri*. Gırne: Mars Matbaası
- Rəisniya, R. (1371). *Azərbaycan dər sir-e tarix*. c. 1. Tehran
- Roux, J.P. (2007). *Türklerin Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Rumlu, Həsən (2017). *Əhsənüt-Təvərix*. Azərbaycan dilinə tərcümə (Oqtay Əfəndiyev və Namiq Musalı), Bakı: KASTAMONU.
- Sarısaman, S. (1995). *Ömer Naci Bey Müfrezəsi*. Cilt IV. Ankara: Atatürk Yolu Dergisi
- Saray, M. (1995) *Türk-İran İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Shaffer, B. (2002). *Borders and Brethren: Iran and the challenge of Azerbaijani identity*. Cambridge Massachusetts: Harvard University
- Tağıyeva, Ş., Rəhimli Ə., Bayramzadə S. (2000). *Güney Azərbaycan*. Bakı: Orxan
- Təbrizli, M.N. (1946). *Bugünkü Azərbaycan Davası esas ve sebepleri*. İstanbul: Gün Basımevi

KAMUSAL BİNALARIN DİJİTAL SERGİLEME ALANLARINA DÖNÜŞMESİ: MAPPING PROJELERİ

Elvan TEKİN*

(ORCID: 0000-0001-2345-6789)

Makale Gönderim Tarihi

01.03. 2020

Makale Kabul Tarihi

26.11.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: TEKİN, E., “Kamusal Binaların Dijital Sergileme Alanlarına Dönüşmesi: Mapping Projeleri”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1, (February 2021): 74-91.

APA: TEKİN, E. (2021). “Kamusal Binaların Dijital Sergileme Alanlarına Dönüşmesi: Mapping Projeleri”, *Bengi: Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Year: 4, Volume: I, No: 1: 74-91.

Özet

21. yüzyılın dijital tasarımları yeni sergileme biçimlerine de ilham kaynağı olmuştur. Mekânlardan sokağa taşan sergiler, günümüzde farklı bir boyuta taşınarak kamusal binaların duvarlarında kendilerine yer bulmaya başlamıştır. Bunun en önemli örneklerini ise “Mapping” projelerinde görmek mümkündür. Mapping projeleri, seçilen sergileme alanının fiziksel özellikleri gözetilerek, mekâna uyarlanan 3B dijital tasarımlar olarak adlandırılmaktadır.

Mapping uygulamalar, kamusal binaların yüzeyinde oluşturduğu farklı algılama biçimleriyle günlük yaşama adapte olurken, izleyiciyi de farklı tasarım sorgulamaları içerisine çekmektedir. Bu araştırmayla birlikte Mapping’in, dijital sergileme biçimlerine yapmış olduğu katkı örnekler üzerinden incelenecek ve bu yeni sergileme biçiminin günümüz sanatını taşıdığı nokta gözler önüne serilecektir. Araştırmanın yöntemi literatür taraması ve betimsel analizdir. Araştırmanın yeni bir kavram olan mapping tasarımını tanıtmayı, farklı tekniklerle melez bir dil yaratan dijital tasarım anlayışına ilgi duyan araştırmacı ve tasarımcılara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mapping, dijital tasarım, kamu binaları, sergileme alanı.

* Dr. Öğretim Üyesi, Frat Üniversitesi, elvankanmaz@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-2345-6789>

Transformation Of Public Buildings Into Digital Exhibition Areas: Mapping Projects

Abstract

Digital designs of the 21st century have also inspired new forms of exhibiting. Exhibitions overflowing from the indoor spaces to the street have been moved to a different dimension and started to attain a place on the walls of public buildings. The most important examples of this situation can be seen in "Mapping" projects. Mapping projects are named as 3D digital designs adapted to the space considering the physical properties of the selected exhibition area.

Mapping applications are adapted to daily life with the different perception forms that they are creating on the surface of public buildings while attracting the audience to different design inquiries. The contribution of mapping to the digital display forms will be examined through examples and the point where this new exhibition style carries today's art will be revealed with the help of this research study. The method of the study is literature review and descriptive analysis. The study introduces a new concept; mapping design, therefore, it is believed that it will serve as source for the researchers and designers who are interested in the concept of digital design that creates a hybrid language with different techniques.

Key Words: Mapping, digital design, public building, exhibition area.

Giriş

Sanat, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bilindik form ve kalıpları yıkmaya üzerine bir anlayışla oluşturulmuştur. Dünyanın yaşadığı vahşi savaşlar ve sonucunda gerçekleşen ölümler, açlık, sefalet ve ortaya atılan psikanalitik yaklaşımlar, sanatın doğasını etkilemiştir. Sanat bu yıkıcılığa ve kötücül yaklaşıma uygun bir şekilde saldırganlaşmış, galerilerden seçkin davet ve toplantılardan, daha doğrusu belirli bir zümrenin boyunduruğu kurtulmuştur. Kendi formunu ve buna bağlı olarak sunumunu bambaşka bir zemine oturttuğunu söylemek gerekir. Artık amaç mükemmel ve biricikliği göstermekten çok, kusurlu olanı ve yıkıcılığı gözler önüne sermektir. Sanatın yıkılması gereken bir olgu olduğunu avazı çıkana kadar bağırarak sanatçıları olmuş fakat bu anarşist tavır sanatın kendisini değil, etrafındaki sınırları yıkmış ve farklı bir boyuta taşımıştır. Haliyle sanat nesnesinin sergileme biçimleri değişmiş, alışılmadık dışı çıkmıştır. Burada farklılaşan sanat formlarından Arte Poverayı, Video Art'ı, Eat Art'ı, Performans Sanatını, Fluxus'u ve daha pek çok sanat hareketini görüyoruz. 2000'li yıllarda sanat hareketlerini; bilim kurgu filmleri, kitaplar, cyberpunklar, uzay seyahatleri, matematik ve mühendislik alanları etkilemiş, melez bir dil yaratarak multidisipliner bir yapı içine evrilmiştir.

1. Araştırmanın Yöntemi

“Kamusal Binaların Dijital Sergileme Alanlarına Dönüşmesi: Mapping Projeleri” isimli

araştırma konusu, özellikle 20. Yüzyılın etkileşimsel sanat formları içerisinde yer almaktadır. Uygulanmaya başlayalı yaklaşık olarak 5-6 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bundan dolayı henüz yeteri kadar yazılı ve teknik kaynak bulunmamaktadır. Araştırmaya konu edilmesinin bir nedeni de alandaki bu eksikliği gidermeye yöneliktir. Araştırmanın yöntemini literatür taraması ve betimsel yöntem oluşturmaktadır.

2. Hareketin Dijital İnşası

Sanatın geleneksel halinin durağan olduğunu, zamanda bir anı yakaladığını ve temsil ettiğini ifade etmek gerekir. Geleneksel sanat yapısı, kendi içerisinde bir ışık kaynağı kullanmaya ihtiyaç duyar. Elektronik ve dijital medya ise geleneksel sanatın durağan halinden uzaklaşarak, sanata kendi ışığını üretme imkanı sağlamaktadır. 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren sanatçılar, hareket ve zamanı birleştirmek adına neonlar, floresanlar, lazer ve farklı elektrik ışık biçimlerini kullanmışlar, müzik ve sinemanın genel olarak temelinde yatan paralel zaman doğrusunu sanat üretimine aktarmaya başlamışlardır. Deneysel olarak gerçekleştirilen müzik ve ses unsuru, çağdaş sanat pratiği içerisinde özellikle dijital medyayla bir dirsek temasına girmiş, bütünlüşme yaşamıştır. Sanatçılar, hareketi ve zamanın görsel platforma bıraktığı izdüşümün yanı sıra, ışığın nesnelere üzerindeki etkisini ve sanat eserine sağladığı aydınlık ile iki boyutlu zemini üç boyutlu plana çekecekleri bir illüzyon ortaya çıkarmıştır. Yani, bilim ve mühendisliğin iç içe geçişi, hareket ve ışık unsurunun kendi bünyesinde barındırdığı potansiyeli gören sanatçıları ve üretimlerini derinden etkilemiştir. Yıl bazında bir incelemeye gidilecek olursa, 1968 yılı ile birlikte sergiler yayınlar açısından hareket, zaman ve ışığı sanat üretimlerinde yaygın şekilde görüldüğü bir zaman olmuş ve elektronik, dijital sanat açısından dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. 1970'lerde ise hareket, ışık ve zaman sanat platformunun başat öğeleri konumuna erişmiştir. Bununla birlikte, bu üç öğenin nimetlerinden faydalanmak üzere sanatçılar, zamanı eğip bükmeye, sesi devinimsel bir araç olarak kullanmaya ve hareketi de bu devinimi görünür kılacak bir yapıya çekmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren günümüze değin yaşanan en ilginç gelişme ise, sanatçıların elektronik medyayı çeşitli enerji formları ile birlikte dönüşüme uğratmaya başlamalarıdır (Shanken, 2012). Bu değişik yapı günümüzde insan unsurunu da sanat alanına dahil edecek, onu bu oyunu oynamaya ikna edecek bir yapıya büründürmüştür.

1990'lı yıllarda bilgisayar destekli 3B tasarım yazılımı ve hızlı bir şekilde prototip ortaya koyacak teknolojinin gelişmesi, sanatçılara 3B objeleri kodlayarak üretmelerine olanak sağlamıştır. Dijital dünyanın sağladığı nimetler neticesinde tasarımcılar sanata deneysel olarak daha fazla yaklaşabilmişlerdir. Ancak dijital sanatı üretme ve bunu kurgulandığı şekilde yansıtma, sergileme işi hiç de kolay bir iş olmamıştır. Kendi yapısal özelliğinden kaynaklanan bir takım sergileme zorlukları geleneksel sergileme biçimlerine hem karşı koymakta hem de kendimi sunumunun inşasını gerçekleştirmektedir. Sanatın dijitalleşen yüzü melez bir yapıyı desteklemekte ve multidisipliner alanı gerekli kılmaktadır. Böylece mühendislik, matematik, kod yazımı, tasarım gibi alanlar iç içe geçmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan mapping projelerinin bahsi geçen bu melez yapının bir ürünü olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

3. Bir Tasarım Unsuru Olarak Mapping

Hareketli görüntünün bir görüntüleme cihazı ile izleyici kitlesine sunumu, sayısal bir ortamda yaratılan grafiksel içeriklerin üretilmesi zaman içerisinde gelişen teknik ve donanımlarla mümkün olmuştur. Kelime anlamı ile mapping, bir yüzeyi haritalayarak sayısal ortamda oluşturulmuş tasarımı gerçek bir ortama aktararak sunma ya da video eşleme tekniği olarak açıklanabilir. “Nesnelerin ışık ve görsellerle canlandırma işi uzun zamandır binlerce isimle sibirli bir aktivite olarak sunumu gerçekleştirmiştir. Video eşleme, projeksiyon haritalama, 3d haritalama, dijital imza, lazer projeksiyonlar... Sanat kuramı video mappingi nasıl görüyor? Tasarım, film, video, video sanatı, performans veya sanat ya da ne?” (<https://lumitrix.eu/2019/10/30/how-does-art-theory-not-handle-projection-mapping/>). Gerçek dünyanın karmaşık ya da durağan yüzeyleri üzerine yansıtılan, izleyicinin algısını alaşağı etmek için kurgulanan bu farklı boyut oldukça etkileyici ve yenilikçi bir yapı sergilemektedir. Bilim, teknoloji ve tasarım ortak bir yapı oluşturmakta, fiziksel gerçekliği ile izleyici karşısına çıkmaktadır. 3B yapılar üzerinde bambaşka farklı bir boyut, değişik desen ve ses kombinasyonu ile tasarımcı var olan gerçekliğe yeni bir alternatif oluşturma yoluna gitmektedir.

Dijital yapının bir nevi ara yüzü olarak varlık gösteren ve çağdaş bir tasarım tekniği sunan mapping projeleri; hem uzamsal, hem mekânsal yerleştirmeyi destekleyen, hem de endüstriyel açıdan geliştirilmiş bir tasarım biçimini artırılmış gerçeklikle birleştirmektedir. Böylece video sanatını hareketli grafikleri bünyesinde barındıran, farklı dijital yazılımlara gerek duyan bir çeşit eşleme tekniğidir (Baskın, 2018; 29). Canlı olarak yayınlanan spor etkinliklerinde, Olimpiyat müsabakalarının açılış törenlerinde, tiyatro gösterilerinde, konserlerde, tematik öğeler bulunduran parklarda, enstalasyonlarda, oldukça yaygınlaşmaya başlayan mapping gösterileri, estetik bir araç olmakla birlikte daha özgür ve alt metne sahip tasarımları izleyici beğenisine sunan bir çeşit iletişim ve sanat platformu olarak kabul edilmektedir (<https://www.tymhomes.com/video-mapping-projection-as-art/>).

Video eşleme işi, 3B hareketli görüntülerin, videoların, hazırlanan tasarımlarda değişik bir yansımaya yaratacak biçimde değiştirilerek, kamusal binalara, alanlara, hareketli veya hareketsiz nesnelere yansıtılarak, tasarım alanında ve güncel sanat pratiklerinde yeni bir yol oluşturduğu tartışılmaz bir gerçektir (Bkz. Görüntü 1). Özellikle ses ve görüntü arasında bağlantı kurarak kendi sunumunu yapan bu tasarımlar, izleyiciye farklı sorgulama alanları açmaktadır.

Görüntü 1: HeavyM Software tarafından araba yüzeyi üzerine hazırlanan Mapping. “Automotive Art”. **Kaynak:** Youtube, (2018) <https://www.youtube.com/watch?v=RYZ-n21mLk8>

Görüntü 1: HeavyM Software tarafından araba yüzeyi üzerine hazırlanan Mapping. “Automotive Art”. **Kaynak:** Youtube, (2018) <https://www.youtube.com/watch?v=RYZ-n21mLk8>

“Bilinen gerçeklik geleneksel yapı üretimini sürdürürken, başka bir gerçeklik farklı bir mimarlık üretmek vasıtasıyla sanallığı tanımlayıp, geleneksel üretim araçlarından farklı bir dil benimseyerek üretilen ortam ve üretim sonucunun da soyut simgelerden meydana gelmesine olanak tanımaktadır” (Uluoğlu’ndan akt. Gökçen, 2016; 12). Video eşleme ile birlikte, geleneksel projeksiyon yansıtım teknikleri kullanmak yerine, hazırlanan görüntü, sayısal bir alanda yeniden boyutlandırılabilir ve görüntünün açısı, yüzeyi, detayları tekrardan ele alınabilmektedir. Burada önemli olan unsur; hazırlanan görüntünün yansıtılması istenen alana özel olarak hazırlanması ve birebir maskelenerek üst üste oturtulmasıdır. Görüntünün yansıtılacağı yüzeye ışık düşürülerek tasarım süreci ve sunumu tamamlanmaktadır (Ekim’den Akt. Baskın, 2018; 34).

4. Mappingin Kullanım Alanları

Mapping, yani video eşleme tekniğinin birbirinden farklı uygulama biçimleri ve yansıtım olanakları vardır. Video eşleme oluşturulurken sabit bir yüzey üzerine yalnızca yansıtılacak alan gözetilerek kurgulanmış, dış etkenlerden bağımsız bir projeksiyon yansıtımı söz konusu olmaktadır, kimi eşleme uygulamalarında ise eşlenen yüzey, hareketi kendi içinde barındırmakta ve değişkenliği hesaplanarak, sensörler yardımıyla sunumu gerçekleştirilmektedir (Bkz. Görüntü 2).

Görüntü 2: Kullanıcı ile etkileşime giren mapping projesi (Dome projection / Daniel Stryjecki)

Kaynak: Youtube, (2017) <https://www.youtube.com/watch?v=zrF52zww284>.

Böylece video eşlemedeki başat öge; dış etkenlerin değişkenliğidir. Burada sanatçı, izleyici ve sanat üçlüsünün ciddi bir etkileşim içerisinde olması ve izleyicinin sanat alanına dahil olması söz konusudur. Video eşleme tekniğiyle yüzeyleri etkileyici efektlerle, hareketli grafik öğelerle ve animasyonla kaplamak mümkün olduğu için çeşitli alanlarda uygulanabilmektedir. Araçlar, billboardlar, heykeller, dev sinema perdeleri, ürün tanıtımları hatta insan bedenleri bile yansıtım yüzeyi olarak kullanılmaktadır. Tasarımcıların çok geniş bir hayal gücü olsa bile genel olarak uygulama alanlarında ortak bazı noktalar görülmektedir;

- Mimari alanda,
- Reklam tanıtımlarında,
- Sanatsal üretimlerde,
- Masa üzerinde herhangi bir nesneyi merkeze alarak hazırlanmış çalışmalarda
- Eğitim ve öğretim etkinliklerinde yaygın bir biçimde kullanılmaktadır (<https://www.iberdrola.com/culture/videomapping>).

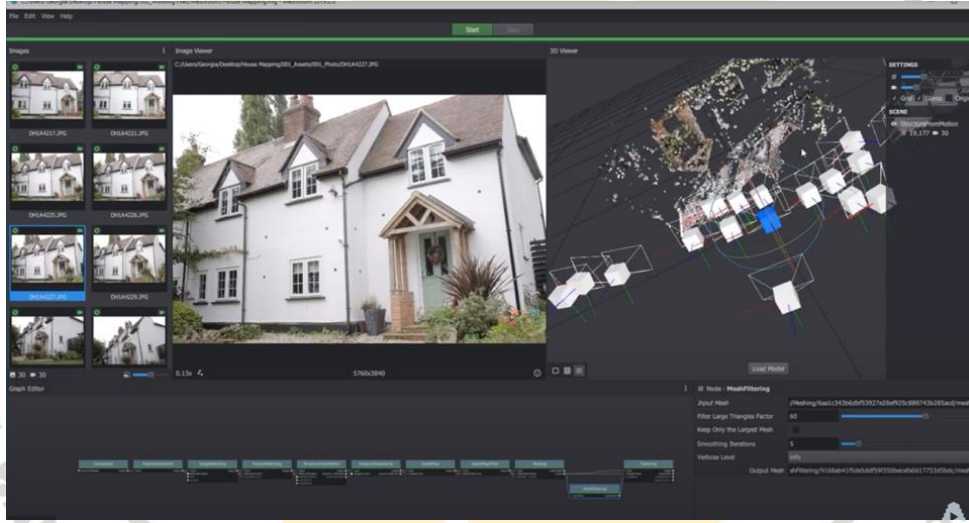

5. Mapping Projeleri Kamusal Alana Nasıl Uygulanır?

Mapping projelerinde statik veya hareketli dijital medya içeriğinin, geleneksel düz bir ekranla sınırlı kalmak yerine, hayal edilen hemen hemen her yüzeye yansıtılmasına olanak tanır. Medya görüntüsü; mimari, ulusal anıtlar, su, arabalar, uçaklar, set parçaları, tarihi binalar veya kalıntılara, cam ve hatta insan gibi canlılar üzerine tasarlanabilir. Nesnenin doğal formundan kaynaklanan özellikleri, yansıtılan dijital medyaya entegre hale getirilerek oluşturulur (<https://www.tymhomes.com/video-mapping-projection-as-art/>). Mapping Projelerinin tasarlanıp uygulamaya geçme aşaması genellikle dört ya da beş aşamadan oluşmaktadır.

5.1. Nesnenin Haritalanması

Bir binanın cephesi veya gösterinin yansıtılacağı alan fotoğraflanarak dijital ortama aktarılır, yüzeyin planı çıkarılarak haritalanır (Bkz. Görüntü 3).

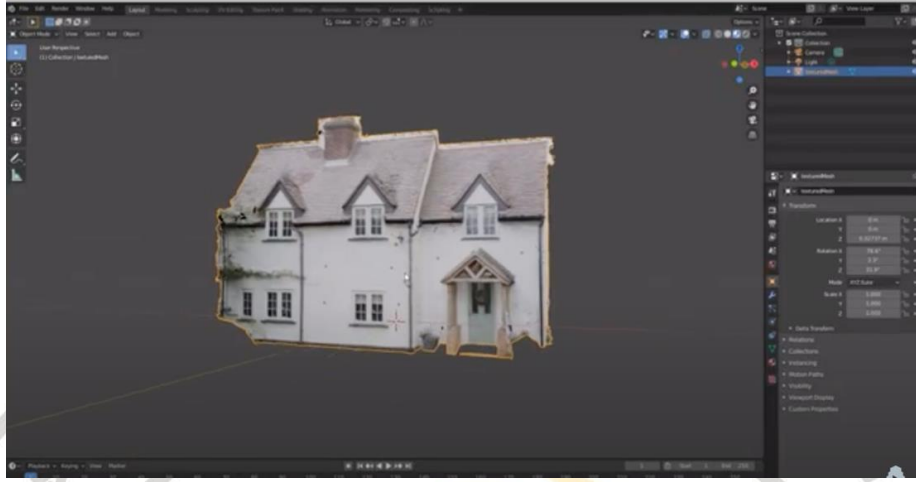

Görüntü 3: Binanın haritalanması **Kaynak:** Youtube, (2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=VGPrRG-2I4>

5.2. Dijital Ortamda 3B Modelleme Yapılması

Sonraki aşamada yapının haritalanan yüzeyinin; oran-orantısı, düzensizlikleri, boşlukları, kısacası yapının tüm gerçekliğiyle ele alınarak 3B bir program kullanılmasıyla dijital ortamda yeniden canlandırılır (Bkz. Görüntü 4).

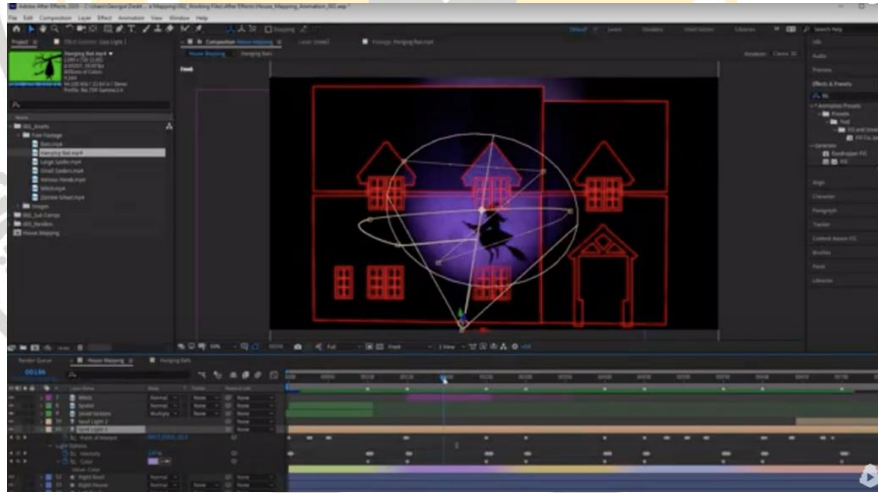

Görüntü 4: Dijital ortamda 3B modelleme

Kaynak: Youtube, (2020) <https://www.youtube.com/watch?v=q12XzEa8bxw>

5.3. Görüntüler Oluşturmak

Sanatçının seçkin hayal gücü, haritalanan alanda ne tarz bir tasarım izleneceğini belirler ve var olan boyutun da ötesine taşıyarak izleyiciyi derin bir fantezi dünyasının içerisine dahil eder (Bkz. Görüntü 5).

Görüntü 5: Tasarımın oluşturulması. **Kaynak:** Youtube, (2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=Q-Qs7ARwEv4>

5.4. Görüntülerin Çıktısını Kaydetmek

Sayısal ortamda hazırlanan tasarımlar, son aşamasına getirildikten sonra Adobe Premiere gibi bir programda kurgusu bitirilir ve geçerli bir video formatı oluşturularak render alınarak çıktısı oluşturulur.

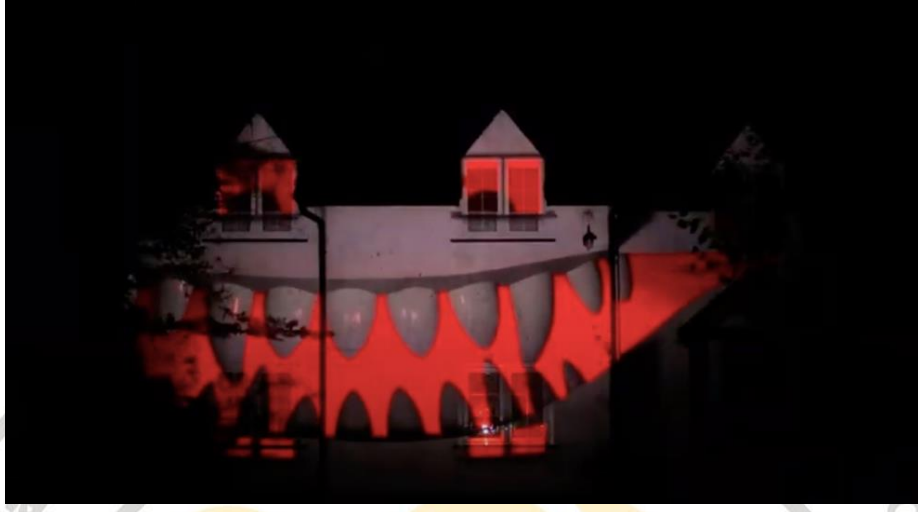
5.5. Yüzey ve Görüntüyü Senkron Haline Getirmek

3B animasyonlar, haritalaması yapılan yüzeye birebir yansıtılır ve izlenen görüntünün izleyicide gerçeklik algısı yaratması için gerekli ayarlamalar yapılır (<https://www.iberdrola.com/culture/videomapping>), (Bkz. Görüntü 6).

Görüntü 6: Yansıtma yapılacak alan üzerine tasarım oluşturulması.

Kaynak: Youtube, (2020) <https://www.youtube.com/watch?v=q12XzEa8bxw>

Görüntü 6: Yansıtma yapılacak alan üzerine tasarım oluşturulması.

Kaynak: Youtube, (2020) <https://www.youtube.com/watch?v=q12XzEa8bxw>

6. Hangi Programlar Kullanılır?

Mapping projelerinde oldukça yaygın kullanılan programlar; Adobe After Effects, Autodesk Maya, 3ds Max ve Maxon Cinema 4d gibi yazılımlarla hareketli görüntüler üretiliyor ve “Mac OSX işletim düzeni için hazırlanmış ve mimari yapıtlar üzerine yapılacak olan eşleme çalışmalarına odaklanmış olan The MadMapper yazılımı, sahne düzenleme fikri üzerine geliştirilen VJ’lik (Virtual Jockey) yazılımı olan Resolume Arena programı, çok kanallı video miksing imkanı sunan VPT (Video Projection Tool) yazılımı, birden çok projeksiyon cihazını aynı anda kontrol edebilmeyi sağlayan TorsionBlend programı, 3 boyutlu grafikleri düzenleme, sayısal ortamda ışıklandırma, kamera kalibrasyonu gibi özellikleri sayesinde 3 boyutlu objeler üzerine yansıtım tekniklerine odaklanmış olan MWM (Multi Window Mapper) programı, Adobe After Effects programı içerisinde çalışabilme imkanı sunan Millumin eklenti (plug-in) yazılımı ve büyük ölçekli sahne düzenlemeleri için medya sunucusu desteği sağlayan MXWendler yazılımları yaygın olarak kullanılan başlıca video projeksiyon eşleme programlarıdır” (Alpay, 2015; 04).

7. Kamusal Binalarda Yer Alan Mapping Projeleri

Mapping projeleri, daha önceki başlık altında belirtildiği üzere, pek çok farklı yüzeye uygulanabilen, reklam tanıtımlarında, mimari yapılarda veya herhangi hareketli bir alan üzerine konumlandırılan çalışmalardır. Araştırmanın ana noktasını oluşturan kamusal binalarda yer alan mapping projeleri, geniş kitlelere hitap etmesi, görünürlüğünün daha fazla olması sebebiyle oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu başlık altında günümüzde dikkat çeken kamusal binalara uygulanan mapping projelerine ait örneklere yer verilmiştir.

“St Mary's Cathedral” Projesi

TDC Şirketi tarafından hazırlanan geniş formatlı video mapping projesinde Sidney için Noel'in derin anlamlarını içinde barındıran öğelere sahip bir tasarım oluşturulmuştur (Bkz. Görüntü 7). Projenin başarılı bir biçimde sonuçlandırılması için 75 metrelik bir arka plan üzerine 17.640.000 piksellik hareketli grafikler tasarlanmıştır. Bu görüntülerin HD olarak yansıtılmasını sağlayacak 2 TB gücünde bir bellek, 48 işlemcili bir sayısal ortam gücüne ve 144 GB değerinde bir RAM'e ihtiyaç duyulmuştur. Bir Ipad ile uzaktan bütün tasarım akışı kontrol edilmiştir. Etkinliğin içeriklerini ve prodüksiyon gibi unsurlarını yöneten AGB Event Firması'ndan Anthony Bastic, burada oluşturulan tasarımların ışığa ve yaşama dayalı üç farklı tema etrafında şekillendiğini belirtmiştir (<https://www.installation-international.com/technology/tdc-video-projections-light-up-sydney-landmarks-for-christmas>).

Görüntü 7: St Mary's Cathedral'i **Kaynak:** Installation, (2015) <https://www.installation-international.com/technology/tdc-video-projections-light-up-sydney-landmarks-for-christmas>

Paolo Buroni

İtalyan multimedya sanatçısı Paolo Buroni, halka açık meydanlarda yer alan mimarilere video mapping çalışmalarını özellikle de klasik sanata dair olan görüntüleri yansıtmıştır. Gösterimleri

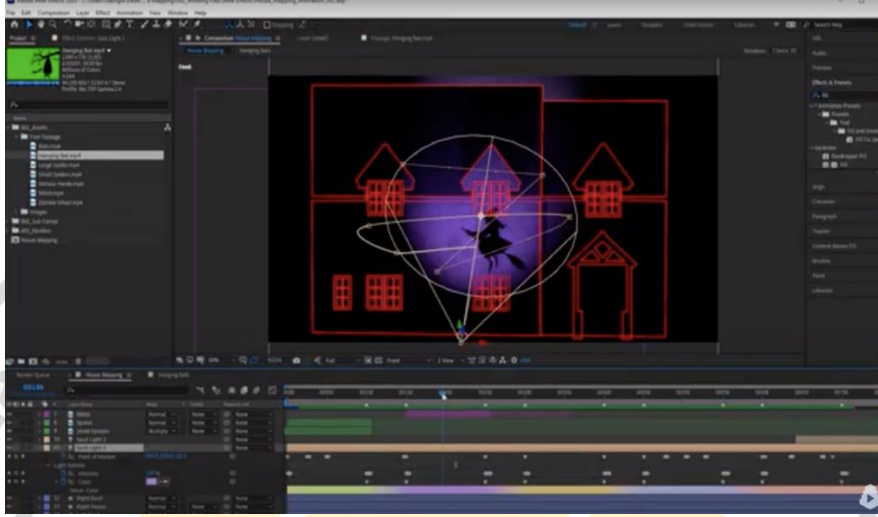

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

özellikle de Venedik Bienali, Nürnberg, Budapeşte, İstanbul, Paris ve Seul'de sergilenmiştir.

Görüntü 8: Paolo Buroni **Kaynak:** Weburbanist, (...) <https://weburbanist.com/2014/12/24/light-art-looms-large-10-artists-project-illuminated-images/>

“Interconnection”

Yönetmenliğini Antonin Križanić, Görsel Tasarımını; Antonin Križanić, Dávid Vígh, Yapımcılığını: István Dávid'in ve Animasyonlarını da; Antonin Križanić, Dávid Vígh, Viktor Visek,

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

Csaba Világosi, Máté Fekete, Miklós Már üstlendiği bu ödüllü mapping projesinde; ekip özellikle fon olarak seçilen Parlamento Sarayı'nın geometrik formlarından yola çıkılarak, çağdaş, fizik ve kimyadan yararlanan öğelerle donatmayı hedeflemişlerdir (Bkz. Görüntü 9). Özellikle evrenin en küçük yapı biriminin bile diğer unsurlarla bağlantı halinde olma düşüncesi ve gezegenin, dünyanın kısacası bu koskoca devranın bir parçası olma fikrinden yola çıkılarak proje gerçekleştirilmiştir (<https://www.youtube.com/watch?v=a1v4W95wJnM>).

Görüntü 9: Interconnection. **Kaynak:** Youtube, (2015)
<https://www.youtube.com/watch?v=a1v4W95wJnM>

Görüntü 9: Interconnection. **Kaynak:** Youtube, (2015)
<https://www.youtube.com/watch?v=a1v4W95wJnM>

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

Görüntü 9: Interconnection. **Kaynak:** Youtube, (2015)

<https://www.youtube.com/watch?v=a1v4W95wJnM>

“Axioma”

11 Şubat - 14 Şubat 2016 tarihleri arasında Barselona, Santa Eulàlia onuruna popüler LLUM BCN festivali düzenlenmiş “Fiesta Mayor'u” kutlanmıştır. Onionlab isimli genç ve yenilikçi bir tasarım stüdyosu, Plaça del Rei'de görülebilen, oldukça etkileyici bir 3D stereoskopik haritalama olan “Axioma”yı tasarlamışlardır (Bkz. Görüntü 10), (<https://www.youtube.com/watch?v=CpRLwLcLHNA&t=151s>).

Görüntü 10: Axioma

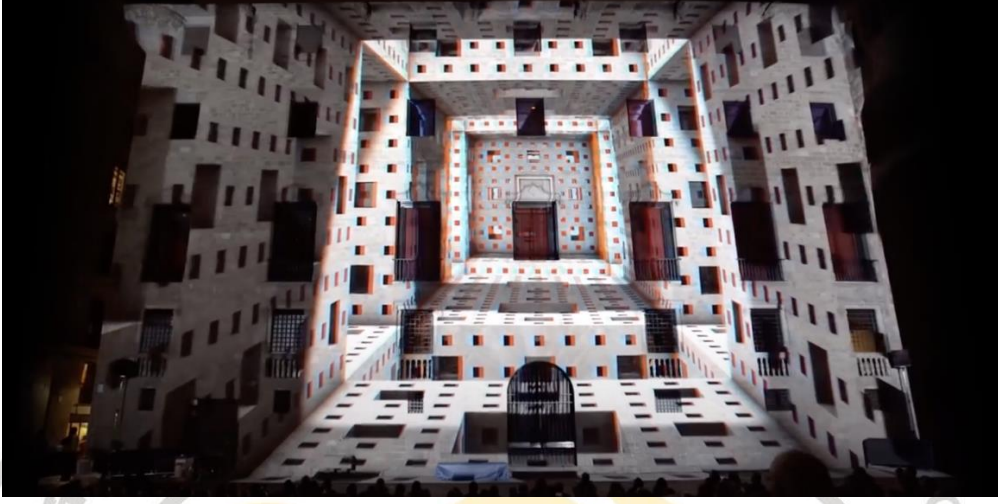
Kaynak: Youtube, (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=CpRLwLcLHNA&t=151s>

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

Görüntü 10: Axioma

Kaynak: Youtube, (2016) <https://www.youtube.com/watch?v=CpRLwLcLHNA&t=151s>

“Yekpare”

Haydarpaşa Gar binası üzerine yansıtılarak gerçekleştirilen Yekpare projesi, İstanbul 2010: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Projesidir. Tema olarak proje, İstanbul’un 8500 yıllık hikayesini anlatmaktadır. Paganlar’dan Roma İmparatorluğu’na, Bizans İmparatorluğu’ndan Latin İmparatorluğu’na ve Osmanlı’dan günümüze kadar uzanan sembollerle bezenmiştir. Ayrıca gösterinin yapıldığı gün Şair Nazım Hikmet Ran’ın 47. ölüm yıldönümüne de atıfta bulunmuştur. “Haydarpaşa garında 1941 baharında saat on beş. Merdivenlerin üstünde güneş yorgunluk ve telaş...” (<https://csismn.com/YEKPAE>).

Görüntü 11: Yekpare

Kaynak: Youtube, (2010) <https://www.youtube.com/watch?v=LrZnFNVWv90>

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1
World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021–1

Görüntü 11: Yekpare

Kaynak: Youtube, (2010) <https://www.youtube.com/watch?v=LrZnFNVWv90>

Görüntü 11: Yekpare

Kaynak: Youtube, (2010) <https://www.youtube.com/watch?v=LrZnFNVWv90>

Sonuç

Çağdaş sanat tasarımlarının farklı alanlarla iç içe geçerek, ortak bir dil yakalama çabası farklı form ve sunuş biçimleriyle sanat alıcısının karşısına çıkmaktadır. Sanat alıcısı kendisini bu karmaşık sanat formunun içinde hem algılayan hem de uygulayan konumunda bulmakta ve böylece

dokunulmaz, ulaşılmaz, mükemmel olan “sanat”, insanla iç içe geçen, hayatla sarıp sarmalanan bir yapıya evrilmektedir. İnsanın sanatla diyalog kurması, kendi içinde öznellesirmesi, her gün ziyaret ettiği, içinde bulunduğu veya önünden geçtiği mekanları bu çok boyuta sahip tasarımlarla algılaması sanal teknolojilerle bütünleşmesiyle gerçekleşmektedir. Aktif bir biçimde kamusal alanın yeni medya teknolojileriyle mimariyi harmanlaması, Mapping projeleriyle hem insanı hem doğayı hem de kenti aynı alan içerisine dahil etmekte ve birey odaklı tasarımlarla günümüz sanatının melezliğinin sunumunu yapmaktadır. Tasarımlarda; felsefi, doğal, insan bilincini alaşağı etme, boyut algısında yanılgılar ve sorgulamalar, bilgiyi evreni anlamaya yönelik eylem ve dokunuşlar konu edilmekte, izleyiciyi içine çekerek derinden sarsmaktadır.

Sergileme alanlarının dört duvar içinden uzaklaşarak dışarıdaki hayatla direkt bağ kurması ve izleyicinin birebir deneyimleyeceği görsel bir şov yaratması önem arz etmekte, izleyiciye sihirli bir dünyanın kapısını açmaktadır. Mapping projelerinin tasarım dünyasında yavaş yavaş yaygınlaşması, görsel olarak yüksek bir algı boyutuna erişmesinden kaynaklanmakta ve pek çok alanda kullanılmaktadır. Sanal evrenin sunumu, dijital bir görüntünün kamusal alanda izleyiciye aktarılması halihazırda varolan bir olguyu göstermenin sınırlarına ulaşmaktadır. İzleyici dijital ortamda algıladığı tasarım fikrinin ötesine geçmektedir. Mapping projelerinin yaygınlaşması ve alanda üretilen akademik çalışmaların azlığı nedeniyle bu araştırmanın tasarımcılara, konuya meraklı olan araştırmacılara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alpay, Ç. (2015). *Uzamsal artırlmış gerçeklik yerleşirmesi ve bir video projeksiyon eşlemesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Tezi.

Baskın, Z. (2018). *Video haritalama tekniğinin etkinliklerde kullanımı ve uygulama çalışması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlik Tezi.

Gökçen, T. (2016). *Mimari cephede çok boyutlu tasarım arayüzü olarak video haritalama ve algusal mekân deneyimi*. İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Hrdličková, T. (2019). *How does art theory (not) handle projection mapping?*. Erişim tarihi: 04.11.2020, <https://lumitrix.eu/2019/10/30/how-does-art-theory-not-handle-projection-mapping/>.

Limelight. (2016). *Interconnection, Visionary Projection Mapping, Winner of iMapp 2016, 4K Official Video*. Erişim tarihi: 05.11.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=a1v4W95wJnM>.

Montgomery, S. (2015). *Video mapping – projection as art*. Erişim tarihi: 03.11.2020, <https://www.tymhomes.com/video-mapping-projection-as-art/>.

Iberdrola. (...). *Video mapping, light that turns buildings into art*. Erişim tarihi: 31.10.2020, <https://www.iberdrola.com/culture/videomapping>.

Proctor, D. (2015). *TDC video projections light up Sydney landmarks for Christmas*. Erişim tarihi: 03.11.2020, <https://www.installation-international.com/technology/tdc-video-projections-light-up-sydney-landmarks-for-christmas>.

Rogers, S. (...). *Light art looms large: 10 artists project illuminated images*. Erişim tarihi: 04.11.2020, <https://weburbanist.com/2014/12/24/light-art-looms-large-10-artists-project-illuminated-images/>.

Shanken, E. A. (2012). *Sanat ve elektronik medya*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Şişman, C. (2016). *Yekpare*. Erişim tarihi: 04.11.2020, <https://csismn.com/YEKPARE>.

We and the color. (2016). *'Axioma' - 3D projection mapping at LLUM BCN Festival 2016 in Barcelona*. Erişim tarihi: 04.11.2020, <https://www.youtube.com/watch?v=CpRLwLcLHNA&t=151s>.

BENGİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2021 – 1

World Journal of Yörük-Türkmen Studies, 2021 – 1

NOTLAR:

.....
.....
.....

